ئەزمونگەریو داهێنان

دایدارێکی بەرفراوان لەگەڵ دانا رەئووف

کامەران سوبحان

و

شۆڕش محەمەد حسێن

سلێمانی 2005

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پێشەكی:

ئەم كتێبەی لەبەردەستاندایە گفتوگۆیەكی هەمەلایەنە لەسەر رەوتی ئەزمونگەری لەشانۆیی كوردیداو دواتر فۆرمو تیۆرە هەمەلایەنەكان لەشانۆی رۆژهەلاتی و شانۆی سویدی كۆنو نویۆو ئەزمونی پیتەر بروكو ستانسلافسكی و مایرهۆلدو چەندین كەڵە نوسەری وەك (ئەپسنو چخۆف و سترنباریو گۆركی)، ئەم گفتوگۆیە لەخۆڕاو هەروا بەعەفەوی دروست نەبووە، بەڵكو سەرەنجامی گفتوگۆیەكی هەمەلایەنە لەگەڵ دەرهێنەرو لێكۆڵیاری شانۆیی دانا رەئوف كە لە دوو سەردانیدا بۆ كوردستان تا سەرەنجام لەهاوینی (2004) بەگفتوگۆیەكی هەمەلایەنەو شەوێكی قەشەنگی هاوین چوار قۆڵی منو شۆڕشو داناو خاتو لیزای رۆژنامەنوسی سویدی تا درەنگانێكی شەو لەئۆتێل ئاشتی دانیشتین، دواجار لەو گفتوگۆیە هەمەلایەنە پوختەی كتێبێك دەرچوو

گەر زیادەڕۆیی نەبێت ئەم کتێبە هیچی کەمتر نییە لەو چەند کتێبە دانسقەیەی (دانا رەئوف) کە پێشکەشی ئەدەبیانی شانۆی کوردی کردووە کە بریتین لە(سۆناتای تارمایی، پیتەر بروک لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا، ئەزمونگەری لەڕەوتی شانۆی کوردیدا) گرنگی ئەم کتێبە رەنگە لەچەند ئاستێکدا دەرکەوێت کە گرنگترینیان ئەوەیە ئەم شانۆکارو رەخنەگرە وەڵامەکانی فرە مەوداو فرە لایەنن و دواتر پەلکێشمان دەکات بۆ زۆر بابەت و چەمك و ئەزمونی شانۆیی کە بەداخەوە دەڵێم ئێمە لەکوردستان تەنها ئاگامان لەدوانە بەس بەناو هەیەو هیچی‌تر، لایەنێکی تریش ئەوەیە ئەم هونەرمەندە ماوەی نزیکەی 15ساڵە لەئەوروپا زۆر ئاگادارە لەڕەوتی شانۆی ئەوروپی بەگشتی و شانۆی سویدی بەتایبەتی، کە بۆ ئێمە شانۆکارانی کورد ئەم لایەنە جێگەی بایەخەو کە کەسی یەکەم ئەو ئەزمونانەمان بۆ بگێڕێتەوە.

سەرەتای بیرۆکەکەی من و شۆڕش لەو ئاستەدا بوو دیدارێکی کورتی لەگەڵدا بکەین، بەڵام بەوەڵامەکانی ناچاری کردین ئازادبین تا ئەو پلەیەی کە نووسین نەمێنێت بۆیە لەخوێندنەوەی ئەم کتێبەو وەڵامەکاندا خوێنەر هەست بەو ئازادیە دەکات و (بێ زیادەڕۆیی) لەدوای خوێندنەوەی هەست بەوە دەکەیت چەند کتێبێکت خوێندوەتەوە لەسەر ئەو لایەنانەی کە باسمان کرد، ناشێت لایەنی ئەدەبیات و پاراوی وتن و تەکنیکی داڕشتنی رستەکان لای ئەم هونەرمەندە لەیاد کەین کە شکڵێکی زۆر باڵایەو ئەمەش لایەنێکی گرنگی ئەدەبیاتی شانۆییە..

گەر لەڕۆژگارێکدا ئەم باسانە بۆ ئێمە پێویست بووبێت ئەوا لەسەردەمی هاوچەرخ و مۆدێرندا کە شانۆ وەك زانستێکی باڵای

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ئـەکادیمی پێویسـتی بەخەزێنـەی مـەعریفی هەیـە زیـاتر پێویسـتەو زیـاتریش ئـەو لایەنانـە دیـالۆگ‌و پرسـیاری لـەم کتێبـەدا لـەبارەوە وروژێنـراوە بۆیـە دڵنیـام ئـەم کتێبـە لـەڕەوتی شـانۆی کوردیـداو بەدەرەوەی یەك لەناو شانۆکارانی کورددا ئەمانەی خولیایانە بەئاگابن لەئەزمونـە جۆراوجۆرەکـانی شـانۆی جیهـانی شـتێك بـەدوای خۆیـدا جێـدەهێڵێ، هـەر هـیچ نـەبێت ئـەلفێك دەخاتـە سـەر کۆبەنـدی زانیاریەکانی.

دوای پـاکنوس‌و چـەندجار خوێندنـەوەی ئـەم کتێبـە مـن پـێم وایـە خوێنـدکاران‌و قوتابیـانی شـانۆ ئەوانـەی لەپەیمانگـەو ئەکادیمیـە شانۆییەکاندا دەخوێنن سودێکی زۆر لەم کتێبە دەبینن چونکە هەروەك ئامـاژەم پێـدا دانـا رەئـوف بەدوورودرێـژی‌و بـەقوڵی پەنجـە نومـای بـۆ هـەموو ئاراسـتەو تێزەکانی شانۆی مۆدێرن راکێشـاوەو ئـەو بۆچـوونی خۆشی لەبارەوە وتـوە، هیـوادارم ئەم کتێبـە لـەجێی ئـەو خولیایانـەبێت کە ئێمە هەمانەو هیوای دیالۆگێکی فراوانتر لەسەر تێزەکانی.

کامەران سوبحان

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

***ئەزموونگەری مێژوویەکی تایبەتی لەڕەوتی شانۆی ئێمەدا هەیە، تۆو کۆمەڵێک گەنجی شانۆکار لەهەشتاکاندا بەدیدێکی پرۆفیشنالانە لەڕەوتی ئەزموونگەری ئەدوان، دەتوانین بزانین سەرەتاو قۆناغەکان و دروشمەکانی چی بوون و بەچی گەیشت؟**

–لەهەشتاکانی هەزارەی رابردوودا، بەتایبەتیش لەساڵی 1985 بەدواوە کۆمەڵێ باس و بابەتی شانۆیم بلاوکردەوە. ئەو باسانە رێچکەیەکی ترو پەیام و فەلسەفەیەکی تری شانۆیی لەخۆگرت. باسەکان جیاوازتر لەو باس و لێکۆڵینەوەیەی تا ئەوکاتە بلاوم کردبوونەوە، دوو بواری گرتبووەوە: بوارێکی فەلسەفی، ئێستاتیکی و روونکردنەوەی بنەما فیکرییەکانی تەوژمێکی نوێخواز لەشانۆدا. بوارەکەی تریش باس و لێکۆڵینەوەی جیاواز بوو سەبارەت بەشێوازو قوتابخانە شانۆییەکان لەجیهاندا. ئەم بوارەشیان زیاتر دیدی رێژیسۆرە جیهانیەکانی گرتەوەو هەر لەم دەروازەیەشەوە باسەکان پەلی تری هاویشت، بەتایبەتیش بۆ روونکردنەوەو قسە لەسەرکردنی چەمکەکانی زاراوەی (ئەزموونگەری).

دواتر کۆمەڵێ باس و دیداری هونەریی و سیمینارمان گرت و باسەکانیش زیاتر بووە تیشک خستنە سەرێکی راستەوخۆی فەلسەفەی شانۆو یەکالاکردنەوەی لایەنە جوانکاریی و دیدە فراوانە هاوچەرخەکانی شانۆ. بێگومان ئەم باسانەش رێگای کردەوە بۆ بانگەشەکردنی ئەزموونگەری لەشانۆی کوردیدا. ئەو کاتە من و هونەرمەندان شەماڵ عومەرو کەریم عوسمان (یادی بەخێر) زۆر بەپەرۆش و جدی ئەم مەسەلەیەمان گرتبوو.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

جگــە لــەو باســانەی بــەردەوام لــەگۆڤارو رۆژنامەکانــدا بلاّومــان دەکــردەوە، لەگفتوگۆیــەکی بەردەوامــدا بــووین لەگــەڵ هونەرمەنــدان، بینــەران و زۆربــەی زۆری نووســەرو رۆژنامەنووســەکان و چــینێکی گەورەی رۆشنبیرانی گەلەکەمان. ئێمە دەمانوویست (دابڕانێك) لەگەڵ ســەراپای بزووتنــەوەی شــانۆی کوردیــدا دروســت بکــەین. بێگومــان ئەمەش کارێکی ئاسان نەبوو. ئەو (دابڕانەش) تەنها بەنووسین و کۆڕو گفتوگۆ (بەتایبەتی لەبواری شانۆدا) دروست نەدەبوو. بەلاّم ئەو قۆناغە نزیکەی ساڵێکی خایاند و ئێمەش کۆڵمان نەداو هەموو رۆژێك زیاتر سوور دەبووین لەسەر پرۆژەو پەیامەکەمان.

لەساڵی 1986دا قۆناغی دووەمی ئەو گفتوگۆ فیکری و شانۆییە دەستپێکرد. ئەم قۆناغەش چارەنووسازو گرنگ بوو بۆ پرۆژەکەمان. لەم ساڵەدا بۆچوونە شانۆییەکەمان لەسنورەکانی مەسەلە تیئۆری و قســـە لەســـەرکردن چـــووە دەرەوە و یەکـــەم هـــەنگاوە کردەییـــە پراکتیکیەکانمان هەڵنا. بێگومان سەرکەوتن و سەرنەکەوتنی ئەو یەکەم تەقەلایە زۆر بە بەها بوو بۆ بەردەوامی ئەو پرۆژەیەی ساڵ و نیوێك بوو قسەمان لەسەر دەکرد. نوشوستی ئەو تەقەلایەش نووشوستی هەموو پرۆژەکەمان بوو.

لـەم ساڵەدا (کۆمەڵـەی ئـەزموونکاران)مـان دامەزرانـد و (شـەماڵ عومەر) یەکەم تەقلا و ئەزموونە سەرەتاییەکانی خۆی و وەك پرۆژەیـەکی ئەزموونگـەری پێشـکەش کـرد. شـەماڵ بـۆ ئـەم مەبەسـتە شـانۆنامەی (غۆریلا)ی نووسەری ئەمەریکی (یۆژین ئۆنێل)ی هەڵبژارد.

هەڵبـژاردنی ئـەم پیەسـەش کـارێکی زیرەکانـە بـوو: یەکـەم لـەو رووەوەی پیەسـەکە یەکێکـە لەشانۆنامە گرنگـەکانی رێبـازی دەربـڕین، رێبازی دەربڕینیش پانتاییەکی دەوڵەمەند و کەرەسەیەکی هەمەڕەنگی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

جیاواز دەخاتە بەردەستی هونەرمەند. دووەمیش فەلسەفەی پیەسەکە بەر لەهەموو شتێك زۆر بەقوڵی باسی کێشەو ململانێکانی مرۆڤ دەکات لەگەڵ خودی خۆیدا. یۆژین ئۆنێل ئەم کێشەیەش زۆر بەوریایی سەقامگیری هەموو کارتێکراوە راستەوخۆو ناڕاستەوخۆکانی دەوروبەرەکە بەشێوەیەکی تایبەتی و (دەرەوە)ش وەك پانتاییە فراوانەکەشی بەشێوەیەکی گشتی دەکات. (یانك) پاڵەوانی شانۆنامەکە، لەگەڵ ئەوەی هەست بەبوونی توانایەکی گەورە دەکات بەرامبەر بەو چەرمەسەریی و زۆردارییەی لەدەوروبەری هەن، کەچی توانای دابینکردنی ناخ و مەبەستەکانی نییە لەو واقیعە تاڵەی کە تیایدا دەژی، نمایشەکە سەرکەوتنێکی گەورەی بەدەست هێنا. گفتوگۆ شانۆییەکەش گوڕێکی تری لەخۆگرت. نمایشەکە لەو رۆژەداو بەڕای من لەگرنگترین و نەسرەوترین قۆناغی رۆشنبیری کوردیدا پێشکەشکرا. هەروەها بەو شانۆگەریە بزووتنەوەی شانۆی کوردی توانی بەکرۆك و کالآیەکی نوێیەوە (دابڕانێکی) سەرتاسەری و گشتگر لەتەك نمونەی شانۆی کوردی ئەو رۆژگارەدا بخولقێنێ. هەر لەسەرەتاوە بزوتنەوەی ئەزموونگەری پەیامی نوێکردنەوەی هەڵگرتبوو: نوێکردنەوەی شانۆ، عەقڵ و دیدە هونەرییەکەمان.

بێگومان نوێکردنەوەش، بەتایبەتی نوێکردنەوەی عەقڵ ئەوکاتە دەستەبەر دەبێت کە جیهانبینی بگۆڕێت و کەرەستەو تێڕوانینەکانیش سەرلەنوێ داڕێژرێتەوە. کەواتە دەتوانین بڵێین، بەئاشکراو بەبێ هیچ تەمومژێك، کە ئامادەبوونی زانستیانەی رەوتی ئەزموونگەری، خستنەکاری عەقڵێکی نوێ بوو: یەکەم هەنگاوەکانیش ئەو جیابوونەوەیە بوو لەگەڵ (ئەوانیتر) واتە عەقڵی تەقلیدی بزاڤی شانۆی کوردیدا. جیابوونەوەکانیش بوارەکانی تێگەیشتن، خوێندنەوە، راڤەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

کارکردنی گرتەوە. بەمانایەکیتر جیابوونەوەکە هەموو ئاستەکانی تێگەیشتن و پرۆسەی بەرهەمهێنانی شانۆیی گرتەوە.\

کەواتە گەر یەکەمین زەنگی ئەو ساتە هەڵوەشانەوەی تێگەیشتنی چەمکە باوەکان و تێکشکاندنی نەخشەیەکی کێشراوی بزووتنەوەیەکی بازنەیی بووبێت، ئەوا کێشەیەکی تری گەورەی شارستانی لەبەردەماندا قووت بووەوە" ئەویش کێشەی پرۆژەی دامەزراندن بوو لەشانۆی کوردیدا.

(**ئەزموونگەری**) لەهەشتاکانی بزووتنەوەی شانۆی کوردیدا جۆرە سەرچڵیەکی خوڵقاند. ئەو سەرچڵیەش بەئاشکرا لەپانتاییەکەدا دەبینراو جەستەش بۆ یەکجار سەرفرازی بەدەست هێنا. مەبەستیش لەجەستە، جەستەی ئەکتەرە کە توانی هەنگاوی ئێستاتیکی بنێت و بەشێوازێکی جیاواز ببێتە جێگای سەرنجی ریژیسۆرو مامەڵەکردنی.

بێگومان تەنها پرۆژەیەکیش ناتوانێ هەموو بنەماکان بگۆڕێ و (دابڕان) یان شۆڕشێکی گەورە بەرپا بکات گەر بەردەوامی نەبێت. کۆمەڵەی ئەزموونکارانیش توانیان ئەو بەردەوامیە ببەخشنە ئەو سەرەتایە. (رۆژی سێهەم لەچاوەڕوانی گۆدۆدا) بەردەوامیەکی سەرکەوتوی ئەو پرۆسێسە بوو. بەردەوامیەك کە توانی درزی دابڕانەکە فراوانتر بکات و خەڵك و بینەرێکی زیاتریشمان لەدەور کۆبکاتەوە. هەروەها توانیمان نمایشەکانمان بەرینە دەرەوەی سنورەکانی شاری سلێمانیشەوە: جگە لەسلێمانی هەولێر، کەرکوك و بەغدای پایتەختیش بووە شانۆیەکی فراوان بۆ پێشکەشکردنی نمایشەکانمان. (رۆژی سێهەم لەچاوەڕوانی گۆدۆدا) ئامادەکردنێکی شانۆیی ورد و زیرەکانەی پیەسەکەی (سامۆئیل بێکیت) بوو. ریژیسۆری ئەمجارەشمان شەماڵ عومەر بوو. شەماڵ لەدیدێکی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ئەزموونگـــەری و جیـــاوازەوە (رۆژێکـــی) لەچـــاوەڕوانی (فلادیمـــیرو ئەستراگۆن) لەهاتو نەهاتی (گۆدۆ) زیاد کردبوو. هـەروەها (شـوێن)یش هەمان ئەو شوێنە نیە کە ساموئیل بێکیت دەستنیشانیکردبوو. بـەڵکو لەنمایشە ئەزموونگەریەکەی (کۆمەڵەی ئەزموونگەران)دا، لەپانتاییـەکی تەسکی دوو مەتری چوارگۆشەییدا بەرجەستە بووبوو.

بـەڕۆژ چـایخانەو سەرشـەقامەکان و بەشـەویش یانـەو مەیخانـەکان دەبونـە گۆڕەپـانێکی توندوتیـژی گفتوگـۆو رووبەڕووبوونـەوەکانمان. مـن و کـەریم عوسمـان و شـەماڵ عومـەر وەك سێکوچـکەیەکی گونجـاو لەگەڵ یەکتری کارمان دەکرد. هەرسێکمان بەرپرسیاری ئـەو گفتوگۆیـە بـووین کـە خوڵقانـدبوومان، هـەروەها لەلایـەکی دیکەشـەوە مـن زیـاتر گرنگیم دابووە لایەنە تیئۆرییەکەو بـەردەوام باس و بابەتـەکانم هەفتانە لەڕۆژنامەکانـدا بلاودەکرانـەوە. شـەماڵ عومـەریش ریژیسـۆرو کـەریم عوسمانیش ئەکتەری سەرەکی ئەو بزووتنەوەیە بوون.

هەر لەم قۆناغـەدا هەسـتمان کرد بەپێویسـتی بـوونی رێپۆرتـوارێکی تایبـەت، وەك (وێنەیـەکی رۆشـنبیری و پێناسـێکی تایبـەت بـەخۆمان)، بەتایبـەتی ئەزموونـەکانمان تـوانی زۆر بـەخێرایی (بگوێزرێتـەوە) وەك تـــەوژمێکی هونـــەری بـــۆ نـــاو لاوەکـــان و بینـــەرێکی زۆریشـــمان لێکۆبیـووەوەو بەشـێکی زۆری هونەرمەنـدانیش بەئاشـکرا لایـەنگیری خۆیان بۆ ئەزموونەکانمان دەردەبڕی.

لەبەر ئەوە دامەزراندنی تیپێکی تایبەتی خۆمان بووە پێویسـتیەکی مێـژوویی. لـەڕۆژی (1987/10/3)دا تیپـی شـانۆی ئەزموونگـەری کوردی و لەژێر دروشمی (بـەرەو داهێنـان و نوێخـوازی لـەڕەوتی شـانۆی کوردیـدا) دامـەزرا. هـەواڵی دامەزرانـدنی تیپەکـەش لەزۆربـەی گۆڤـارو رۆژنامـە کـوردی و تەنانـەت عەرەبیەکانیشـدا دەنگیدایـەوە. زۆربـەی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

رەخنەگرو رۆژنامەنووسەکان دامەزراندنی تیپەکەیان کردە دەروازەو سەرەتایەکی شانۆی ئەزموونگەری، بەلاّم ئێمە سووربووین لەسەر ئەوەی سەرەتاکانمان، بەر لەدامەزراندنی تیپەکەوەیەو تیپەکەش تەنها سترکتورێکی فیکری و هونەرییە بۆ پرۆژەکانی داهاتوومان. هەروەها تیپەکەش بەردەوامیەکە بۆ ئەو پرۆژە فیکرییە، ئێستاتیکیەی کە بەر لەدوو ساڵ بانگەشەمان بۆ کردبوو. دوای ئەوە چەندین پرۆژەی‌تر لەدایکبوو: (باخچەی ئاژەلاّن)، (مارا–ساد)، (چاوەڕوانی سیامەند)، (فەرهاد بەدوای جەژنا وێڵە)، (ئەوەڵ سەحەرەو دەریا). هەر پرۆژەیەکیش رەنگێکی جیاوازبوو. ئەوەی گرنگ بوو جوگرافیای نمایشە شانۆییەکان بەپێی دیدو تێڕوانینی ریژیسۆری شانۆنامەکە دەگۆڕا. بۆ نمونە من لەنمایشی (باخچەی ئاژەلاّندا) شانۆی ژوورم بەکارهێنابوو. بینەران و پانتایی شانۆکە پێکەوە لەبارستەیەکی تەسکی ژوورێکدا پێکەوە کۆبببوبوونەوە. ئەمەش یەکەمجار بوو (شانۆی ژوور) وەك تەکنیکێکی نوێی شانۆیی پێشکەشبکرێت. بەلاّم بەپێچەوانەوە لە(مارا–ساد)دا لەلای شەماڵ عومەر هاوکێشەکە چەمکێکی تری ئێستاتیکی و فیکری بەخۆوە گرتبوو. لەوێدا بینەران لەڕووبەرە تەسکەکەی سەر شانۆی یەکێتی نووسەرانی کورددا دانیشتبوون و پانتایی نەمایشەکەش تێکڕای هۆڵەکەی گرتبووەوە. ئەوەشمان لەیاد نەچێت، توانای ئەو کۆمەڵە گەنجەی لەدەورمان کۆبببوونەوە، لەپاڵ توانای نواندنی کەریم عوسمان، نیگار حەسیب و کامیل فەخرەدین دا نەمایشەکانی گەیاندبووە ئاستێکی بەرز. ئەزموونگەری کاریگەرییەکی زۆری هەبوو. شانۆی کوردیش هەرگیز جارێکی‌تر نەگەڕایەوە بۆ جوولاّنەوە بازنەییەکەی خۆی.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

***هەر ئەو گروپە کە زۆربەتان ئەکادیمی بوون تەنها لەقۆناغێکدا توانیتان لەو پانتاییەیە رۆشنبیرییەدا بمێننەوە، دواتر هەریەکەتان کەوتنە لایەک، پێت وایە ئەم قۆناغەی ئێستای بزووتنەوەی شانۆ لەولاتی ئێمە پێویستی بەگروپێکی وابێت؟**

–ئێمە لەقۆناغێکی زۆر ترسناکدا دەستمان کرد بەکار. ئێمە هەموومان نەوەی جەنگ بووین و جەنگ ئەکتەرێکی سەرەکی و بەردەوامی ژیانی پڕ لەمەترسی ئێمە بوو. کە مندالّ بووین جەنگی کورد و رژێم هەموو سالّی 1974ی گرتەوە. کە مێردمندالّ بووین و خەریکبوو رووبکەینە ژیان جەنگێکی تری هەشت سالّەی ئێران–عێراق دەستپێکرد. لەگەلّ تەواوبوونی ئەو جەنگە جەنگی کەنداوی یەکەم و داگیرکردنی کوێت دەستپێکرد. لەپەراوێزی ئەم دوو جەنگە گەورەیەشدا جەنگی دژە کورد لەترۆپکدا بوو. رژێم بەهیچ شێوەیەک دەستی نەدەپاراست و هەزارەها مرۆڤی کوردی کوشت و گوند و شارەکانیش وێران و بەتەواوەتی کۆنترۆلّ کرابوو.

جەنگ لەهەموو شوێنێک بوو. بەلاّم ئێمە کۆلّمانەدەدا، جەنگ نەیترسانین و هەر بەردەوام بووین. لەو رۆژانەدا گرنگ ئەوەبوو چۆن دەربازبین، لەهەمانکاتیشدا چۆن بتوانین دەست بەکاربین. نەک هەر ئەوە بەلّکو بەردەوامیش بین.

ئێمە لەو ئاگری جەنگە خوێناویانەدا زۆر هوشیاربووین بەرامبەر بەجولاّنەوە سیاسیەکەو بەخودی جولاّنەوەی شانۆی کوردی. هێندەی جەنگیش بێزاربووین لەزەوقی ئێستاتیکی و شێوازو جوگرافیای باوی ئەو کاتەی شانۆی کوردی. ئەگینا هەرگیز شانۆی ئەزموونگەری کوردی لەدایک نەدەبوو.

ئا لەو رۆژانەدا کە رژێمی بەعس رەشبگیرانە، هەر کەسێکی دەست بکەوتایە چارەنووسێکی نادیار چاوەڕوانی دەکرد. کۆمەلّە گەنجێک، کە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بەشێکی زۆری سەربازی هەڵهاتوو بوون، لەپشت دەرگای یەکێك لەهۆڵە گەرم و گەورەکانی شاری سلێمانیدا، سەرگەرمانە خەریکی مەشقی (غۆریلا)ی (یۆژین ئۆنێل) بوون. ئەوکات شەماڵ عومەر قوتابی ئەکادیمیای هونەرەجوانەکانی بەغدا بوو.

هەروەها لەبیرمە یان لەکاتی پرۆڤەکانی شانۆنامەی (باخچەی ئاژەڵان) یان لەکاتی خودی نمایشەکانیدا بوو، کە رۆژێکی تەواو من و کەریم عوسمان و کامیل فخرالدین (بەشدارانی شانۆنامەکە) لە(شانۆی ژوور) لەبارەگای یەکێتی نووسەرانی کورد لەسلێمانی خۆمانشاردبووەوە. ئەو رۆژە هێزێکی گەورەی رژێم رژابوونە سلێمانیەوە. هاتووچۆو چوونەدەرەوە بەتەواوەتی قەدەغەبوو. ئێمەش هەرسێکمان سەربازی فیراربووین. هەموو ئەوانەی لەو رۆژەدا دەستگیرکران، دواتر گوللەباران کران. ئێمە موغامەرەمان بەژیان و چارەنووس و ئایندەی خۆمانەوە دەکرد. ئێمە ئاوا کارمان دەکرد.

بەڵام جەنگ کۆتایی هەر نەدەهات، خوێن و جەنگ یەکتریان ئەدایە دەست یەکتری و تەواوکەری یەکتری وون.

لەکۆتاییدا مەترسیەکان زۆری بۆ هێنایین و دەستی نایە بینەقاقامانەوە، لەپەلەقاژێدابووین، بەڵام هەر کۆڵمان نەدەدا. هەموو شتێکیش سنوری خۆی هەیە. بەڵام هیواو ئاواتەکانمان بێسنور بوو، بەردەوامی بووە خەون و خۆ رزگارکردن بووە تاکە رێگا. بەڵام چ رێگایەك؟

من گیرام، شەماڵ لەگەڵ گێژاوی راپەرین و کۆڕاوەکە پەرەوازەی دەرەوە بوو. کەریم عوسمانیش بەندی کەناڵەکانی راگەیاندن و شەڕی خۆکوژی بوو. لەبەرئەنجامیشدا پەریمە دەرەوەی وڵات و کەریم عوسمانیش بووە قوربانی جەنگێکی دۆڕاو.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

سەبارەت بەلقی دووەمی پرسیارەکەشت دەتوانم بڵێم بەڵێ. بەڕای من ئەم قۆناغەی ئێستای شانۆی کوردی پێویستی بەگروپێکی تری وا هەیە. بەڵام زۆر پێویستە ئەو گروپە توانای رووبەڕووبوونەوەی هەبێت. هەروەها زۆر پێویستە هۆشمەندیەکی شانۆیی، ئێستاتیکی، رامیاری و هەروەها ئەنترۆپۆلۆژیشی قوڵی بەرامبەر بەبارودۆخە هونەری و شانۆییەکەی کوردستان هەبێت. زەمینەیەکی لەباری راستەوخۆش بخوڵقێنرێ بۆ گفتوگۆیەکی هەمەلایەنیانەو ئەو کەسانەشی دەیانەوێت ئەو بەرپرسیاریەتە بگرنە ئەستۆ نەفەس درێژبن و توانای ململانێ و بەردەوامیان هەبێت.

من لەو بڕوایەدام کە کەسانێك هەبێت بتوانێت ئەو میکانیزمە بخاتەوە کار. بۆ نموونە (هۆرێن غەریب) و گروپەکەی بەجدی کاردەکەن و پرۆژەیەکی هونەریشیان هەیە. بەڵام ئەوەی جێگای داخە کە تائێستا نەیانتوانیوە ئەو پرۆژەیە بخەنەگەڕ، گفتوگۆیەکی فیکری، ئێستاتیکی و شانۆیش بخوڵقێنن. بەر لەهەموو شتێك کەم بەرهەمن و نەشیانتوانیوە پرۆژەکانیان بگوێزنەوە بۆ ناو لاوەکان، بینەران و رۆشنبیران.

دەبێت وزەی ئەو پرۆژانە پریشکەکانی زۆر بەخێرایی بڵاوببێتەوە. هەوڵ بدەن جووڵاندنەوەیەکی فیکری بەر لەهونەری دروست بکەن.

***بزووتنەوەی شانۆ لای ئێمە لەخامۆشیەکی ترسناکدایە؟ هۆکارو چارەسەر بۆ ئەم مەسەلەیە چیە؟**

-هونەری شانۆ تاکو ئێستا نەبووە بەپیشەو پێویستیەکی جەماوەر، یان کلتورێکی شانۆیی بەتەواوەتی نەخوڵقاوە. ئەمەش بۆشاییەکی گەورەی دروستکردووە. جاران خەڵکێکی زۆر روویان دەکردە شانۆکان، نمایشی جۆراوجۆرو لەسەر هەموو ئاستەکان

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پێشکەش دەکرا: تیپی نواندنی سلێمانی، تیپی پێشڕەو، تیپی شانۆی ئەزموونگەری کوردی، تیپی شانۆی سالار، کۆمەڵەی هونەرو وێژەی کوردی و چەندان تیپی تری شانۆیی هەبوون. ئەوسا شانۆ، بەتایبەتی لەهەشتاکانی هەزارەی رابردوودا، جێگایەکی گرنگی هەناسەدان بوو. رۆڵێکی گرنگی دەبینی و خەڵك بڕوای بەپەیامی شانۆو هونەرمەندەکانی بوو.

کۆمەڵگای کوردی بەشێوەیەکی گشتی لەژێر پاڵەپەستۆیەکی دەروونی رامیاری گەورەدا لەپەلەقاژێدا بووە. شانۆش تەقەلایەکی شوناسنامە، بەرگری و لەهەمانکاتدا بوارێکی داهێنەرانەش بووە. بزووتنەوەیەك هەبوو، جمووجۆڵێکی بەردەوامی شانۆیش هەبوو. ئێستە ئەو بزاڤە تەواو بەپێچەوانەی هەشتاکانە. یەکێك لەقەیرانەکانیش نەبوونی بەرهەمی شانۆییە. تیپ و دەزگا هونەریەکان دەرگاکانیان داخستووەو بەرهەمیان نیە. جاران وەرزی (هاوین و زستان) هەبوو. بەلأم ئێستە تیپەکان نەك وەرزە شانۆییەکانیانە نەماوە، بەڵکو هیچ پرۆگرامێکی دیاریکراویشیان نیە. سەرەتای نەوەدەکان و زیاتر لەدوای راپەڕینەوە ئاشتی و سەقامگیری یەکێك بوو لەگرفتە گەورەکان. هەروەها سەختی باری ژیانیش هەموو هونەرمەندەکانی راونابووە ناو رێکخراوە پیشەیی، رامیاری، رۆژنامەو گۆڤارو کەناڵی تەلەفزیۆنەکانەوە. هەروەها لەلایەکی دیکەشەوە هونەری شانۆی کوردی نەیتوانی رووبەرووی پرسیارە چارەنووسسازی و گرفتە گرنگەکانی دوای راپەڕین ببێتەوە. بەکورتی هونەرمەند و شانۆی کوردی ئامادەو هاوتای گۆڕانکارییەکان نەبوون. بەشێکی زۆری شانۆکارانیش چوونەتە دەرەوەو ئێستا لەتاراوگە دەژین، ئەوانەی کە لەکوردستانیش ماونەتەوە، بەتەواوەتی کشاونەتەوە لەبوارەکەو بەکاری تری جۆراوجۆرەوە خەریکن.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

زۆر گرنگە هونەرمەندە شانۆییەکان گوڕێکیتر بەبزاڤی شانۆی کوردی بدەن. نەمایشی جۆراوجۆر پێشکەش بکەن و پرۆسە شانۆییەکە بکەنە پێداویستییەکی گرنگی ئەم سەردەمەو جەماوەر. ئەوەش کارێکی ئاسان نیەو تەقەلایەکی ئێجگار گەورەی پێویستە. هەوڵبدەرێت شانۆنامەی خۆماڵی و شانۆنامەکانی شانۆی جیهانی پێشکەش بکرێت. ئەمرۆ لەهەموو رۆژێك زیاتر پێویستە (شەکسپیر، مۆلێر، ئیپسن، یۆژین ئۆنێل، بێکیت و سترینباری..هتد پێشکەش بکرێت. رووکردنە پیەس و تێکستە بەرزەکانی شانۆی جیهانی، بەتایبەتیش لەم قۆناغەدا کارێکی بەسوودە. شانۆیەکی بەرزیش لەئەدەبێکی بەرزی شانۆییەوە لەدایك دەبێت. شانۆنامە کلاسیکی و هاوچەرخەکان و تەقەلا میللی و خۆماڵیەکان شان بەشانی یەکتری پێشکەش بکرێت.

جاران رەوتەکە شانۆی تیپەکان، جمووجۆڵی لاوان، هەندێ جار شانۆی منداڵ و بەرهەمی پەیمانگای هونەرەجوانەکانی لەخۆدەگرت. ئێستە ئەوانە هیچی نەماوون. دەبێ سەرلەنوێ هەوڵی دامەزراندن و خوڵقاندنی کلتورێکی شانۆیی بدرێت. دەزگای هونەری و ستۆدیۆی کاری نواندن و پشکنین دابمەزرێنرێت، کۆڕ، سیمینارو گفتوگۆی هەمەلایەنی شانۆیی بکرێت، زۆر پێویستە هونەرمەندە شانۆییەکان بۆ ماوەیەك لەو هەموو کارە سینەمایی و تەلەفزیۆنیە کاڵ وکرچانە دووربکەونەوەو بزووتنەوەی ئەم دە دوانزە ساڵەی کوردستان بخەنە ژێر تیشکی سەرنج و لێکۆڵینەوەوە، بەخۆداچوونەوەی ئەو هونەرمەندانە پێویستیەکی هونەکەییە، بەتایبەتیش باری ئاسایش و دارایی خەڵکی بەرەو باشتر دەچێت. ئێستە هەموو کوردستان لەپرۆسەی بنیادنانەوەدایە، پێویستە ئەو هەلە بقۆزرێتەوەو هونەر

بەگشتی و شانۆ بەتایبەتی وابەستەو تێکەڵ بەژیانی هەموو یەکێك لەئێمە بکرێتەوە. هەموو گۆڕانکارییەکانیش دەبێت ڕەنگدانەوەو کاریگەری بەسەر تاك و هونەرمەندەکانەوە هەبێت. بەو شێوەیەش ئەو گۆڕانکارییانە بەشێوەیەك لەشێوەکان کاریگەری خۆی لەو بەرهەمە هونەرییە، یان پرۆسە فیکری و هونەرییانەدا هەبێت. بەڵام بەداخەوە ئەمڕۆ دوای ئەو هەموو گۆڕانکارییە بنەڕەتیانە، لەبری کاریگەری، هەموو بوارەکانی هونەر، بەشانۆشەوە کەوتوونەتە پەراوێزی پەراوێزەکانەوە.

***جگە لەمانە ئەی تۆ چەند لەگەڵ زاراوەی (شانۆی کوردی) دایت، ئایا ناسنامەیەك هەیە بەناوی شانۆی کوردی-عەرەبی-فارسی..هتد؟**

-باشتر وایە بووترێت ڕەوتی شانۆی کوردی، یان هەر میللەتێکی تر. کە باس لەشانۆی عەرەبی، فارسی یان هەر میللەتێکی تری ئەورووپی دەکرێت، بۆ نمونە شانۆی سویدی، فەرەنسی، ڕۆمانی یان ئینگلیزی، تەنها مەبەست شانۆنامەکانی نووسەرانی ئەم وڵاتانە نیە.

ئێمە کە باس لەشانۆی رووسی دەکەین، مەبەستمان تەنها هەر شیکۆڤ، مەکسیم گۆرگی، گۆگۆل یان ئەسترۆڤسکی نیە. بەڵکو مەبەست لەتێکڕای ئەو بزووتنەوە شانۆییەیە کە لەڕوسیادا پێشکەش دەکرێت. شانۆی رووسی لەپاڵ نووسەرە رووسەکاندا، نووسەرانی تری سویدی، ئەمەریکی یان فەرەنسی و میللەتانی تریش پێشکەش دەکەن. ئەم مەسەلەیەش دەکرێت زۆر قسەی لەسەر بکرێت. هەر بۆ نموونە لەشانۆی سویدیدا تەنها ئەو شانۆنامانە ناخرێنە روو کە مێژوو، یان ناسنامەیەکی تایبەتمەندی گەلی سویدی بخاتە روو. یان تەنها ئەو شانۆنامانەی کە سویدییەکان خۆیان نووسیوویانە. بەڵکو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەشانۆی سویدیدا لەپاڵ ستریندبارییدا، کە تایبەتمەندی خۆی هەیە، شەکسپیر، شیکۆڤ، ئیبسن، برێشت، لاش نۆرێن و نووسەرە گەنجەکانی ئەمڕۆی جیهانیش نەمایش دەکەن. بەهەمووشی هەر دەوترێت شانۆی سویدی. ئەمەش دووپاتکرنەوەیەکی ئەو بزووتنەوە شانۆییەیە کە لەولاتی سویددا هەیە. بێگومان ئەم مەسەلەیەش هەمان تێڕوانین و پێوەری لەهەموو ولاتانی دنیادا هەیە. شانۆ هەرچەندە لەڕۆژئاواو بەتایبەتی لەولاتی گریکی کۆندا سەری هەڵداوە، بەلام کردەیەکی جیهانی و کەرەستەیەکی مرۆڤایەتیە. هیچ شتێك لەجیهاندا هێندەی هونەری شانۆ دێرین نیە. هیچ شتێکیش لەجیهاندا هێندەی شانۆ سیماو شێوازەکانی خۆی، بەهەمان شێوە، لەدێرینەوە تاکو ئێستا نەپاراستووە.

بەلام (زمان) وەك ئامرازێکی گرنگی گەیاند پێداویستییەکی هەرە گرنگی شانۆی هەموو میللەتێکە. شانۆی کوردی بۆ ئەوەی کوردی بێت، دەبێت بەزمانی کوردی بێت، هەر چۆن شانۆی ئینگلیزیش شانۆیەکە کە بەزمانی ئینگلیزی پێشکەش دەکرێت. هەر لەم دەروازەیەشەوە خولقاندنی بزاڤێکی شانۆیی و بەزمانی کوردی، یەکێکە لەپێداویستیە گرنگەکان، نەك تەنها بۆ بزووتنەوەی شانۆی کوردی، بەڵکو پێداویستییەکی گرنگی بینەرانیشە.

بێگومان کە باس لەچەمکی (زمان)یش دەکەین، دەبێت ئەوەشمان لەیاد نەچێت کە شانۆیەکی تریش هەیە بەناوی شانۆی (پانتۆمایم)و لەم شانۆیەدا جەستەو زمانی ئاماژەو پێکهێنەرەکانی تری شانۆ بالادەستن. بەکورتی دەتوانم بڵێم کە نەشونماکردنی گوتاری شانۆیی بەشێکە لەپرۆسەی شارستانیەت و پێکداچوونی مەودا فیکری و هونەرییەکان.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

***پرۆژەی دامەزراندن و ستراکتۆر پرۆژەیەکی جدییە بۆ خاسیەت و بنەماکانی شانۆییەکی خاوەن شوناس، لەو بارەیەوە تۆ پرۆژەت چییە؟**

-من بۆ ئەم مەسەلەیە دوو بۆچوونی جیاوازو دژ بەیەکم هەیە. لێرەدا هەوڵ ئەدەم هەردوو بۆچوونەکەمتان بۆ روونبکەمەوە. یەکەم: من لەو باوەڕەدام کە دامەزراندن لەکۆمەڵگایەکدا بەتەنها ئەرکی شانۆ نیە. هەروەها بەهەمان شێوەش تیئۆری شانۆش بەتەنها ناتوانێت پرۆسەیەکی دامەزراندن بێت. دامەزرامەندن واتە دامەزراندنی هەموو بنەماکانی شارستانیەت و /خود/ بەهەموو لایەنە جۆراوجۆرەکانەوە. دامەزراندن واتە دامەزراندنی کۆمەڵگا-واتە گۆڕانکارییە بنەڕەتیەکان و هەنگاوەکانی بەرەوپێشەوەچوونی ئاستەکانی: ئابووری، تەکنەلۆژیاو دیمۆکراسیەت. واتە هەڵوەشاندنەوەی هەموو دام‌ودەزگا فیکرییە عەشایەرییەکان کە تاکو ئێستاش بەشێکی گرنگی دەسەڵاتی سیاسی-، فیکری و هونەریمانە. لەلایەکی دیکەشەوە دامەزراندن دەبێت هاوکات پرۆسەی بەرەوپێشەوەچوونی کۆمەڵگاو لەبوارەکانی، بۆ نموونە: پزیشکی، زانستە مرۆڤایەتیەکان، خانووبەرە، هونەر، فیکر، سیاسەت، سێکس..هتد بگرێتەوە. گەر ئاستەکانی تری پانتاییە سۆسۆلۆژیی و سەرتاپای بونیادی کۆمەڵگا بەرەوپێشەوە چوو، ئەوکاتە دەکرێت بووترێ دامەزراندن. بێگومان شانۆش لەکۆمەڵگای کوردیدا تەنیا خانەیەکە لەنێو خانەکانی تری دامەزراندندا. لەئەوروپا و جیهان هەموو بوارەکانی: بازرگانی، سێکس، کشتوکاڵ، پیشەسازی، ئەندازە، گەشت وگوزار، زانست و پاشان بوارەکانی ئەدەب و هونەر بەشارستانیەت دەزانن.

ئەوەشمان لەیاد نەچێت، لەناو هەموو ئەم پرسیارانەدا، شانۆش جیهانێکی سەراپاگیر، جێگایەکی پڕ لەپرۆژەو ئەفراندنە بۆ

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

گوزارشتکردن لەبوون، گرفت، کێشەو ململانێ جۆراوجۆرەکانی ژیان.
هەر لەو بوارەوە (هونەرمەندی شانۆیی)و لەڕوانگەی پرۆژە کارێکی هونەری بەرزەوە بەهایەکی گەورە دەبەخشێتە بوونی مرۆڤایەتی، نەك هەر ئەوە بەڵکو ئەو (بوونە) ئاوێتەی پرۆسێسێکی خوڵقاوی بیری و ئێستاتیکی بەردەوام دەکات. بەمەش پانتاییەکی گەورە لەو کیشوەرە مەزنە دەکاتە بنەمای بەها رەهاکانی بوون و گرفتە سەرەکیەکانی. ئەمەش کردەیەکی گرنگی یەکێك لەخانەکانی دامەزراندنە.

من لەو باوەڕەدانیم جارێکیتر کەسانی وەك (ستانیسلاڤیسکی)، (گۆردن گریك) یان (پرێشت) دروست بنەوە. بەڵام بەردەوام شێوازی بەرزی نمایشی شانۆیی لەدەرەوەی مەسەلە تیئۆرییەکانەوە دەخوڵقێ. کەواتە خوڵقاندنەوەی رەگەزەکان لەشانۆدا جێگای باس و لێدوانە، ئەمەش ئەفراندن و دامەزراندنە. لەم دیدەشەوە شانۆ لەپرۆسەیەکی بەردەوامی تازەکردنەوەو دامەزاندندایە. هەر لەبەر ئەوەشە ئەمڕۆ زیاتر باس لەریژیسۆری گەورە دەکرێت، باس لەنمایشی بەرزدەکرێت، بەڵام هیچ کام لەو ریژیسۆرانە تیئۆریست نین و هیچ تیئۆرێکی جوانکاریشیان نەخوڵقاندووە، هێندەی بەردەوام نمایشی بەرزو جوانی پڕ لەداهێنانیان خوڵقاندووە.

لەم رووەشەوە گەلی کورد خاوەنی مێژوو، ئاهەنگ، تیئۆرێکی بیری و جوانکاری تایبەت بەخۆی نەبووە، نەك هەر ئەوە بەڵکو شانۆ وەك لقێکی مەعریفی گرنگی شارستانیی و جیهانی ئاشنا نەبووە بەکۆمەڵگا، کلتورو خانەکانی هونەری کوردی.

لەلایەکی دیکەشەوە گەر لەبارودۆخی کوردستان و هەوڵ و مەرجە هونوکەییەکانی ئەمڕۆی شانۆی کوردی و مەسەلەی دامەزراندنی بڕوانین، ئەوا کۆمەڵێ تووخم و تێزی تر هەن کە دەکرێت قسەیان لەسەر

بکـەین: سـەرەتاکانی شـانۆی کـوردی دەگەڕێتـەوە بـۆ بیسـتەکانی هەزارەی رابردوو. ئەم مێژووەش زۆر دێرین نیەو هەتاکو ئێستاش هەر بۆ نموونە نەمانتوانیوە سوود لەو دیاردە کۆمەڵایەتیانە وەربگرین کە هەناسـەیەکی درامیـان تیادایـە. ئـەو دیاردانـە جـۆرە پیشـە، کـارو ئاهـەنگێکی میللـی تایبـەتو هـەرەوەزی ناوجەرگـەی کۆمەڵگاکەمانـەو زۆر سیماو دیاردەی درامی ئاشکرای پێوە دیارە، ئەمە جگە لـەوەی کەرەسـتە، نـاوەرۆكو داڕشـتەیەکی کوردیشـە. هـەروەها مێـژوو کەلەپووری کوردی بنەمایەکی رەسەنو ئاماژەیەکی ئاشکرای پێناسی خودی خۆمانو بوونی جۆرە شارستانیەتێکی دیاریکراوی تایبەتی گەلەکەمانە.

ئەم خاڵانـە تـووخمێکی گـەورەی پـرۆژەو دامەزراندنـە، بـەڵام وەك لەلای سەرەوە ئاماژەم بۆ کرد، لەبەر نەبوونی هۆشمەندیەکی شانۆیی، لەبەر دروست نەبوونی پرۆسەیەکی هاوشانی شارستانی کۆمەڵایەتیو سیاسی، هیچ هونەرمەندێك، یان رۆشنبیرێك نەهاتووە ئەو دیاردانە (وەك پرۆژەیـەك) ئاوێنـەی بیرێکـی کـوردەواری فراوانـی مرۆڤایـەتی بکـات، تابەمـەش وتـارێکی شـانۆیی راسـتەوخۆی هونـەریو لەبەرجەسـتەکردنو دامەزرانـدنی شـانۆیەکی کوردیـدا سـوودی لێوەربگیرێت.

مامەڵـەکردن لەتـەك مێـژوو، کەلـەپوور، داسـتانو ئەفسـانە کوردیەکاندا، دەروازەیەکی ئەو داڕشتە پڕ لەهەوڵو تەقەلایەیە. راستە میللـەتی کـورد خـاوەنی کەلـەپوورو مێژوویـەکی دەوڵەمەنـدو دێرینـە، بـەڵام گـرنگ ئەوەیـە ئـەو سـامانە پرسـیاری گـەورەو جۆراوجـۆرو هاوچەرخی مەودا فراوانی لێبخوڵقێ، نەك هەر ئەوە، بەڵکو دەبێ ئەو پرسیارانە لەدووتوێی کەرەستە، تێڕوانینو دیدێکی ئەفرێنەری بەرزی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وەهاوە بەرجەستەبکرێت کە دووربێ لەهەموو جۆرە تەقلیدو شوێن پێهەڵگرتنێکەوە. ئەمەش هەنگاوێکی گرنگ و پتەوی پرۆژەی دامەزراندنی شانۆیی کوردییە. بێگومان هەموو ئەم شتانەی کە باسمان کرد نایەتەدی گەر شێوازی بەرزی نمایشی شانۆی، وەك لەلای سەرەوە ئاماژەم بۆ کرد، نەخوڵقێ. گەر نووسەری شانۆیی باشمان نەبێت، گەر پیەس و شانۆنامەی سەرکەوتوو لەدایك نەبێت.

پیەس و نووسینی شانۆنامە هاوکێشەیەکی سەرەکی و تەواوکەری پڕۆژەکەیەو گیانێکی زیندووش دەکات بەبەری هەموو چەمك، تووخم و بنەما سەرەکیەکانی هونەری شانۆدا. پیەسێکی سەرکەوتوو بەئاشکرا رەنگەکان لەنەخشەو داڕشتەی ئەو جیهانە گەورەیەدا دەستنیشان دەکات و هەناسەیەکی قووڵی (بوون) دەبەخشێتە هەموو جەستە مردووەکان.

هەموو ئەو دیاردە کۆمەڵایەتیە هاوبەشانە، هەروەها مێژوو، داستان و ئەفسانە کوردیەکانیش کە تاکو ئێستا باسمان کردووە، زەمینەیەکی گەورەو راستەوخۆی بنیاتنان و دروستکردنی، یان بەرهەمهێنانی پیەسی زیندووە. بەمەرجێ ئەو پیەسانە بتوانێت درامایەکی راستەقینە بخوڵقێنێ و لەهەمانکاتدا پێداگرتنێکی پتەوی پرۆسەی دامەزراندن بێت. ئەمە جگە لەوەی دەبێت ئەو پیەسانە لەفۆرمێکی هونەری دەوڵەمەندا، توانای تێڕوانینی جیا جیای هەبێت و زۆر باری گەورەو بالاّ لەڕاستی و ناوەرۆکی شتەکان لەخۆبگرێت. باری جیاوازی وەها توانای بەردەوامی و بەپیرەوەچوونی گۆڕانکاری، پێکداچوون و هەڵوەشاندنەوەی هەبێت. لەڕووە ئەدەبیەکەشیەوە بەزمانێکی راستەوخۆ، ساکارو لەهەمانکاتدا قوڵ و بەپێز نووسرابێت. کارەکتەری زیندوو، بینای درامی و رووداوێکی ئاشکرا لەخۆبگرێت.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

***ئەی بەڕاشکاوی بۆچوونت لەبارەی رەخنەی شانۆیی لەئـەدەبیاتی کوردیـدا چۆنە، لەکاتێکدا رەوتی رەخنە بەهەمان شێوەی شانۆ لەقەیرانێکی وێرانەدایە؟**

–گوتاری رەخنـەیی، یـاخود ئاراسـەی رەخنـەی شـانۆیی، لایـەنێکی گرنگـــی هاوکێشـــە تیئـــۆری/ پراکتیکیەکـــەی بونیـــادی گوتـــارە سەرتاسەریەکەی شانۆیە. رەخنە–بەهـەموو ماناکانیـەوە–تەواوکـەرێکی پتـەوو راسـتەوخۆی پـرۆژە شـانۆییەکانە. بێگومـان بـوونی رەخنـەش پـرۆژە شـانۆییەکان دەگەیەنێتـە ئاسـتێکی گـەورە، یـان بەپێچـەوانەوە. لەهەمانکاتـــدا رەخنـــە توانـــای دیـــاریکردنی ســـنورە جوانکـــاری و فەلســـەفیەکانی ئـــەو پرۆژانـــەی هەیـــە. هـــەروەها رەخنـــەی شـــانۆیی دەتوانێت رژێمی پرۆژە شانۆییەکە لەڕوانگـەو رووبـەرو داڕشـتەی دیـدە گشـتیەکاندا روونبکاتـەوە، بەمـەش ئامـانج و هۆکـارە سـەرەکیەکانیش لەسیما بنەڕەتیـەکانی خودی نمایشـەکاندا دەستنیشـان دەکات. بەڵام جیهانبینی هەریەکە لەو دوو لایەنە: واتە تیئـۆری و پراکتیك، ئەدەب و هونـــەر، ئاقـــارو بونیـــادی جیـــاواز لەســـتراتیژو زاراوەو پرۆســـە هەمەلایەنەکاندا لەخۆدەگرێت. رووبەڕووبوونەوەو چارەسـەرکردنی هـەر کێشـەو گرفتێکـی ئـەو لایەنانـەش، لەدیـدو بۆچـوونی هـەر رێبـازو بیرێکـەوە بێـت، پێویسـتی بەکەرەسـەی جیـاوازو تایبەتمەنـدی ئـەو تەوژمـە بیرییـە–رەخنەییـە هەیـە کـە رەخنـەگر وەك رێبـازێکی نووسـین دەیگرێتەبەر.

ئەگـەر زیـاتر لەلایەنـە تیئۆرییـەکانی ئـەم مەسـەلەیە بکۆڵینـەوە، پێویسـتە ئامـاژەی ئـەوەش بکـەین کـە رەخنـەی شـانۆیی توانـای خوڵقانـدنی زەمینەیـەکی لـەباری تیئـۆری–جوانکـاری رەخنـەئامێزی گرنگـی هەیـە. لـەم پەیوەندییەشـدا گوتـارە رەخنەییەکـە مـۆرکێکی تیئـۆری دەبەخشـێتە جەسـتەی نمـایش و خانـەکانی دیـاری دەکـات و

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بینەرو هونەرمەندی شانۆش دەخاتە سەر هێڵی گوتارەکەو پێگەیشتن و گۆڕینەوەی گوتارەکان ئەنجامگیر دەکات. بەمەش هاوکێشەکە لەسەر ئاستێکی ترو لەدیدێکی هەمەلایەنی جیاوازەوەو بەشێوازێکی چڕ (چوونە نێو یەکدی) لەنێوان نمایش و بینەر لەلایەک و گوتاری رەخنەو نمایش، رەخنەو بینەر لەلایەکی دیکەوە، بەشێوەیەکی باڵادەست ئاوێزانی پرۆسەکە دەکات.

ئەم قسانە زیاتر بۆچوونێکی گشتیەو چەمکەکانی رەخنەی شانۆیی دیاریدەکات. بەڵام (گەر هاتوو بزووتنەوەیەکی شانۆیی و زانستی و چاك لەئارادا بوو، ئەوا بێگومان چالاکییەکی گورجووگۆڵ و زانستی رەخنەسازیش هاوشانیەتی. گەر هاتوو ئەو بزووتنەوە شانۆییە لەئارادا نەبوو ئەوا رەخنەو رەخنەی شانۆیش لەئارادا نابێت).

قەیرانی رەخنەی شانۆی کوردیش لەم دەمەدا دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی خودی نمایش و کارە شانۆییەکان. شانۆی کوردی لەقەیران و نووشووستیەکی گەورەدا گێنگڵ ئەدات. بێگومان باری رەخنەش لەوە باشتر نابێت.

***ئەی پێت وایە رەخنەی شانۆی کوردی توانیبێتی پەی بەکۆسپ و بۆشاییەکانی بزووتنەوەی شانۆ بەرێت؟**

–پێش هەموو شتێك ئەبێت دووپاتی ئەوە بکەینەوە کە رەخنەی شانۆیی پرۆسەی دۆزینەوەی بەها هونەری و ئێستاتیکیەکانی پرۆژە شانۆییەکانە. ئەم پرۆسەیەش لەنەخشەو جیهانی ئەزموونەکە خۆیەوە دەست پێدەکات. رەخنەگری شانۆیی پێویستە ئاگاداری لەپێکهێنەرەکانی نمایشی شانۆیی بێت: واتە شارەزایی لەهونەری رێژی، نواندن و پێکهێنەرەکانی تری نمایشی شانۆیدا هەبێت.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

رەخنــەگری شــانۆیی پێویســـتە بتوانێــت پردێــك لــەنێوان ئەزموونــە هونەرییەکە، ئەو سەردەمەو بینەراندا دروست بکات. چونکە رەخنـەگری شانۆیی تەنها کاری ئەوە نیە لەکارە هونەرییەکە بکۆڵێتەوەو خاڵە باش و خـراپ، یــان ئێســتاتیکیەکان دەستنیشــان بکــات و نهێنــی بیناســازی و دارشــتنی نمایشــەکە، وەك ئــەزموونێکی جوانکــاری، بــۆ بینــەران ئاشــکرا بکـــات. بـــەڵکو پێویســـتە رەخنـــەگر بتوانێـــت بـــەهۆی راڤەکردنـــە شـیکارییەکانیەوە، بینـەریش فێـری ئـەوە بکـات کـە چـۆن چـێژ لەکارەکـە وەردەگرێت.

بـەڵام رەخنـەگری شـانۆی کـوردی زیـاتر رووبـەرووی (تێکسـت)، واتـە شانۆنامەکە دەبنەوە. لایەنە هونەرییەکان دەچنە پەراوێزەوەو بەتەواوەتی پشــتگوێ دەخــرێن، یــان زۆر بەســەرپێیی ئــاوڕی لێدەدەنــەوە. زۆر کــەم رەخنـەگری کـوردی توانیویـەتی پانتاییـە فراوانـە بێدەنگەکـەی نمایشـێکی شـانۆیی ببینێـت: واتـە هـەموو ئـەو پێکهاتانـەی لـەرێگای جووڵـە، ئامـاژە، رووناکی و ئامادەکردنی چەمکە شێوەکارییەکانی ترەوە بەرجەستە دەبن.

لەهەشتاکاندا بزووتنەوەیـەکی رەخنـەیی بەرچـاو هـەبوو: عـەلی کـەریم، سەباح هورمز، سەلام فەرەج، دانا عەلی سەعید، محسن محەمەد، حەیدەر عبدالرحمان..هتد دەیاننووسی. بەڵام ئێستە ئەو تەقەلایانە بەتەواوەتی پووکاونەتەوە. هۆکاری ئەم کارەساتەش دەگەرێتـەوە بـۆ نـەبوونی بزاڤێکی شانۆیی لەکوردستاندا.

***بۆچونێك هەیە پێی وایە شـانۆ لای ئێمـە رەهەنـدێکی کۆمەڵایـەتی هەیـە نـەك ئێستاتیکی، ئەمەش هۆکاری لاوازی بزووتنەوەی شانۆییە، تۆ لەمبارەیەوە چی‌دەڵێیت؟**

–هەموو ئەم مەسەلەیە، یان گفتوگۆیـە بنەمایـەکی چینایەتی هەیـە. مەســەلەکە کۆنــەو کــە ئێمــەش گــەنج بــووین (حــەفتاو هەشــتاکان)، ئەوساش بەهەمان شێوە باسی لێوەدەکرا. ئێمە بمانـەوێ و نەمانـەوێ

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆ فۆرمو شێوازێکی ئێستاتیکی هەیە. بمانەوێو نەمانەوێ، شانۆ لەپاڵ هەموو رەهەندەکاندا، جا چ کۆمەڵایەتی، رامیاری یان فەلسەفی بێت، چێژوەرگرتن مەسەلەیەکی بنەڕەتییە.

یەکێك لەئەرکەکانی هونەر چێژوەرگرتنە. چۆن هونەر لەپاڵ پەیامەکانی تریدا، چێژێکیش بگەیەنێت بەبینەر. گەر هونەر لە(چێژوەرگرتن) دابڕێت، ئەوا توانای پەیوەندی، بەردەوامی و کاریگەری نامێنێ. رەهەندە کۆمەڵایەتییەکانیش بەشێکی گرنگە لەتەقەلا بەردەوامەکانی مرۆڤ: لەژیانێکی ئاسایی، لەکاری رامیاری، لەپەیوەندیکردن، لەبزووتنەوە دیالێکتییەکان..هتد. لەبەرئەوە پرۆسەی شانۆیی، بەهەموو لایەنەکانیەوە، بەرجەستەیەکی گرنگی رەهەندە کۆمەڵایەتیەکانیشە.

ئەم گفتوگۆیە لەوانەیە بمانگەڕێنێتەوە بۆ زۆر مەسەلەی فەلسەفی کە لەوانەیە لێرەدا جێگای نەبێتەوە. بەڵام ئەوەی زۆر گرنگە ئاماژەی بۆ بکەین ئەوەیە کە هیچ فۆرمێکی هونەری، هیچ رێبازێکی شانۆیی، تەنانەت شانۆیەکی واقیعیش بەبێ چەمکە ئێستاتیکییەکان، یان بەبێ شێوازێکی ئێستاتیکی هەموو تواناکانی پەیوەندیو بەردەوامی خۆی لەدەست دەدات.

ئەم مەسەلە ئێستاتیکیەش لەپاڵ فەلسەفەی فۆرمو چەمکە فیکرییەکانی تردا، پیشە هونەریەکەش رۆڵێکی گەورە دەگێڕێ. گەر هونەرمەندی شانۆیی وەستایەکی چاك بێتو نهێنی پیشەکەی خۆی باش بزانێت، ئەوا بێگومان دیدێکی هونەری قوڵیشی سەبارەت بەئەزموونو پرۆژە هونەرییەکەی دەبێت.

لای ئێمە شانۆ بووبووە بەشێکی گرنگی سیاسەتو بەتەواوەتی پرۆسەی شانۆیی بەسیاسی کرابوو. ئەمەش بووبووە هۆی ئەوەی کە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لایەنە هونەرییەکان فەرامۆشبکرێن. بۆ خۆدەربازکردن لەسانسۆریش پەنا دەبرایە بەر بەکارهێنانی چەندین رەمزی جۆراوجۆرو هەندێ جاریش سواو. بێگومان ئەو رەمزانەش، رەمز بەشێوەیەك لەشێوەکان، هەولی پڕکردنەوەی لایەنە هونەرییەکانی ئەدا.

بەم شێوەیە شانۆ بووە مالێکی پڕ لەرەمز، بۆ هەمووشتێ، ئەم مەسەلەیەش زیاتر لەپێناوی بەسیاسیکردنی شانۆدا بوو، نەك لەپێناوی بەدیهێنانی شانۆیەکی ئێستاتیکی و هونەریدا.

***بەلام دەبێت ئەوەش لەیاد نەکەین کە کۆمەلە هەولێك لەهەشتاکاندا هاتە گۆڕێ، دیارترینیان هەولی هونەرمەند (ئەحمەد سالار) بۆ ئیشکردن لەناسنامەی نەتەوایەتی، ئەو هەولەشی زیاتر جلوبەرگ و ئیکسوارات و کەلەپوری کوردی دەردەخست، راوبۆچوونی تایبەتی تۆ لەو بارەیەوە چییە؟**

–مەسەلەی ئیشکردن لەکەلەپوورو ناسنامە نەتەوایەتییەکانمان کۆمەلێ پرسیاری گرنگ بوو کە لەهەشتاکاندا زۆر بەگەرمی قسەی لەسەر دەکرا. هەر لەم قۆناغەدا مامەلەکردن لەگەل (کەلەپوور، مێژوو، فۆلکلۆر)و سیما نەتەوایەتییەکانی ترمان بووە لایەنێکی گرنگی ئەزموونەکانی هونەرمەند (ئەحمەد سالار). پێش ئەوەی باسی ئەزموونەکانی مامۆستا (ئەحمەد سالار) بکەم، دەمەوێ باسی هەندێ لەلایەنە جیاوازەکانی ئەو هاوکێشەیە بکەم، بێگومان بەتەنها توخمە نەتەوایەتییەکان وەلامی هەموو پرسیارەکانی پێنیە. بەهەمان شێوەش تووخمە نەتەوایەتیەکانمان هەموو پرسیارەکانی بوون و نەبوونمانی پێنییە. پێش هەموو شتێکیش ئەبێ ئەوە بزانین کە گەڕانەوە بۆ ئەم پرسیارانە، گەڕانەوەیە بۆ (رابردوو). بەلام بەڕای من پرسیارەکە ئەوەیە کە خودی ئەو گەڕانەوەیە چۆن چۆنی دەبێت. گەر بشمانەوێت ئەو رابردووە، یان ئەو ناسنامە نەتەوایەتیەمان تەنها زیندووکردنەوەی ئەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

رابردووە بێت، بەبیٚ هیچ خوێندنەوەیەك، ئەوە كارەكەمان دەبێتە كارێكی (ئەنتۆگرافی). لەم حاڵەتەشدا سەر تەختەی شانۆش وەك مۆزەخانەیەك دەڕازێنینەوە. ئەمەش مانای لەبارچوونی هەموو جۆرە دیدێكی تایبەت و هونەرییە. بەڵكو زۆر گرنگە كەلەپوور یان مێژوو وسیما نەتەوایەتیەكانی ترمان لەدووتوێی بۆچوون و دیدێكی ڕەخنەیی و هاوچەرخانەوە بخوێنرێتەوە، هەروەها بتوانرێت ببەسترێتەوە بەبارودۆخە هەنووكەییەكانی سەردەمەوە و پرسیاری نویٚ و جیاواز بخوڵقێنیٚ.

هونەرمەند (ئەحمەد سالار) لەهەشتاكاندا لەبزووتنەوە ئەزموونگەریەكە دانەبڕا. بەڵكو بەپێچەوانەوە، زۆر چالاكانە بەشێوازێكی تایبەت بەخۆی هاوشانی ئەو ڕەوتە هونەرییە بوو. (نالی و خەونێكی ئەرخەوانی)یش یەكێك بوو لەیەكەم تەقەلاكانی ئەم بوارەی. مامۆستا ئەحمەد توانی لەنالی و خەونێكی ئەرخەوانیداو لەگەشتێكی كوردەوارییەوە بمانباتە نێو دوورگەیەكی رازاوەوە. پرۆژەكە خەرمانەیەك بوو لەڕەنگ و ئەفسون، هێڵ و رووبەرو پانتاییەكان. نمایشەكە توانی لەدووتوێی بارودۆخێكی ریتواڵیەوە غوربەت و (حەبیبە)كەی (نالی) بەدەنگی دەف و بۆنی بوخورد و سازی سەنتورو ناڵەو حەسرەتی ئەكتەرەكان رووەو ئەبەدی بەرێت.

ئەحمەد سالار بۆ بەرجەستەكردنی دیدەكەی خۆی، لەڕووی جوگرافیای شانۆوە، هەوڵیدابوو لەداڕشتەیەكی شێوە شانۆیەكی بازنەییەوە، سیستەمی پرۆژەكە بەئەنجام بگەیەنێت. بۆ ئەم مەبەستە بینەران لەهەموو رووەكانی هۆڵێكی بچووكەوە دانیشتبوون. بینەران پەیوەندییەكی بەردەوامیان بەنمایشەكەوە هەبوو. هەروەها ئەكتەرو سەرلەنویٚ بینەران لەچاودێرییەكی وردی بەردەوامی یەكتری‌دا بوون.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دواتر هونەرمەند (ئەحمەد سالار) کۆمەڵێ بەرهەمی تری بەهەمان ئاراستە پێشکەش کرد، گرنگترینیان: کاتێ هەڵۆ بەرز ئەفڕێ و مەلای جەزیری بوو. بەڵام لەهیچ کام لەو پرۆژانەدا، وەك دیاریکردنی رەنگێکی تایبەت بەخۆی، نەیتوانی لەژێر کاریگەری نمایشی (نالی و خەونێکی ئەرخەوانی) دەربازبێت. بۆ نموونە کاتێ هەڵۆ بەرز ئەفڕێ بووە رەنگدانەوەیەکی ئاشکرای نالی. تەقەلاکانیش زیاتر دووبارەبوونەوەو گەڕانەوەیەکی راستەوخۆی (مێژوو) بوو، بەبێ هیچ خوێندنەوەیەك. (مەلای جەزیری) هیچ پرسیارێکی بۆ ئێمە پێی نەبوو. هەروەها لەڕووە پراکتیکیەکەشەوە، ئامرازەکانی دەربڕین و کارکردنیش هەمان ئامرازی نمایشەکانی تری بوو.

***تا هەنووکە بزووتنەوەی شانۆی ئێمە بەئاراستەیەکی باو کاردەکات، پێت وایە بۆ تێپەڕاندنی ئەو قۆناغە باوە پێویستمان بەستایل و ئیشکردنی جیاوازتر دەبێت بۆ ئەوەی کەشفی نهێنی نوێتر بکەین؟**

–بێگومان، زۆر پێویستە. تەقەلا ئەزموونگەریەکانی سالآنی هەشتاکان هەموو ئاراستە باوەکانی تێکشکاند. بارودۆخێکی تری شانۆیی لەدایکبوو. تەنانەت ئەو هونەرمەندانەشی کە هەر بەئاراستە باوەکان کاریاندەکرد، لەهەوڵی ئەوەدا بوون شێوازو ستایلی کارەکانیان بگۆڕن. بەڵام ئێستە بزووتنەوەکە گەڕاوەتەوە بۆ وێستگەکانی سەرەتاو خەریکە ئاراستە باوەکانیش بەتەواوەتی نامێنێ. شانۆی کوردی لەخامۆشیەکی ترسناکدا دەژی. جاران چەقی بازنەی رەوتەکە زۆر فراوان بوو، وەك ئەوەی بەردێك فڕێبدەیتە ناو گۆمێکەوە، گۆمەکە شڵەقاو چەندین بازنەی یەك لەدوای یەك، لەبچووکەوە تا گەورەی دروستکردبوو. بەڵام ئێستە ئاوی ئەو گۆمە شڵەقاوە گەڕاوەتەوە دۆخە وەستاوەکەی جارانی خۆی و پێویستی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بەوەیە کە یەکێکی تر بەردێکی تر فڕێبداتەوە ناوی تا سەرلەنوێ بشڵەفێنرێتەوە. بارودۆخەکەش لەبارە.

ئەمڕۆ بارودۆخێکی تازەو جیاواز خوڵقاوە. داموو دەزگای هونەری، وەزارەتی رۆشنبیری و زۆر لایەنی هونەری جیاواز دامەزراوە. کوردستان بەقۆناغی بنیاتنانەوەیەکی خێرادا تێدەپەڕێت، کەچی لەم بنیاتنانەوەیەدا (شانۆ) بەتەواوەتی خراوەتە پەراوێزەوە. ئەمڕۆ ئەرکی هەموو هونەرمەندە شانۆییەکان و ئەو دەزگا هونەرییانەیە کە لایەکیش لەشانۆ بکەنەوە.

لەوانەیە وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە هەندێ گران بێت، لەبەرئەوەی شانۆی کوردی بەتەواوەتی پوکاوەتەوەو ئاراستە باوەکانیش مردوون. هەندێ تەقەلای زۆر کەمیش هەیە، وەك گروپەکەی هۆرێن، ئیبراهیم چێوارو برادەرەکانیان، گەزیزەو هەندێ گەنجی ئیشکەری شاری هەولێریش، بەلاَم هەموو ئەم برادەرە ئازیزانە تەقەلاکانیان کەمەو توانای دۆزینەوەی نهێنیەکانیش کەمترە. پێویستە داموو دەزگا هونەرییەکان زیاتر گرنگی بدات بەم گەنجانە. ئێمە لەباتی یەك وەزارەت، دوور وەزارەتی رۆشنبیریمان هەیە؟ نازانم کاری ئەم وەزارەتانە چییە؟!

***ئەزموونی شانۆی گەڕۆك چۆن دەبینیت، بەتایبەتی پیتەر بروکی گەورە دەرهێنەر چەند هەوڵێکی ناوازەی هەیە لەو بوارەدا بۆ ئیشکردن لەجوگرافیای جیاوازو ئەکتەری فرە نەژاد، ئایا بزووتنەوەی شانۆی کوردی لەم قۆناغەدا پێویستی بەگروپی گەڕۆك هەیە؟**

–شانۆی گەڕۆك یەکێکە لەدیاردە زۆر دێرینەکانی شانۆ. مێژووی شانۆی گەڕۆك هێندەی هەموو مێژووی شانۆی جیهانی درێژە. سەرەتاکانی ئەم دیاردە شانۆییەش دەگەڕێتەوە بۆ وڵاتی گرێك و

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

تەقەلا سەرەتاییەکانی (سیسبس). ئەم هونەرمەندە بەعەرەبانەکەیەوەو بەتەنها بەگوندو شارەکاندا دەگەڕاو بەهۆی دەمامکی جیاوازەوە نمایشەکانی پێشکەش دەکرد. ئەم دیاردەیە دواتر بووە هۆی بەرەوپێش چوون و لەدایکبوونی شانۆش. بەلام بنەما سەرەکیەکانی ئەم شانۆیە دەگەڕێتەوە بۆ کۆمیدیای دیلارتی، واتا کۆمیدیای هونەر لەساڵەکانی (1500)ی سەردەمی ڕێنسانسی ئیتالیادا. شانۆ چ لەسەردەمی گریک و چ لەسەدەکانی ناوەڕاستدا بنەمایەکی ئاینی و جەماوەر–میللی لەخۆگرتووە. بەکۆمیدیای دیلارتیش ئەو چەمکە جەماوەرییەی شانۆ فۆرم و شێوازێکی تر لەخۆدەگرێت. بێگومان ئەکتەرەکانی کۆمیدیای دیلارتی زۆر بەتوانابوون: هونەری پانتۆمایم، سەما، ئەکرۆپاتیک، هونەرە میللیەکان و توانایەکی بەرز لەگوێگرتن و ڕووبەڕووبوونەوەی بینەران بەشێك بووە لەتەکنیکی نواندنەکانیان. کۆمیدی دیلارتی لەکۆڵان و گۆڕەپانە گشتییەکاندا، بەبێ دیکۆرو پێکهێنەرەکانی تری نمایشی شانۆی پێشکەشکراوە. ئەم ئەکتەرانە گەڕۆك بوون و بەشێوەیەکی بەردەوام بەهەموو شاروشارۆچکەکانی ئیتالیادا گەڕاون. دواتر بەعەرەبانە شانۆییەکانیانەوە گەیشتوونەتە فەرەنسا، ئینگلیزستان، ئەڵمانیاو تەنانەت ڕووسیایش. بەم شێوەیەش کۆمیدیای دیلارتی بەهەموو جیهاندا، وەك فۆرمێکی جیاوازو شانۆیەکی جەماوەری بلاودەبێتەوەو دواتر کاریگەریەکی گەورەو ڕاستەوخۆشی بەسەر تێکڕای ڕەوتی شانۆی هاوچەرخی جیهانییەوە دەبێت. بێگومان پیتەر بروکیش یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە زۆر زیرەکانە سوودی لەم کلتورە دێرینەی شانۆ وەرگرتووە. پیتەر بروك هەر لەشەستەکانەوەو تەنانەت تا ئەمڕۆش لەگەشتی هونەریدایە. لەحەفتاو هەشتاکاندا بەشێوازێکی جیاوازتر گەشتە (ڕاگوزارییەکانی)

پێشکەش دەکرد. بۆ نموونە گەشتەکانی ئەفەریقای، یان روکردنە ناوچە هەژارو پەناهەندەکانی فەرەنسا. پیتەر بروك خۆی لەم بارەیەوەو سەبارەت بەگەشتەکەی ئەفەریقایان دەڵێت: (دوای ئەوەی لەشارێکی بچوکدا گیرساینەوە، لەبازاڕە بچوکەکەدا وتم با لێرەدا گەمەیەك بکەین، هەموو رازیبوون. چووینە دەرەوە، جێگامان داخستو دانیشتین، بەخێرایی بینەران لەدەورمان کۆبوونەوە. شتێکی کاریگەر، بەشێوەیەکی باوەڕپێنەکراو لەناوەماندا دەجولاً، لەبەرئەوەی رووبەڕووی نادیارێکی تەواوەتی ببووینەوە، هیچ شتێکمان نەدەزانی کە بەرەو بەردەوامیان بەرێت، هیچ شتێکیش کە نەمانبات. هەموو ئەوانەی لەو شوێنەدا بۆمان روونبووەوە ئەوە بوو کە لەوەوبەر هیچ شتێکی لەم چەشنە لەو بازاڕەدا روویندەدابوو، هەرگیز ئەکتەرێکی گەڕۆك نەهاتبووە ئەو شوێنە، هیچ راگوزاریەکی بچوك پێشکەشنەکرابوو. هیچ سەرەتایەك لەم بارەیەوە نەبوو، جۆرە ئاگادارییەکی ساکارو سەرپاگیر هەبوو، هەروەها تێگەیشتنێکیش کە خۆشحاڵی پێدەگەیاندین، شتێك روویدا– لەوانەیە لەماوەی یەك چرکەدا–وای لەئەکتەرەکان کرد تێگەیشتنی خۆیان بگۆڕن سەبارەت بەپەیوەندیەکانیان بەبینەرانەوە). هەروەها شانۆی گەڕۆك لەزۆر وڵاتانی جیهانی سێیەمو ئەمەریکای لاتیندا چەمکێکی راستەوخۆی رامیاری لەخۆگرت. مەسەلە شۆڕشگێڕییەکان بووە سەرچاوەیەکی گرنگی شانۆی گەڕۆك لەگوندو ناوچە ئازادەکاندا. یان بەمەبەستی گەیاندنی شانۆ بۆ ئەو شاروشارۆچکانەی کە شانۆی تیانیە. لەم رووەوە وڵاتی سوید ئەزموونێکی بێوێنەو دەوڵەمەندیان هەیە. لەساڵەکانی 1930ەوە شانۆیەکی نەتەوایەتی گەڕۆکیان دامەزراندووەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

سـالآنە سـەدەها نمـایش لەهـەموو شـارو شارۆچـکەکاندا پێشـکەش دەکەن.

بێگەمان ئەم شێوازەی شانۆ بۆ کوردستانیش زۆر گرنگە، هـەروەها زۆر بەسـوودە. ئێمـە گونـد، شاروشارۆچـکەیەکی زۆرمـان هەیـە کـە شـانۆیان تیـادا نیـە. خـەڵکانێکی ئێجگـار زۆریـش لەشارۆچـکەو دێهاتەکاندا بەهیچ شێوەیەك تاكو ئێستا شانۆیان نەدیووە. هـەروەها قوتابخانەکان گۆڕەپانێکی گرنگی شانۆی گەڕۆکە.

گروپێکـی شـانۆی گـەڕۆك لەوانەیـە ئـەمڕۆ پێویسـتیەکی مێـژوویی بێـت. بەتایبـەتی لـەناو گوندەکانمانـدا. خـەڵکانێکی زۆر لەهـەموو پێداویسـتیە شارسـتانیەتییەکان بێبەشـن و تـا ئێسـتا هـیچ جـۆرە چـالاکییەکی یـان رووبـەڕووی پرۆژەیـەکی هونـەری نەبوونەتـەوە. ئەوەشمان لـەبیر نەچێت کە خەڵکی گوندەکانمان خاوەنی سامانێکی گەورەی داب و نەریتێکی کلتورین، لەهەمانکاتدا هەر ئەو خەڵکەش و لـەماوەی مێژوویـەکی درێـژدا دووچاری کارەساتی راوەدوونـان، تـالآن کـردن، ئـەنفال و تـەختکردنی گوندەکانیان هـاتوون. لـەو بڕوایـەدام کـە گرۆیـەکی شـانۆی گـەڕۆك لـەم شـوێنانەدا بتـوانیّ زۆر شـتی گـرنگ بەئەنجام بگەیەنیّ.

یـەکێك لەسیما گرنگـەکانی شـانۆی راگـوزاریش ئەوەیـە کـە خـۆی بچێت بۆ لای خەڵکی، بەتایبەتیش لەو شوێنانەی کە ئەو خەڵکەی تیا دەژی. ئـەو خەڵکانـەی کـە بەشـێوەیەك لەشـێوەکان و بەتـەواوەتی لەبەشێکی گەورەی کۆمەڵگاکان دابڕاون و بەتەنها دەژین.

***بەدەر لەگەڕۆك تۆ تا چەند باوەڕت بەشانۆیەکی راگوزاری (ئیرتیجال) هەیە، بەواتایەك شانۆیەك پشت بەستوو بەڕاگوزاری ئەکتـەرو دوور لـەدەق و بنەمایـەکی کۆنکرێتی، ئەزموونی لەم جۆرە شانۆیە لای تۆ چیدەگەیەنێت؟**

–شانۆی راگوزاری پرۆسەیەکی ئێجگار گرانی شانۆیەو پێویستی بەتەکنیکێکی زۆر بەرزی نواندنە. ئەم شانۆیە لەپێش هەموو شتێکەوە پێویستی بەئەکتەری زیرەكو بەتوانا هەیە، ئەکتەرێك کە لەهەموو بوارەکانی شانۆدا سەلیقەیەکی تەواوەتی هەبێت. هەروەها شانۆی راگوزاری پێویستی بەمەشقی تایبەتیش هەیە بۆ پێگەیاندنی ئەکتەرەکانی. لەشانۆشدا دوو جۆر (راگوزاری) هەیە: یەکەمیان ئەو راگوزارییەی کە وەك تەکنیکێکی پرۆڤەکردن بەکارەهێنرێتو لەخودی راڤەکردنی پیەسەکە خۆیەوە سەرچاوە وەردەگرێت. بۆ نموونە لەکاتی پرۆڤەکردنی پیەسێکی شانۆیدا، ریژیسۆرەکە هونەری راگوزاریو مەشقی ئەکتەرەکانی دەکاتە سەرەتاو سەرچاوەیەکی گرنگی رۆژانی پرۆڤەکردن، بۆ ئەم مەبەستەش مێتودەکانی شانۆی راگوزاری دەبێتە فۆرمێکی گرنگی خۆئامادەکردن بۆ خودی پرۆسە شانۆییەکە. لەم رووەوە لەهەڵوێستە جیاوازەکانی پیەسەکە، ئاشکراکردنی نهێنییەکانو مامەڵەی ئەکتەرەکانو پەیوەندییەکانی نێوانیان دەکۆڵنەوە. چەمکی راگوزاری جوڵانەوەکانی ئەکتەرەکانیش لەم پرۆسەیەدا دەبێتە ئامرازێکی گرنگی گەیشتنی بەئاستەکانی (لاوعی)و غەریزەکانی مرۆڤ (ئەکتەر) لەکاتی پرۆسەی نواندندا. ئەم جۆرەیان پێی دەوترێت (راگوزاری راڤەکردن). بێگومان راگوزاری راڤەکردن مانای ئەو سەربەستییەش دەگەیەنێ کە لەکاتی پرۆڤەکردندا بەرجەستە دەبێت، واتە سەربەستی کاری ئەکتەر لەگەڵ خۆی، لەگەڵ رۆڵەکەیو لەگەڵ ئەکتەرەکانی تردا.

دووەمیان (راگوزارییەکی ئەفراندن)ە. ئەم جۆرەشیان زیاتر لەشەستەکانی هەزارەی رابردوودا دەرکەوتووەو دواتر پەرەشی سەند. ئەم راگوزارییە ئەفراندنەش، یان خوڵقاندنە، بریتییە لەوەی کە هەندێ

لەگروپە شانۆییەکان بیرۆکەی پرۆڤەی رۆژانە، گەڕانەوە بۆ تێکستو شانۆنامەیەکی نووسراوو ئامادەو لۆژیکی نمایشە شانۆییەکان وەلاوە ناوەو زیاتر پشتیان بەپرۆسەیەکی راگوزاری بەستووە لەپێکهێنانو بەرهەمهێنانی نمایشە شانۆییەکاندا. بێگومان خودی ئەم مەسەلەیەش شتێکی نوێ نەبوو لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیداو بەتایبەتیش لەو سەردەمەدا، بەڵکو رەگو ریشەکانی هونەرێکی راگوزاریو وەك فۆرمێکی تایبەتمەندی شانۆ دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی (1500)ەکانی ئیتالیا و کۆمیادی دیلارتی، وەك لەوەلآمی پرسیاری شانۆی گەڕۆکدا ئاماژەم بۆ کردووە.

من لەو بڕوایەدام کە چەمکەکانی شانۆی راگوزاری، بەهەردوو شێوەکەیەوە، بوارێکی گرنگی پڕ لەئەزموون بێت بۆ هەموو هونەرمەندێکی شانۆیی. من بۆ خۆم ئەزموونێکی ساکارم لەم بوارەدا هەیە: لەساڵی (2001)دا قوتابییەکانم دابەشکرد بەسەر چوار گروپدا. هەموویانم بۆ ماوەی هەفتەیەك نارده دەرەوە تا لەشوێنە قەرەباڵغەکاندا (وێستگەی شەمەندەفەر، شوێنی راوەستانی پاسەکان، گۆڕەپانەکانی سەنتەری ستۆکهۆڵمو..هتد) تا بەوردی تەماشای خەڵك بکەن، چۆن دەڕۆن، چۆن دادەنیشن، پەیوەندیکردن بەیەکترییەوە، زمانی جەستەو ئاماژە. هەروەها بەهەمان شێوە گوێ قولاّخ بنو گوێ لەقسەکانیان بگرن، دوایش تیٚبینییەکانیان تۆمار بکەن. دوای هەفتەکە کە گەڕانەوە، گفتوگۆیەکی تێرۆتەسەلمان لەسەر چالاکیەکانی ئەو هەفتەیەو تێبینییەکانیان کرد. هەنگاوی داهاتوو، هەر گروپە بەجیاو لەڕوانگەی چەمکەکانی شانۆیەکی راگوزارییەوەو لەسەر بنەمای تێبینییەکانیان نمایشێکی کورتیان ئامادەکرد. دواتر توانیمان هەر چوار نمایشەکەو بەهۆی هێڵێکی هاوبەشەوە پێکەوە ببەستینەوەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەکۆتایدا نمایشێکی تەواوی یەك کاژێریمان بۆ بینەران پێشکەش کرد. لەم ئەزموونەدا هەردوو جۆرەکەی راگوزاریمان بەکارهێنا: راگوزاری ئەفراندن و راگوزاری راڤەکردن.

***ئەمڕۆ زۆرجار باس لەگۆڕانی وەزیفەی شانۆ دەکرێت بەخۆی و هەموو موفرەدەکانیەوە (دەرهێنەر، ئەکتەرو رەخنەگرو..هتد) پێت وایە لەشانۆی هاوچەرخدا وەزیفەی هەموو ئەمانە وەزیفەیەکی نوێیەو دەکرێت بەجۆرێکی‌تر مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت؟**

–من لەو بڕوایەدام وەزیفەی شانۆ هەمیشە لەگۆڕانکارییەکی بەردەوامدایە. ئەگینا مەرگ نزیکترین رێگایە. هەموو سەدەو سەردەمێك پرسیاری خۆیی و فۆرمی تایبەتی خۆی هەیە. بەلاّم گۆڕانکارییەکانی شانۆی هاوچەرخ زیاتر لەبەرچاوە. گۆڕانکارییە بنەڕەتیەکان هەموو بوارەکانی شانۆ، لەخانووبەرەو جوگرافیای شانۆوە تا دەگاتە هەموو پێکهێنەرەکانی‌ترو پەیوەندییەکانی بینەرانیشەوە. (پیتەر بروك) رۆڵێکی گرنگی لەبەها گرنگەکان و وەزیفە جیاوازو دیدە ئەنتۆلۆژییەکاندا گێڕاوە. هەروەها پیتەر بروك لەشەستەکاندا سەرقاڵی ئەم پرسیارانە بوو. بۆ نموونە لەکتێبی (پانتایی بۆش)دا بەقووڵی گفتوگۆیەکی هەمەلایەنانە سەبارەت بەئامانجەکانی شانۆو ئامرازەکانی دەکات. پیتەر بروك ئەم مەسەلەیە دەبەستێتەوە بەخودی مامەڵەکردن بەپرۆسە شانۆییەکەوە: چارەسەرکردنی شانۆی کلاسیکی، رووکردنە نووسەرە نوێکان، پەیوەندییەکانی بینەرو هەروەها کۆمەڵگاش لایەنە گرنگەکانی ئەم هاوکێشە هونەرییەن. لەم کێشە گرنگەی شانۆدا پەیوەندیەکانی زەمەنێکی (واقیعی)ی و زەمەنی (شانۆیی) یەکێکە لەگرانترین و چڕترین گرفتەکانی شانۆ.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پیتەر بروك لەم روانگەیەوە رەخنەیەكی توند ئاراستەی هەموو ئەو شانۆیانە دەكات هەوڵی ئەوە ئەدەن كە خۆیان لەپشت شانۆ ترادیشۆنییەكان و شانۆ بۆرژواكانەوە حەشار بدەن. هەر لەم وێستگە گرنگەدا، بۆ گۆڕانگاری و بەكارهێنانی فەلسەفەیەكی تری ئامرازەكانی شانۆ قۆناغە ئەزموونگەرییەكەی دەست پێدەكات. شەستەكانی پرۆژە ئەزموونگەرییەكانی پیتەر بروك دەرگایەكی گەورەشی بەڕووی پشكنینە گرنگە تیئۆری و پراكتیكیەكاندا كردەوە. شانۆ بووە دەروازەیەكی گرنگی گەڕان بەدوای شتە نادیارو شاراوەكاندا. لەم دەروازەیەشدا پەیوەندییەكانی ئەكتەر–بینەر بەشێكی گرنگ و بالای لێكۆڵینەوەو ئەزموونەكان دەبێت.

هەروەها پیتەر بروك هەر لەم قۆناغەدا پێ لەسەر وشەی (پێویست) دادەگرێ. پێویستیەتی هونەری شانۆش بۆ پیتەر بروك دەگەڕێتەوە بۆ بنەما كۆمەڵایەتیەكان. چەمكی بنەما كۆمەڵایەتیەكان و پەیوەندییەكانی بینەر–ئەكتەر–ریژیسۆر. بێگومان ئەو چەمكە كۆمەڵایەتیانە دەبێتە وەزیفەیەكی گرنگی شانۆ.

بۆچوونەكانی پیتەر بروك كاریگەرییەكی گەورەی كردۆتە سەر وەزیفەو رۆڵی شانۆ لەجیهاندا. بۆ نموونە گۆڕانكارییەكان هەموو لایەنەكانی رەوتی شانۆی گرتۆتەوە: جوگرافیای شانۆ، سینۆگرافیا، پەیوەندییەكانی نێوان ئەكتەرو بینەر. ئەم كاریگەرییە پرۆسەی هەڵكۆڵین و گەڕانەكانیشی بەئاراستەیەكی تردا بردووە.

گەر ئارتۆو گرۆتۆڤسكی هەوڵی گەڕانەوەو سەرلەنوێ دۆزینەوەی نەژادە بنەڕەتیەكانی شانۆیان دابێت، ئەوا بەشێكی زۆری لێكۆڵەرەوان و ریژیسۆرە گەورەكانی شانۆی هاوچەرخی جیهانی لەتەقەلای داهێنان و ئەفراندنی فۆرمێكی تری شانۆدان. فۆرمێكی راستەقینەی نزیك لەنەژادەكانی سەرەتاكانی شانۆوە. واتا بوژانەو گەڕانەوەی داب و نەریتی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆی گرێکی، ئیلیزابێسی و تەنانەت چەمکەکانی شانۆی چاخەکانی ناوەڕاست و کۆمیدیای دیلارتیش بەشێکە لەم گەڕانە. هەموو ئەم تەقەلایانەش بۆ رزگارکردنی شانۆیە لەچەمکە سیکۆلۆژی و واقیعەکانی بونیاد و سترکتۆری شانۆ. بێگومان ئەکتەر، ریژیسۆر و پێکهێنەرەکانی تری ئەم کردارە چڕە گرنگەو پەیوەندییەکانی بینەریش لەم گۆڕانکارییە بێبەش نابێت.

نووسینی شانۆنامەش بەشێکی گرنگی ئەم گۆڕانکارییە راستەوخۆیەی چەمك و تووخمەکانی شانۆیە. بێگومان نووسینی شانۆیش بەکۆمەڵێ قۆناغی جۆراوجۆردا تێپەڕبووە. ئەم قۆناغانەش پەیوەندیەکی دینامیکی راستەوخۆی بەئەزموون و رەوتی شانۆی جیهانییەوە هەیە. هەندێ جار نووسەرە شانۆییەکان کلیلی هەموو گۆڕانکارییەکانیان بەدەستەوە بووەو هەر ئەوانیش پادشای تەختی شانۆ بوون. هەندێ جاریش بەتەواوەتی رۆڵی نووسەری شانۆ وەلاوە نراوەو چۆتە پەراوێزەوە.

ئێستاش نووسەری شانۆو شانۆنامەکان بەهاو رۆڵی گرنگی خۆیان وەرگرتۆتەوە. زۆر ریژیسۆری جیهانی هاوشان لەگەڵ نووسەری تایبەتمەندی خۆی کار دەکات. لەم هاوکێشەیەدا وەزیفەی شانۆو گۆڕانکارییەکانی، نووسەری شانۆ لایەنێکی گرنگی پێکدەهێنێ. ئەمەش بووەتە هۆی دروستبوونی زاراوەی نویێ، فۆڕمی نوێ و بابەتێکی تری جیاوازی مامەڵەکردنی ئەو نووسەرانە بەجیهانی شانۆو بەستنەوەیان بەیەکە گرنگەکانی میکانیزمیەتی ژیانەوە.

*کتێبێکت لەسەر (پیتەر بروك) نووسیووە، بەبێ زیادەڕۆیی یەکێکە لەدیارترین هەوڵەکان لەئەدەبیاتی شانۆی ئێمەدا، سەبارەت بەم کەڵە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دەرهێنــەرە، دەمانــەوێت فەلســەفەی کتێبەکــەت بــزانین و چــۆن ئــەم کتێبــە لەدایکبوو؟

–لەهەشــتاکاندا کــە قوتــابی پــەیمانگای هونەرەجوانــەکانی بەغــدا بــووم، شــانۆی توندوتیــژی زۆر ســەرنجی رادەکێشــام. (ئــارتۆ) نــاوێکی گــەورەو ئەفســونی بــوو. زۆر بــەوردی کتێبەکــەیم دەخوێنــدەوە. ئەوســا منو هونەرمەند (مستەفا قەسیم) کە ئەویش قوتابی شانۆ بوو، پێکەوە بــەش بەبشــی کتێبەکــەمان دەخوێنــدەوە (شــانۆو هاوشــانۆ)، دواتــر گفتوگۆمان لەسەر دەکرد. شانۆی توندوتیژو ئارتۆ زۆر باوەبوو لەناو قوتابیــەکانیتردا. بــەڵام مــنو مســتەفا زۆر بەپەرۆشــەوە بــەدوای سەرچــاوەی ئــارتۆدا دەگــەڕاین. هــەروەها بــۆ دەرچــوونی پــەیمانگاو بڕوانامــە وەرگــرتنیش، کــە مــن لەبەشــی ریــژی بــووم، جگــە لەپێشکەشکردنی کارێکی شانۆیی، دەبوو لێکۆڵینەوەیەکیش لەســەر بــوارێکی شــانۆی جیهــانی بنووســی. مــن شــانۆنامەی (ئــەنتیگۆنا)ی نووســەری فەرەنســی (ژان ئــانوی)م پێشــکەش کــرد. باسێکیشــم لەســەر شانۆی توندوتیژی ئارتۆ نووسی.

هــەر لــەو قۆناغــەدا کۆمــەڵێ باســی تــرم لەســەر: تــایرۆڤ، مایرهۆڵد، ئەندریــە ئــەنتوان، فاختــانکۆڤ، گرۆتۆفســکی..هتــدو لــەژێر نــاوی (لــەزنجیرەی دەرهێنــەرە جیهانیەکانــدا) بڵاوکــردەوە. بــەڵام ئــارتۆ وەك ناوەندێکی گرنگی گرنگیپێدانی رۆشنبیری شانۆیم مایەوە.

لێکۆڵینەوەکەشم وەرگێڕایە سەر کوردی کە لەبنەڕەتدا بەعەرەبی نووسیبووم بۆ پەیمانگا. لێکۆڵینەوەکەی ئارتۆ زۆر پەلوپۆی کێشاو دواتر بووە کتێبێکی سەربەخۆ کە لەساڵی (1988)دا بڵاومکردەوە. هەر لەو ساڵانەدا (پیتەر بروك) ناوێکی دیاری شانۆی جیهانی بوو. لەم لاو ئەولا، لەگۆڤارو رۆژنامە عەرەبیەکاندا جار جارە شتێکی لەسەر

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بڵاودەکرایەوە. یان دەنگوباسی پرۆژە نوێیەکانیمان زۆر بەکورت و کوێری دەبیست. هەر لەهەشتاکاندا بوو کە هونەرمەند (سامی عبدالحمید) کتێبی (پانتایی بۆش)ی لە(ئینگلیزیی)ەوە وەرگێڕایە سەر زمانی عەرەبی و دانەیەکیشی لەکتێبەکە بەدیاری پێشکەش کردم. کتیبەکەم زۆر بەپەرۆشەوە خوێندەوە، دواتر لەسوید (پانتایی بۆش)م بەسویدی خوێندەوە، بەداخەوە وەرگێڕانەکەی مامۆستا (سامی عبدالحمید) هەندێ کەلێنی تیادایەو هەندێ لەچەمکەکانی شانۆو ناوەکانیان بووە بەشێکی‌تر. بەڵام لەو رۆژگارەدا هیچ پرۆژەیەکی پیتەر بروکمان بەخەونیش نەدەدی. هەر لەم قۆناغەدا حەزم دەکرد وتارێك لەسەر پیتەر بروك بنووسم. بەڵام ئەو وتارە هەرگیز لەدایك نەبوو. دوای ئەوەی لەتاراوگە گیرسامەوە، رۆژێك بەرێکەوت رێگام کەوتە دەزگای ئەرشیف لەستۆکهۆڵم. لەوێ هەندێ لەپرۆژەکانی پیتەر بروکم بەتۆمارکراوی بینی. بینینی ئەو بەرهەمانە کۆمەڵێ پرسیاری لەلا دروستکردم. هەروەها لەماوەی ئەم شەش، حەوت ساڵەی دوایدا، گەڕاوم و زۆربەی پرۆژەکانی پیتەر بروکم راستەوخۆ لەسەر شانۆ دیووە. لەپاریسەوە بۆ ڤیێنا، بەلجیکا، ڤینلاندو دانیماك سەفەرمکردووە تا پرۆژەکانی پیتەر بروك راستەوخۆ لەسەر شانۆ ببینم. ئەمەش ئاسۆگەو تێگەیشتنمی فراوانترکردووە بۆ کارو بەرهەمەکانی.

کۆمەڵێ وتاری جۆراوجۆرم لەسەر رۆڵی پیتەر بروك لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا نووسی. ئەو بەرهەمانەشی کە لەئەوروپا بینیبووم بووە سەرچاوەیەکی راستەوخۆی ئەو نووسینانە. لەبەرئەنجامدا تێبینیەکانم زیاتر فراوان بوون، هەروەها توانیشم بۆ چەند جارێك پەیوەندی بەپیتەر بروك خۆشیەوە بکەم و هەموو وەڵامێکیشی بۆ من دەبووە هاندانێکی تری پرۆژەکەم.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دواتر رۆژانێکی زۆری گەرمی هاوین و ساردی زستانی سویدم لەژووره زۆر بچوکەکانی دەزگای ئەرشیفدا بەسەربرد. لەو ژوورەدا بەشێکی زۆر لەگرنگترین تەقەلاکانی پیتەر بروکم، هەر لەشەستەکانەوە تا دەگاتە هەشتاکان، بەتۆمارکراوی دی. ئەم فرسەتە جگە لەوەی سەرسامی کردم، دەروازەیەکی فراوانیشی بەڕوومدا کردەوە. دواتر بەهۆی خێزانەکەی (پیتەر ڤایس)وە هەندێ لەڕۆژانی مەشق و پرۆڤەکردنی (مارا–ساد)م بەڤیدیۆ دی. لەم فیلمەدا راستەوخۆ پیتەر بروکم لەڕۆژانی پرۆڤە و مامەڵەکردنی لەگەڵ ئەکتەرەکاندا بینی. دواتر قسەم لەگەڵ هونەرمەندی ناسراوی سویدی (ئێرلان یۆسفسۆن) کرد. ئەم هونەرمەندە تا ئێستا چەند جارێك لەگەڵ پیتەر بروك، وەك ئەکتەر کاریکردووە. ئەوەی مایەوە تەنها ئەوەبوو کە بەردەوامبم لەسەر لێکۆڵینەوەکەم.

تا ئێستا سەدەها کتێب و نامیلکە، لەسەر پیتەر بروك و بەزۆربەی زمانەکانی جیهانی نووسراوە، بەلاّم هیچ سەچاوەیەك نەك هەر بەزمانی کوردی، بەڵکو بەزمانی عەرەبیش نیە. هەروەها هیچ کتێبکێش، بەم شێوە چڕو درێژە باسی لەڕەوتی شانۆی پیتەر بروك نەکردووە. من بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەڵێم کە کتێبەکەم (پیتەر بروك لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا) تەنها کتێبێکی تیئۆری نییە، بەڵکو لەپاڵ فەلسەفەو دیدە تیئۆرییەکانی پیتەر بروکدا، هەوڵمداوە تەقەلا کردەییەکانیشی بخەمە روو، تیشکی سەرنجیان بخەمە سەرو لایەنە جۆراوجۆرەکانیشی شیبکەمەوە. بەم شێوەیە لایەنە تیئۆرییەکەو هەروەها پراکتیکیەکە پێکدادەچن و یەکتریش تەواو دەکەن. ئەمە جگە لەوەی وێنەیەکی گشتگرو راستەوخۆی مێژووی هەوڵ و تەقەلا

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆییەکانی کەڵە ڕێژیسۆرێکی گەورەی وەك پیتەر بروك، لەماوەی زیاتر لەپەنجا ساڵدا دەخاتەڕوو.

***گروپی فرە نەژادی پیتەر بروك و کارکردنی لەشانۆدا، ئەمرۆ لەزۆر شوێنی دونیا باسی لێوە دەکرێت، تۆ بۆ خۆت لەهەوڵی ئەوەدا نیت لەگروپێکی فرە نەژاددا کاربکەیت، بەم ئاراستە قوڵەی بروك؟**

–بەو ئاراستە قوڵەی بروك لەوانەیە هەندێ گران بێت؟ بەڵام گەر سەیرێکی ئەم مەسەلەیە بکەین دەبینین کە پیتەر بروك هەر لەهەفتاکانەوە گرنگیداوە بەئەکتەری فرە نەژاد. دەستپێشکەری ئەم مەسەلەیەش هەر بۆ پیتەر بروك دەگەڕێتەوە. ئەکتەری فرە نەژاد شانەیەکی گرنگ و بنەمایەکی قووڵی کارو دیدێکی ئەزموونگەری پرۆژەکانی پیتەر بروکە. دروستکردنی، یان بەدەستهێنانی فۆرمێکی کلتوری نوێ و جیاوازە. گرۆ شانۆییەکانیتر بەبڕوای پیتەر بروك لەپانتاییە مردووەکاندا کاردەکەن. مەبەستی پیتەر بروکیش لەم بۆچوونە راستەوخۆو رەخنە توندوتیژەدا ئەوەیە کە ئەو گرۆیانەو ئەکتەرو ریژیسۆرەکانیان لەخەڵکانی هاوشێوە، هاوزمان، نەژادو چین دروستبوون. ئەمەش مانای وایە کە ئەو هونەرمەندانە هەموویان پێکەوە لەیەك پانتایی چون یەکدا دەسووڕێنەوەو هەمان بۆچوون و تێفکرینیان بۆ مەسەلەکان، بۆ شانۆ، بۆ دەوروبەرو جیهان هەیە.

بەڵام ئەکتەرەکانی پیتەر بروك هیچ شتێکی هاوبەشیان نییە: نە زمانێکی هاوبەش، نە هێمایەکی هاوبەش، نە بارودۆخێکی کۆمەڵایەتی هاوبەش و تەنانەت نە خەندەو پێکەنینێکی هاوبەشیش. لەم رووەوە پیتەر بروك ئاماژە بەم مەسەلە گەوهەرییە بەم شێوەیە دەکات: (بۆ ئەوەی ئەو کۆمەڵە نێونەتەوەییە پەیوەندی بەبینەرەکانیەوە بکات، پێویستە جیهانێکی بچووك پێکبهێنێ. ئەمەش مانای ئەوە نییە

کەسانێك بگرێتەوە کە بەباشی لەیەکتر دەگەن، بەڵکو لەو رووەوەی کە پشت بەجیاوازی و دژەکان ببەستێ. جۆراوجۆریەتیش رەنگدانەوەیەکی هەمەڕەنگی خودی بینەران بێت). زۆر گرنگە لەم رووەوە ئاماژەی ئەوەش بکەین کە مەبەستی پیتەر بروك لەئەکتەری فرە نەژادو کلتوری جیاواز ئەوە بووە کە سوود لەئاڵوگۆڕی کلتووری و توانا جیاوازەکانی یەکتری وەربگرن. بەمەش ئەزموون و پرۆژە شانۆییەکان دەوڵەمەندتر دەبن و بەپرۆسەیەکی جیاوازتری شارستانیەتە جیاوازەکانیشدا تێدەپەڕن. ئەمە بۆچوونی هونەرمەندێکی وەك پیتەر بروکە، لەکتێبەکەشمدا بەدرێژی باسی ئەم مەسەلەیەم کردووە.

بێگومان تەنها پیتەر بروك رووی نەکردۆتە ئەکتەری فرە نەژاد، بەڵکو زۆر ریژیسۆری جیهانی تر ئەکتەری فرە نەژادی بەکارهێناوە، بەلاّم کەمیان توانیویانە هەمان شێوازو ئامانجی پیتەر بروك بپێکن. ئەمەش مانای ئەوە ناگەیەنێ کە کەس نەیتوانیوە ئەکتەری فرە نەژاد بەشێوەیەکی سەرکەوتوو بەکاربهێنێ. هەر لەپاریس شانۆی (رۆژ)و رێژیسۆری گەورە خاتوو (ئاریانا مونشکین) هەنگاوی گرنگی لەم بارەیەوە ناوە.

سەبارەت بەوڵاتی سویدیش گروپی فرە نەژاد، لەسەر هەموو ئاستەکان، هیچ بوونێکی نیە. بەر لەچەند ساڵێك لەمەوبەر، وابزانم لەناوەڕاستی ساڵەکانی (1990)ەکاندا، گرۆیەکی نێونەتەوەیی سەر بەدەوڵەت بەناوی (شیکاستا) لەستۆکهۆڵم هەبوو. ئەندامەکانی ئەو گرۆیە سەر بەوڵاتی جیاوازبوون و کۆمەڵێ ئیشی جوانیشیان کرد، ئەو گرۆیەش زۆر لەمێژە نەماوە. بێگومان بەهەمان قووڵی پیتەر بروك کاریان نەکردووە، ئەوەش وابزانم کارێکی ئاسان نییە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بەڵام من بەش بەحاڵی خۆم تەقەلا و ئەزموونێکی بچوکم لەم بوارەدا هەیە. لەساڵی (1995)دا گرۆی پریشکی شانۆی نێونەتەوایەتیم لەگەڵ نووسەرو هونەرمەندی شانۆیی خاتوو (بێریل کۆرنهیل) دامەزراند. هەندێ لەئەندامەکانی گروپەکە سویدیو هەندێکیشی بەنەژاد نەرویژیو ئەڵمانی بوون، بێگومان خۆشم وەك کوردێك. جگە لەمن هەندێ کوردی تریش هاوکارمان بوو. لەگەڵ ئەو گروپە کۆمەڵێ کاری گرنگمان پێشکەش کرد. هەر بۆ نموونە شانۆنامەی (بەرەو دیمەشق)ی نووسەری بەناوبانگی سویدی (ستریندباری)و بەشێوازێکی ئەزموونگەریو جیاواز. نمایشەکەمان لەیەکێك لەڤارگۆنی شەمەندەفەرەکانی شاری ستۆکهۆڵمدا پێشکەش کرد. بێگومان لەکاتی رۆیشتنی شەمەندەفەرەکەدا. ئەم پرۆژەیەی ستریندباری لەنواندنو ریژی خۆم بوو، نمایشەکە پیشوازییەکی باشی لێکرا چ لەلایەن رەخنەگرانو چ لەلایەن بینەرانەوە. (لەچاوەڕوانی گۆدۆدا)ش یەکێکیتر بوو لەپرۆژەکانمان. بەڵام گۆدۆکەی ئێمە لەژوورێکی ئاسایی دانیشتنی گەورەی ماڵێکداو لەدورگەیەکی دووری دەرەوەی شار پێشکەشمان کرد.

کۆمەڵێ بەرهەمی ترمان لەبواری شانۆی مۆسیك ئامێزدا پێشکەش کرد. ئەوەی زۆر جیاواز بوو لەمۆرکی پرۆژەکانی ئێمە ئەوە بوو، جگە لەناو شانۆ، لەنێو ڤارگۆنی شەمەندەڤەر، لەناو دارستان، خانووبەری ئاساییو کڵێساکاندا نمایشەکانمان پێشکەش دەکرد، لەنمایشێکەوە بۆ نمایشێکیتر هەوڵمان ئەدا شوێنو جوگرافیای جیاواز بدۆزینەوەو لەهۆڵی شانۆ تەقلیدییەکانەوە دووربکەوینەوە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

***فەلسەفەی مۆدێرن و پۆست مۆدێرنیزم لەشانۆدا شان بەشانی مەسەلە فیکریەکان باسی لێوەدەکرێت. دەکرێت بزانین ئاراستەکانی شانۆی پۆست مۆدێرنیزم بەکوێ گەیشتووە؟**

-زۆر گرانە لێرەدا بەبێ قوڵ بوونەوە باسی لایەن و لقە گرنگەکانی مۆدێرنە و پۆست مۆدێرنە بکەین بەبێ گەڕانەوە بۆ سەرەتاکانی ئەم تەوژمەو هۆکارەکانی دروست بوونیان.

هەر لەسەرەتا ساڵەکانی (1900)ەکانەوە تەوژمێکی جیاواز ئەدەب و هونەری گرتەوەو مۆرك و شێوازەکانی دەربڕینیان زۆر جیاوازتر بوو لەسەردەمەکەی پێش خۆیان. لەم دووڕیانەدا ناکرێت باسی گۆڕانکارییە رامیاری، ئابوری و ئایدۆلۆژییەکان نەکرێت. ئەم گۆڕانکاریانەش راستەوخۆ پەیوەست بوو بە بەرەوپێشەوەچوونی مەسەلەکان،ئەم بەرەنجامەش جەنگی جیهانی یەکەمی لێکەوتەوە. دوای جەنگی جیهانی یەکەمیش، گەردوون بەتەواوەتی گۆڕانکاری گرنگی لەڕووی بنەما کۆمەڵایەتیەکان، بازرگانی، هۆکارەکانی گواستنەوە، بوارەکانی زانیاری و تەکنیکەوە بەسەردا هات. هەر لەم قۆناغەدا لقەکانی ئەدەبیش گۆڕانکاری بەرچاویان بەسەردا هاتووە. بەتایبەتیش لێکۆڵینەوە دەروونیەکانی پزیشکی دەروونی سیگمۆن فرۆید (1856-1939) لەبوارەکانی لاوعی و بەهاکانی خەوندا راستەوخۆ کاریگەری بەسەر ئەدەب و هونەرەوە رەنگیدایەوە.

هەر لەم رێگایەوە تەوژمە هێماییەکان (سیمبۆلیزمەکان) دەرکەوتن. بەر لەم قۆناغەو لەکاتی گەشەکردنی رۆمانتیکیەتدا نووسەرو هونەرمەندەکان زیاتر بەهایان دەبەخشییە سروشت و لایەنەکانی شەو لەژیانی مرۆڤدا. رۆمانسیەکان دووپاتی ئەوەیان دەکردەوە کە ژیانی رۆژانەمان لەخەونەکانماندا جوانتر دەردەکەون وەك لەژیانی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

راستەقینەدا. ئەم دیدە فەلسەفییەی رۆمانسیەکان بووە بنەمایەکی فیکری گەورە بۆ بیروبۆچوونەکانی فرۆید. هەر لەم دەروازەیەشەوە سوریالیەکان هێدی هێدی لەفەرەنسا دەرکەوتن. بێگومان تەوژمی هونەرمەندەکانی سەر بەڕێبازی (دەربڕین)یش کردانەوەیەکی گرنگی تری ئەو قۆناغیە.

دواتر لەسەرەتای ساڵەکانی (1900)ەکاندا درامایەکی مۆدێرن سەری هەڵدا. لەناتورالیزمەوە بۆ ریالیزمو دواتریش سیمبولیزم. رێبازی ریالیزمو سیمبوبیزم لەشانۆنامەکانی هێرنیك ئێبسن و ئاگۆست ستریندباریدا گرنگترین دیاردەکانی ئەو تەوژمە مۆدێرنەیە. ئەم دوو شانۆنامە نووسە هەردووکیان لەباکوری ئەوروپاوە، نەرویژو سوید، دەرکەوتن و کاریگەرییان بەسەر تێکڕای درامایەکی مۆدێرنی ئەوروپیەوە هەبوو.

بەلاّم تەوژمە سیمبولیزمەکە لەناوجەرگەی ئەوروپاوە دەرکەوت. نووسەری گەورەی بەلجیکی مێترلینك (1829–1949) بووە گرنگترین ناوی دراماو شانۆیەکی سیمبولی.

ئەم نووسەرە لەفەرەنساوە، وەك مەڵبەندێکی گرنگی رۆشنبیری زۆر بەخێرایی بلاّوبووەو کاریگەرییەکانیشی بووە سەرەتایەکی گرنگی شانۆیەکی سیمبولیزم لەئەوروپادا.

بەلاّم یەکێك لەدەنگە هەرە گرنگەکانی مۆدێرنیزم لەشانۆو درامادا ئەنتوان شیکوڤە (1860–1904). چیخۆڤ هەرچەندە سیمایەکی گرنگی سیمبولی پیسەکانی دەگرێتەوە، بەلاّم لەگەڵ ئەوەشدا توانیویەتی، زۆر بەوردی چەمکە لیریکی و خەونە ئامێزەکانی بەرجەستەی بەدواچوونێکی قولّی ریالیزمی و ژیانی رۆژانەدا بکات. شیکۆڤ بەوپەڕی رێزو بەرزییەوە دەیڕوانییە ئیپسن. شانۆنامەی

باڵندەی دەریاش بەشێوەیەك لەشێوەكان كاریگەری ئیبسنی پێوە دیارەو بەتایبەتیش لەبەكارهێنانی سیمبولی (باڵندە)دا. ئیبسن لەشانۆنامەی (مراوی كێوی)دا باڵندە سیمبولێكی گرنگی فەلسەفەی شانۆنامەكەیەتی.

شانۆی رووسی لەم قۆناغەدا گۆڕانكاری گرنگ و هەنگاوی لەبەرچاویان، لەسەر هەردوو ئاستەكە، دراماو هونەری شانۆ، زۆر بەخێرایی دەنا. شیكۆڤ بەپیسەكانی و ناوەندێكی گرنگیش بۆ نوێكردنەوەی شانۆ لەشانۆی هونەری مۆسكۆدا خۆیبینییەوە. بێگومان هونەرمەندێكی گەورەی وەك كۆنستانتین ستانیسلاڤیسكی (1863–1938) رۆڵێكی فراوانی لەم بوارەدا هەبوو. ستانیسلاڤیسكی هەموو رێگاكان تاقیدەكاتەوە: سەرەتا ناتورالیزم، ریالیزم و دوای ئەوەش لەدەروازەی شانۆنامەكانی ئیبسن و مێترلینكەوە روودەكاتە شانۆیەكی سیمبوبیزم. ستانیسلاڤیسكی دواتر زیاتر لەڕوانگەی شانۆنامەكانی شیكۆڤەوە برەو بەڕێبازەكەی خۆی دەدات. بەلاّم بەشێوەیەكی گشتی ستانیسلاڤیسكی بەڕێبازی (پێگەیاندنی ئەكتەرو هونەری نواندن) ناسراوە، وەك لەئەكتەرو ریژیسۆر.

مۆدانیزم لەڕێگای بێرنارد شۆ (1856–1950)ەوە دێتە شانۆی ئینگلیزیشەوە. تێزو نووسینە سۆشیالیستیەكانی كارل ماركس كاریگەریەكی راستەوخۆی بەسەر رەوتی نووسینی بێرنارد شۆوە هەیە، بێگومان (ئیبسن)یش سەرچاوەیەكی گەورەی دروستبوونی توانا شانۆییەكەی ئەم نووسەرە بووە. ئیبسن وەك نووسەرێكی شانۆیی زۆر راستەوخۆ كاریكردۆتە سەر بێرنارد شۆ، بەلاّم بێرنارد شۆ هەرگیز سنورە گەورەكانی شانۆیەكی مۆدێرنیزم نابڕێ و لەسنورێكی دیاریكراودا دەمێنێتەوە. لەگەڵ هەموو ئەو كاریگەرییانەی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ئیبسن و سنوری تەسکی مەودا درامیەکەشیدا، بێرنارد شۆ توانی شێوازو پلاتفۆرمێکی تایبەت بەخۆی دروستبکات.

شانۆیەکی دەربڕین ئاسا دەبێتە وێستگەیەکی گرنگی مۆدێرنیزم لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا. ستریندباری بەشانۆنامە دەربڕینەکانی وەك خەونە یاری، بەرەو دیمەشق و شانۆنامەکانی ژوور، قۆناغێکی گرنگی ئەم بوارە دەبرێت. ئەم تەوژمەش هەوڵیدا لەڕوانگەی دراماوە گوزارشت لەلایەنە ناوەکی و قوڵەکانی ژیان بکات. ئەمەش لەو سەردەمەدا تەوژمێکی راستەوخۆی دژ بەناتورالیزم بوو.

ناتورالیزم لەتەقەلای خستنەڕووی رووکارەکانی دەرەوەی ژیاندا بوو، بەلاّم ئێکسپرێسیونیزم (دەربڕین) لەتەقەلای بەرجەستەکردنی لایەنە نادیارەکانی ژیان و لاوعی مرۆڤدا بوو. هەر لەم رووەوە بۆ نموونە هونەری سینۆگرافیاو رۆڵی ریژیسۆرو فەلسەفەیەکی وێنەیی بووە چەمکەکانی ئەم شانۆیەو لەهەمانگاتدا دابڕانێکی سەرانسەری لەگەڵ ناتورالیزم و ریالیزمدا دروستکرد.

شانۆی دەربڕین زۆر بەخێرایی بەهەموو جیهاندا بلاّوبووەوە، جگە لەستریندباری، نووسەری ئەمەریکی ئۆژین ئۆنێل رۆڵی گرنگ و لەبەرچاوییان لەم بوارەدا هەیە.

شۆڕشی ئێکسپرێسیونیزم لەشانۆدا، سەرەتایەکی پتەو بوو بۆ توژمە ئەزموونگەری و دواتریش ئەپسوردیزمەکانی پەنجاکانی هەزارەی رابردوو.

دوای جەنگی جیهانی دووەم رێبازی ئەپسۆرد لەهەموو تەوژمەکانی تر زیاتر دەرکەوت، کە بۆ یەکەمجار لەساڵی (1953)دا شانۆنامەی (بەدەم چاوەڕوانی گۆدۆوە) نمایشکرا، زایەڵەی زەنگی رێبازێکی نوێ، شێوازێکی جیاوازو فۆرم و فەلسەفەیەکی تری

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

مـۆدێرنیزم دەنگـی دایـەوە. بێگومـان نووسـەری ئێرلەنـدی سـامۆیل بێکیـت (1906–1989) پێشـڕەوی ئـەو قۆناغـە نوێیـەی درامـاو شانۆیەکی مۆدێرنی جیهانی بوو. سامۆیل بێکیت ڕێگای بۆ کۆمەڵێ شـانۆنامە نووسـی تـری نەوەکـەی خـۆی خۆشـکرد، لەوانـەش یـوژین یونسکۆ (1909–1994). یوژین یونسکۆ بەشانۆنامەی (کورسیەکان) کە لەساڵی (1956)دا بۆ یەکەمجار نمایشکرا، مەودایەکی گەورەترو بەرەوامیەکی پتەوی بەخشی بەبزووتنەوەی شانۆی ئەبسوٚرد. ئەوەی جێگـای سـەرنجە چ لـەلای بێکیـت لـە(بـەدەم چاوەڕوانی گـۆدۆوە)و چ لـەلای یـۆژین یۆنسـکۆ لـە(کورسـیەکان)دا، بێگومـان پیەسـەکانی تریشیان، زمان بەشێوەیەکی جیاواز مامەڵەی لەگەڵ کراوە. ئەو زمانە لۆژیکیـەی شـانۆی ریـالیزم بەتـەواوەتی تێکدەشـکێنرێ. لـەبری ئـەوە زمـانێکی جیـاواز: وشـەی پچـڕ پچـڕ، ڕسـتەی ناتـەواو، دەسـتەواژەی کورت..هتد دەبێتە بەشێك لەفەلسەفەی ئەم نووسەرانە.

دابڕانـی مـرۆڤ، تـەنهایی، کاریگەرییـەکانی جـەنگ و بێهیـوایی، نامۆبوون لەخێزان و کۆمەڵگا دەبێتە بنەما فیکری و فەلسەفیەکانی ئەم نووسـەرانە. هـەر لەسـەرەتای بیستەکانیشـدا بزووتنەوەیـەکی شـانۆیی مـۆدێرن، بەتایبـەتی دوای تەقـەلا زۆر ناتورالیزمیـەکانی شـانۆی سەربەست و ئەندریە ئەنتوان لەپاریس، دەرکەوت. ئەو بزووتنەوەیەش گەشەکردن و بەردەوامیەکی ڕاستەوخۆی شانۆی هونەری مۆسکۆ بوو. هـەر لەبیسـتەکاندا ڕیژیسـۆرێکی گـەورەی وەك ڤیسـیڤۆلد مایرهۆڵـد (1874–1942) دەرکەوت. ئەم هونەرمەندە ڕێبازی بیـۆ–میکانیزمی داهێنـاو هەوڵیـدا بگەڕێتـەوە بـۆ بنـەما سـەرەتاییەکانی شـانۆی ڕۆژهـەڵاتی. بنـەما ئێسـتاتیکیەکان تـووخمێکی گرنگـی مێتـودی کارەکانی مایرهۆڵد بوو.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ئـەم شـێوازی کارکردنـەی مایرهۆڵـد نابێتـە جێگـای سـەرنجی رووسـیای سـتالین، بۆیـە دەگیرێـت و زۆر بەئاسـانی ئـەو هونەرمەنـدە گەورەیە دوردەخرێتەوەو دواتریش تیرۆر دەکرێت.

لەئەڵمانیا ئێرڤین بیسکاتۆر (1893–1966) درێژەی بەڕێبازەکەی مایرهۆڵد دا، بەڵام شانۆکەی بیسکاتۆر دواتر زیاتر رێچکەیەکی تری وەرگـرت و بـووە شـانۆیەکی رامیـاری. بیسـکاتۆر مەبەسـتی بـوو کـە لەڕێگای شانۆی تۆمارییەوە هانی چینی پرۆلیتاریا بدات تا شۆڕش هەڵگیرسـێنن. بیسـکاتۆر لەسـەرەتای سـاڵەکانی (1930)داو لـەڕێگای سویسراوە ئەڵمانیا بەجێدەهێڵێ و دواجار لەئەمریکا دەگیرسێتەوە. لەم زنجیرە گۆڕانکارییە بنەڕەتیانـەی شانۆی هاوچـەرخدا، یـان مۆدێرنـدا، برێشـت (1898–1956) دەبێتـە بەشـێکی زۆر گـرنگ. برێسـت تـوانی لــەڕێگای شــانۆ داســتانی و فێرگەییەکەیــەوە هەناســەیەکی نــوێ ببەخشـێتە شـانۆ. هەرچـەندە رەگ و ریشـەی شـانۆی داسـتانی، یـان تـەکنیك و فەلسـەفە شـانۆییەکەی برێشـت دەگەڕێتـەوە بـۆ مایرهۆڵـدو دوای ئـەوە بەردەوامیــەکی راســتەوخۆی بیســکاتۆر. بــەڵام لەگــەڵ ئەوانەشدا برێشت توانی چەمکێکی جیاوازترو بنەمایەکی هاوچەرخ بۆ شانۆی مۆدێرنی ئەوروپی بخوڵقێنێ.

برێشــت داهێنــەری یــەکێك لــەگرنگترین چــەمکەکانی شــانۆی هاوچەرخە (نامۆبوون). ئـەم چەمکەش تێگەیشـتنی هاوکێشـەو پرۆسـە شـانۆییەکانی بەتـەواوی گـۆڕی. برێشت بـۆ رێبازە شـانۆییەکەی خـۆی کۆمـەڵێ شـانۆنامەی زۆر گـرنگیش نووسـیووە، لەوانـە: دایکـە ئـازاو منداڵــەکانی، بنــەماو دەرەکــی، مرۆڤــی پــاك، پــۆتێلاو مــاتی، گالیلۆگـالی..هتـد. پیتـەر بـروك لـەکتێبی (پانتـایی بۆش)دا گرنگییـەکی زۆری بەبرێشـت داوەو بـەکلیلی شـانۆی هاوچـەرخی دادەنـێ. هـەروەها

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پیتەر بروك ئاماژە بەوەش دەكات كە زۆر گرانە بۆ هەر یەكێك كە بەڕاستی لەبواری شانۆدا كاردەكات ئاوڕ لەبرێشت نەداتەوە.

ئەمڕۆ مرۆڤی هاوچەرخ، یان مرۆڤی ئەم چەرخە پۆست مۆدانیزمە، شان بەشانی گلوبالیزم و گۆڕانكارییە خێراكانی تری جیهان، ڕووبەڕووی جۆرێكی جیاوازی هونەرو شانۆ بۆتەوە. شانۆش لەگێژاوی ئەم گۆڕانكارییانەدا، بەهەمان شێوە هەنگاوی خێرای ناوە. لە(ئەڤانتگەرتەوە) بۆ (پۆست مۆدانیزم) و لەوێشەوە بۆ (پێرفۆر مێنس).

مرۆڤی ئەم سەردەمە بەبێ هیچ گیروگرفتێك لەنێوان ئاكارو ترادیشونە تەقلیدی و تێپەڕاندنی ئەو ئاكارانەدا هاتووچۆ دەكات. ئەوەی جێگای ئاماژەكردنیشە ئەوەیە كە لەم پرۆسەیەدا دیدو ناوەرۆكی شتەكان، یاخود دەقەكان، ئاستی نمایشەكان دیاری ناكات، بەڵكو خودی نمایشەكان گەمەی پرۆسەكە دەخاتەگەڕ. پیەسە شانۆییەكان لەپرۆسە پۆست مۆدانیزمەكاندا هەڵدەوەشێنرێ و سەرلەنوێ لەبوونیادی نمایشەكاندا بنیاتدەنرێتەوە، گێڕانەوەی چیرۆكەكە زەمەنێكی خەونە ئامێز لەخۆدەگرێت. ئەوەی پۆست مۆدانیزمەكان باسی دەكەن، سەرەتاكەی بەشێوەیەك لەشێوەكان دەگەڕێتەوە بۆ بیروبۆچوونەكانی ئارتۆو دواتریش گرۆتۆڤسكی، ئەو دیدە جیاوازە شانۆییانە، ئەمڕۆ لەپرۆسەی بەرەوپێشەوەچوونی زەمەندا گەیشتۆتە قۆناغەكانی پۆست مۆدێرنیزم.

هەروەها یەكێك لەناوەندە گرنگەكانی شانۆیەكی پۆست مۆدێرنیزم شكاندنی هەموو بەربەستە تەقلیدییەكان و گەمەكردنە بەو سنورە داڕێژراوەی كە لەنێوان بینەرو تەختە شانۆدایە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

جووڵانەوەی پۆست مۆدێرنیزم لەحەفتاکاندا سەری هەڵداوەو ئەمڕۆش گەیشتۆتە ئاستێکی بەرز. ریژیسۆری ئینگلیزی (رۆبێرت ویلسون)و (رۆبێرت لێباش)ی کەنەدی دوو دەنگی گرنگی شانۆیەکی پۆست مۆدێرنیزمن. ئەم دوو ریژیسۆرە بەردەوام لەسەر زۆربەی شانۆی وڵاتە ئەوروپییەکان کاردەکەن. من بەش بەحاڵی خۆم هەندێ لەنمایشەکانیانم لەستۆکهۆڵم، شۆپنهامن، بەرلین و پاریس دیووە.

لەشانۆی پۆست مۆدێرنیزمدا ئاستێکی گرنگی جیاوازتر دەبەخشرێتە بینەران و بەهای بینەران لەپرۆسە شانۆییەکاندا. لەدووتوێی کۆمەڵە رووداوێکی ناتەبا، نالۆژیکی و کۆلاشئاسادا، بینەرو شانۆ هەموو پەیوەندییە تەقلیدیەکانی خۆی لەدەست ئەدات. کارەکتەرەکان، هەریەکە وەك خودی سەربەخۆو دوور لەیەکتری و لەبازنە پەیوەندییەکانەوە دەجوڵێتەوە.

ستراکتۆرە بنەڕەتییەکانی ئەم شانۆیە وێنەیەو (بینین) رۆڵێکی گرنگتری هەیە وەك لەگوێگرتن. شانۆی پۆست مۆدێرنیزم گەڕانەوەیە بۆ بنەما ریتواڵی و داستان و ئەفسانەکان.

جگە لەو دوو ریژیسۆرەی کە لەلای سەرەوە ئاماژەم بۆ کرد، کۆمەڵێ گرۆی تری گرنگیش لەوڵاتەکانی ئەوروپادا هەیە، بۆ نموونە گرۆیەکی بەلجیکی لەم بوارە مۆدێرنەی شانۆدا هەنگاوی گەورەیان ناوە. گرۆی (Tg Stan) بەهەناسەیەکی پۆست مۆدێرنیزمی درێژ کاردەکەن. یەکێك لەنمایشە گرنگەکانی ئەم چەند ساڵەی دواییان شانۆنامەی (Poguelin) بوو. ئەم نمایشەیان لەهەشت شانۆنامەی جۆراوجۆری (مۆلێر)ەوە ئامادەکردبوو. زمانی پیەسەکە بەتەواوەتی تێکشکێنرابوو.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

رەخنەگرەکان لەڕاڤەی ئەو مەسەلەیەدا دووپاتی ئەوەیان دەکردەوە کە بەکارهێنانی زمان بووبووە یەکەیەکی گرنگی نمایشەکە: وشەی پچڕ پچڕ، بەکارهێنانی دەنگی جیاواز، ریتم و تەرتیلەی دینی و فۆلکلۆری و دابەشکردنی دەیالۆژەکان..هتد.

ئەمە تەنها نموونەیەکە لەنێوان هەزارەها پرۆژەی پۆست مۆدانیزمدا. مەسەلەی پۆست مۆدێرنیزمیش گەیشتۆتە کۆتایی گێڕانەوەی چیرۆکە گەورەکان. ئەوەی گرنگە لەم نەخشە نوێیەدا ئاماژەی بۆ بکرێت پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان و تەنانەت هەموو جۆرە ئایدۆلۆژیەتێکیش بەهاکانی خۆی بەتەواوەتی لەدەست داوە.

ئەکتەرو هونەری نواندنیش لەم پرۆسە پۆست مۆدێرنیزمەدا جێگای سەرنج و بایەخپێدانە" ئەکتەرەکان بەهیچ شێوەیەک رۆڵی، یان کارەکتەری ترادیشۆنی نابینن، بەڵکو لەبری ئەوە زۆر بەڕوونی و ئاشکرا بەبێلایەنی و دوورەپەرێزی مامەڵە لەگەڵ رۆڵەکانیان دەکەن. هەندێ لەڕەخنەگرە ئەوروپیەکان، بەزمانێکی گاڵتەئامێزەوە دەڵێن (پۆست برێشتیزم)، وەک ئاماژەیەک بۆ تەکنیکی نامۆبوون و دوور وەستانی ئەکتەر لەگەڵ رۆڵەکانیاندا، لەشانۆ دیالیکتیەکەی برێشتدا.

بەڵام ئەوەمان لەیاد نەچێت و دووبارەی بکەینەوە کە ئەم پۆست برێشتە نوێیە (پۆست مۆدانیزم)، بەپێچەوانەی برێشتەوە، بەهیچ شێوەیەک هیچ جۆرە ئایدۆلۆژییەتێك لەخۆناگرێت.

***باس لەخامۆشی شانۆ دەکرێت، وەک فەلسەفەیەکی گشتی لەبەرامبەر سینەمادا، تا چەند هەست دەکەیت سینەما شانۆی پەراوێزخستبێت؟**

—شانۆ دێرینترین هونەری دنیایە. مێژووی شانۆ مێژووی شارستانیەت و مرۆڤایەتیە. شانۆ یەکەم ئامرازەکانی دەربڕینی حەزو ئارەزووەکانی مرۆڤ بووە. هەروەها یەکەم تەقەلا فیکری و

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

فەلسەفیەکانی مرۆڤایەتیش بووە. ئەو فۆرمەی شانۆی تیا لەدایک بووە، ئێستاش هەمان فۆرمە. هیچ هونەرێکیش لەجیهاندا هێندەی هونەری شانۆ بەم شێوەیە بەرگری لەشێوەو فۆرمی خۆی نەکردووە. گەر لەنزیکەوە لەپرۆسەی بەرەوپێشەوەچوونی هونەری شانۆ، لەگرێکەوە تا ئەمرۆ ووردبببینەوە، هیچ گۆڕانکارییەکی ئەوتۆ نابینین. لەگەڵ ئەوەشدا شانۆ وەك هونەرێکی زیندوو، لەچەقی بزاڤە رۆشنبیری و کلتورییەکەی شارستانییەتی مرۆڤایەتیدا ماوەتەوە. نەك هەر ئەوە، بەڵکو فۆرمی شانۆ بۆتە زمانێکی جیهانی و وەك گەمەیەکی ئێستاتیکی، هەموو گەلانی دنیای پێکەوە کۆکردۆتەوە.

ئەوەی ئەم نەمرییەشی بەخشیوەتە هونەری شانۆ زمان و ئەو پەیوەندییە زیندوو و راستەوخۆیەیە کە لەنێوان جەماوەرو نمایشە شانۆییەکاندا هەیە.

بەلام سینەما بە بەراورد لەگەڵ شانۆدا هونەرێکی نوێیەو بەرەوپێشەوەچوونەکانی تەکنیك و ئامێرە سینەماییەکان وایکردووە کە لەم چەند ساڵەی دواییدا سینەما هەنگاوی ئێجگار فراوان بنێت. بەلام هەموو تەکنەلۆژیاو هونەری سینەما ناتوانێ ئەو رووبەڕووبوونەوە گەرم و راستەوخۆیەی نێوان بینەران و نمایشە شانۆییەکان بەدەست بهێنێ لەهەندێ سەردەم و قۆناغی جیاوازدا، بەهۆی باری رامیاری، ئابوری، کۆمەلایەتی، ئاینی یان هەر فاکتورێکی ترەوە بێت، بۆ نموونە وەك ئێستای کوردستان، شانۆ شکست دەهێنێ، دەکەوێتە پەراوێزەوەو لەبیردەچێتەوە. بەلام هەر ئەوەندەی بوارێکی بچوکی هەناسەدانی بۆ هەڵبکەوێت، سەرلەنوێ سەرهەڵئەداتەوە. لەبەر ئەوە زۆر گرانە بەلای منەوە، سینەما بتوانێ شانۆبخاتە پەراوێزەوە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

*بەریەککەوتنی سینەماو شانۆ، بەریەککەوتنێکی شەفاف و جیوەییە، دەکرێت ئەزموونی (بێریمان) لەشانۆی سویدیدا دیارترین هەوڵ بێت. پێت وایە شانۆو سینەما لەداهاتوودا دەبنەیەک هونەرو بەئاراستەیەکی هونەری یەکتری دەبڕن؟

–ئینگمار بێریمان دیاردەیەکی زۆر تایبەت و دانسقەیە لەبواری سینەماو شانۆدا. تا ئێستا سەدەها کتێب و لێکۆڵینەوە لەسەر بێریمانی سینەمایی بەجیاو بێریمانی شانۆیی بەجیا بڵاوکراونەتەوە. بەڵام لەم (دە) ساڵەی دوایدا، رەخنەگرو لێکۆڵەرەوەکان روویان کردۆتە کاریگەرییەکانی ئەم دوو لایەنە بەسەریەکەوە: بێریمانی شانۆ لەسینەماو بێریمانی سینەما لەشانۆدا، فیلم یان شانۆ، فیلم و شانۆو جەستەی شانۆو چاوی سینەما.

بێریمان زۆر بەئاشکرا دیدو بۆچوونە ئەفسونیە سینەماییەکانی، هەمیشە لەکارو پرۆژە شانۆییەکانیدا رەنگی داوەتەوە. هونەری سینەماو دەسەڵاتی کامیرا، وەك کەرەستەیەکی گرنگی وێنەیی، دەبێتە شێوازێکی تری بەرجەستەکردن و دارشتەی دیمەنەکان، پچڕاندن، مۆنتاژ، تابلۆی خێراو وێنەی نزیك ستركتوری دیمەنە شانۆییەکانی پێکدەهێنێ.

ئینگمار بێریمان زیاتر وەك داهێنەرێکی گەورەی سینەمایی ناوبانگی دەرکردووەو ریژیسۆرێکی گەورەی وەك (کۆرۆساوا) باس لەگرنگی و کارتێکردنەکانی بێریمان دەکات بەسەریەوە. بەڵام ئینگمار بیریمان لەدەروازەکانی هونەری شانۆوە ژیانی هونەری خۆی دەستپێکردووە. سیەکانی هەزارەی رابردوو و لەگەڵ شانۆی قوتابیاندا لەستۆکهۆڵم دەبێتە سەرەتاکانی ئەو کاروانە درێژە. لەچلەکانیشدا دەبێتە یەکێك، یان راستر گەنجترین بەرێوەبەری شانۆیەکی گەورەی

سەر بەدەزگاکانی دەوڵەت. فیلم دروستکردن دواتر دێت. یەکەم تەقەلاکانیشی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (1944). ئینگمار بێریمان لەژیانی هونەریدا زیاتر لەچل فیلمی سینەمائی دەهێنێتە بەرهەم و زۆریشیان هەر لەنووسینی خۆیەتی. ئەمە جگە لەزیاتر لەسەد شانۆنامەشی بۆ شانۆکانی سویدو بەشێك لەولاتە ئەورووپییەکان و بەتایبەتی (ئەڵمانیا) بەرهەمهێناوە.

ئینگمار بێریمان لەشانۆدا زیاتر گەڕاوەتەوە سەر (ئیبسن، ستریندباری و مۆلێر). ئەم نووسەرانە سێکوچکەیەکی گرنگی دیدی شانۆیی بێریمان بووەو زۆرجارو زیاد لەجارێك گەڕاوەتەوە سەریان. بۆ چەندین جار (هیدا گابلەر)ی ئیبسنی پێشکەشکردووە، چوار جار (خەونە یاری)و (سۆناتای تارمایی) ستریندباری و..هتد.

بێگومان کۆمەڵێ ریژیسۆری تری جیهانی لەهەردوو بوارەکەدا شانۆ-سینەما کاریان کردووە. بەلام هیچ ریژیسۆرێك وەك (ئینگمار بێریمان) نەیتوانیوە بەو شێوە چڕەو بۆ ماوەیەکی ئێجگار دوورودرێژ بەشێوەیەکی هاوتەریب بەردەوامی بدات بەکارە سینەمایی و شانۆییەکانی.

بێریمان لەبەشێکی درێژی ژیانی هونەریدا، هەندێ جار توانیویەتی لەیەك هاویندا دوو فیلمی تەواوەتی بەئەنجام بگەیەنێ، لەزستانیشدا خەریکی بەرهەمە شانۆییەکانی بووە.

ئەم گەڕانە چڕە بەردەوامەش لەنێوان شانۆو سینەمادا کاریگەریەکی راستەوخۆی لەهەردوو بوارەکەدا: شانۆ بەسەر سینەماو سینەماش بەسەر شانۆوە بەجێهێشتووە. ئەم دیاردەیەش نەك تەنها لەشانۆو سینەمای سویدیدا، بەڵکو لەهەموو رەوتی شانۆو سینەمای جیهانیدا بێ وێنەیە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

سەبارەت بەبەشی دووەمی پرسیارەکەشت من لەو بڕوایەدا نیم کە شانۆو سینەما رۆژێ لەڕۆژان ببنە یەك هونەر. کاریگەری لەنێوانیاندا دەبێت، زۆرجار ریژیسۆرە شانۆییەکان تەکنیك و دیمەنی سینەمائیان بەکارهێناوە. ئەم مەسەلەیەش نوێ نیە. لەبیستەکاندا (بیسکاتۆر) بۆ شانۆ تۆماری و رامیارییەکەی دیمەنی سینەمائی بەکارهێناوە. ئەم ئەزموونەش لەقۆناغە جۆراوجۆرەکانی مێژووی شانۆی جیهانیدا (بەئاراستەی جۆراوجۆر) دووبارە بۆتەوە. بەلآم هەرگیز شانۆو سینەما ناتوانن ببنە تەنها یەك هونەر. ئەم دوو هونەرە وەك دوو لقی جیاواز دەمێننەوەو بەدوو ئاراستەی جیاواز کاردەکەن. بەلآم کاریگەری لەنێوانیاندا، وەك پرۆسەیەکی سروشتی هەر دەمێنێتەوە.

***دەمانەوێت بزانین رەوتی شانۆی سویدی لەکۆن و نوێدا بەکوێ گەیشتووە، وەك دەزانین تۆ ئێستا کتێبێکت لەسەر شانۆی سویدی ئامادەیە بۆ چاپ، دەکرێت بەقوڵی ئاشنامان بکەیت بەشانۆی سویدی؟**

–هونەری شانۆ هیچ ئاسەوارێکی ئەوتۆی نەبووە لەوڵاتی سوید تا لەساڵەکانی (1592)دا بۆ یەکەمجار گرۆیەکی شانۆیی لەوڵاتی ئینگلستانەوە سەردانی سویدیان کردووەو لەکۆشکەکانی پادشادا نمایشەکانیان پێشکەشکردووە. لەساڵی (1559)شدا گۆستاڤ ڤاسای پادشا سەردانی ستۆکهۆڵم دەکات. ئەو سەردانە دەبێتە سەرەتای رووداوێکی هونەریش. خودی پێشوازییەکە دەبێتە نمایشێکی مۆسیقا، کۆراڵ و نمایشی لێبوك ئاسا. لەساڵەکانی (1600)ەکاندا وڵاتی سوید بەقۆناغێکی زۆر جیاوازدا تێدەپەڕێت. لەم قۆناغەدا سوید دەبێتە وڵاتێکی گەورەو خاوەن دەسەلآتێکی بەهێز لەهەموو دەوروبەرەکەدا. هەر لەم سەردەمەدا هونەرو کلتووریش بەهایەکی تایبەتی پێدەبەخشرێت و گۆڕێکی تر بەر هونەرە جۆراوجۆرەکان

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دەکەوێت. نمایشی (بالێت ئاسا) دروست دەبێت: شانۆیەکی مۆسیقی، سەماو دیالۆژی ئاسایی پێکەوە کۆدەکاتەوە. هۆکارەکانی ئەم دەرکەوتنەش زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ رۆڵی (کریستینا)ی شاژن کە بایەخێکی زۆری بەخشیبووە کلتورو سودی لەخانوبەرەو ترادسیۆنی شانۆکانی ئەو کاتەی ئیتالیا و فەرەنسا وەرگرتبوو. (کریستینا) یەکەم شاژنی سویدیە کە لەو سەردەمەدا میوانداری گرۆی شانۆیی لەدەرەوەی وڵاتەوە کردووە، تا نمایشە شانۆییەکانیان لەکۆشکە شاهانەکان و ئەو شانۆیانەشی کە دروستیکردبوون پێشکەش بکەن. لەساڵی (1652)شدا یەکەم گرۆی ئیتاڵی سەردانی سویدیان کردووە. ئەم گرۆ میوانانە زیاتر نمایشەکانیان بەزمانی ئیتاڵی، ئەڵمانی یاخود ئینگلیزی بووەو شانۆش بۆ یەکەمجار بەزمانی سویدی لەسەردەمی کۆستاڤی سێیەمدا پێشکەش دەکرێت.

کۆستاڤی سێیەم بۆ یەکەمجار شانۆیەکی نەتەوایەتی و پادشایەتی لەوڵاتی سویددا دادەمەزرێنێت. بەڵام بەر لەدەسەڵاتی (کۆستاڤی سێیەم) و بەتایبەتیش شەڕە سی ساڵیەکەی ئەوروپا (1618–1641) و دوای دەسەڵاتی (گۆستاڤ ئەدۆڵفی دووەم) سوید پەیوەندیەکی چڕو راستەوخۆی بەئەوروپاوە دەبێت. ستۆکهۆڵم وەك شارێکی نێونەتەوەیی گرنگ و ناوەندێکی هەمەلایەن ئاماژەی بۆ دەکرێت. سوید مەڵبەندی دەسەڵاتی ئەوروپا دەبێت، لەم قۆناغەدا بەردەوام گرۆی شانۆی کۆمیدی ئەڵمانی، ئینگیزی، هۆڵەندی و ئیتاڵی سەردانی ستۆکهۆڵمیان کردووە و نمایشەکانیان، جگە لەکۆشکە شاهانەیەکاندا، لەشوێنە گشتیەکانیشدا پێشکەش کردووە. هەر لەم قۆناغەشدا بۆ یەکەمجار شانۆی درۆتیننگهۆڵم بنیاتدەنرێت. ئەم شانۆیەش تاکە کۆنترین شانۆیە لەجیهاندا کە تاکو ئێستا چۆن دروستکراوە، وەك

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

خۆی پارێزراوە. ئەم شانۆیە شاژنی سوید خاتوو (لۆڤیسا ئۆلریکا) بڕیاری بنیاتنان و دروستکردنی داوە. بۆ ئەم مەبەستەش هونەرمەندی ئەندازیار (کارل فرێدریك ئادلسرەنتز) نەخشەکانی ئەم خانوو بەرەیە وەك شانۆیەکی بارۆك دەکێشێ. شانۆی درۆتینینگهۆلم لەساڵی (1766)دا بەتەواوەتی تەواو دەبێت.

شا (گۆستاڤی سێیەم) دامەزرێنەری یەکەم تەقەلا گرنگەکانی شانۆیەکی سویدیە. ئەم پادشایە خۆی ئارەزوویەکی ئێجگار زۆری بەشانۆوە دەبێت و خۆشەویستیەکی بێپایانی بۆ هونەری نواندن دەربڕیووە. گۆستاڤ سێیەم بۆ یەکەمجار لەساڵی (1773)دا ئۆپێرای لەستۆکهۆڵم دامەزراندوە. هەر خۆشی دەست دەکات بەنووسینی پیەسی شانۆیی بەزمانی سویدی و لەسەر شانۆکانیش پێشکەش دەکرێت. هەروەها گۆستاڤی سێیەم لەساڵی (1788)دا شانۆی پادشایەتی (دراماتن) وەك شانۆیەکی نەتەوایەتی دادەمەزرێنێ. گۆستاڤی سێیەم ژیانی پادشایەتی خۆی لەسەر شانۆ دەست پێدەکات و هەر لەسەر شانۆش کۆتایی پێدەهێنرێت. گۆستاڤی سێیەم لەساڵی (1771)دا لەپاریس و لەکاتی نمایشێکی شانۆیدا هەواڵی مەرگی باوکی (ئەدۆلف فرێدریك) وەردەگرێت و هەر لەوێشدا خۆشی دەکرێتە پادشاو تاجی پادشایەتی دەکاتە سەری. لەساڵی (1792)دا بۆ دواجار لەژیانیدا سەردانی شانۆ دەکات.

گۆستاڤی سێیەم لەو شەوەدا لەئۆپێرای پادشایەتی و لەئامادەبوونی ئاهەنگێکی دەمامك پۆشیندا دەکوژرێت.

(گۆستاڤی سێیەم) بنەمایەکی پتەو بۆ دامەزراندنی شانۆیەکی نەتەوایەتی سویدی دادەڕێژێ، بەشێوەیەك کاریگەریەکی راستەوخۆ بەسەر نەوەکانی دوای خۆی و ئایندەی رەوتی شانۆی سویدییەوە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بەجیٚدەهێڵیٚ. ئەم کاریگەرییەش لەساڵەکانی (1840) بەدواوە رەوتێکی‌تر لەخۆدەگرێت. شانۆی سویدی لەم قۆناغەدا زیاتر بەرەو شانۆیەکی هونەری هەنگاوەکانی دەنیٚ. لەم قۆناغەدا بۆ نموونە شانۆی پادشایەتی گوڕێکی بەهێزو جیاواز لەخۆدەگرێت و گرنگیەکی تەواوەتی دەدات بەنووسینی دراماو شانۆنامەی خۆماڵی سویدی. لەساڵی (1846)دا یەکەم شانۆنامەی سویدی پێشکەش دەکرێت، ئەمەش دەبێتە رووداوێکی هونەری گرنگ و بەبەها بۆ ئەو قۆناغە نوێیەی شانۆی سویدی. لەم سەردەمەدا شانۆنامەکان زیاتر لەمێژووی شاکانی سویدو رووداوی تری مێژووییەوە سەرچاوە وەردەگرێت. هەروەها هەر لەم قۆناغەشدا شانۆی پادشایەتی گرنگی بەشانۆنامەکانی شەکسپیرو بەتایبەتیش (هاملێت)داوە.

هونەری شانۆی فەرەنسی و زمانی فەرەنسی کاریگەریەکی زۆریان بەسەر شانۆی سویدییەوە دەبێت. قوتابخانە هونەریەکانی شانۆ، هونەری نواندن و تەنانەت زۆربەی زاراوە هونەرییەکانی فەرهەنگی هونەری شانۆ لەزمانی فەرەنسییەوە دێتە زمانی سویدیەوە. گرۆ شانۆییەکان، سەماو گۆرانیەکانی فەرەنسا دەبنە بەشێکی گرنگی ژیانی پڕ لەبەزمو ئاهەنگی نێو کۆشکە پادشایەتیەکانی سوید. زمانی فەرەنسی دەبێتە زمانی رۆشنبیر، دەرەبەگ و پیاوە گەورەکانی دەوڵەت. بەڵام دەتوانین بڵێین کە مێژوو و ترادیشونی شانۆی سویدی بەشێوەیەکی گشتی لەسەر بنەماکانی شانۆیەکی سیکۆلۆژی و تەوژمەکانی رێبازی ریالیزم بنیاتنراوە. شانۆ شانۆی وشەیەو وشەش بەهاوگرنگیەکی تایبەتی لەپرۆسە شانۆییەکاندا هەیە. بێگومان ئەم مەسەلەیەش دەگەڕێتەوە بۆ چەندین هۆکاری بابەتی هەمەلایەن، بەڵام گرنگترین ئەو هۆکارانەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کلتورو دابونەریتە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆییە دەوڵەمەندەی هەردوو شانۆنامە نووسی جیهانی کە (هێنریك ئێبسن و ئاگۆست ستریندباری) خوڵقاندوویانە. ئەم کلتورە شانۆییە سەرەتایەکی پتەوی بۆ بزووتنەوەی شانۆی سویدی دروستکردووەو بۆتە وێستگەیەکی گرنگ و بەردەوامیەکی هەمیشەیی. بەدرێژایی مێژوو چەندین نەوەی تری شانۆنامەنووس و ڕیژیسۆر، ئەو شوێن پێیەیان هەڵگرتووەو لەبزووتنەوەیەکی بێنەسرەودا برەویان بەو جموجۆڵە شارستانیە مرۆڤایەتیە داوە. گەر لەنزیکەوە بڕوانینە گرنگترین ناوەکانی ئەم پەنجا ساڵەی دوایی، ئەوا بەبێ شك هونەرمەندانی وەك (ئینگمار بێریمان)و دواتریش نووسەری شانۆیی (لاش نۆرێن) نموونەیەکی بەرزی ئەو بەرەوپێشەوەچوونەن. بەڵام بەشێوەیەك گشتی دەتوانین بڵێین کە (ئۆلۆڤ مۆلاندەر، ئالف شوێباری و ئێنگمار بێریمان) وەك سێ ڕیژیسۆری گەورەی شانۆی پاشایەتی لەستۆکهۆڵم ڕۆڵێکی گەورەیان گێڕاوە لەنوێکردنەوەو دروستکردنی شانۆیەکی مۆدێرنی سویدیدا.

شانۆی سویدی لەسالانی (1800)ەکانداو هەر لەسەردەستی ستریندباریدا پێدەنێتە قۆناغێکی گرنگەوە. سەرەتاکانی بزوتنەوەیەکی شانۆیەکی ڕاستەقینە، هاوچەرخ و هەمەلایەن دەبێتە سەرەتای چەرخێکی تازەو گرنگی شانۆیی. لەم ڕووەوە بابەتی شانۆنامەکان و چۆنیەتی نووسین و تەکنیکی پیەسی شانۆنامەکانی ستریندباری، دەبێتە سەرەتایەکی پتەوی دامەزراندنی پرۆژەی شانۆی سویدی.

ستریندباری هەوڵیداوە لەشانۆنامەکانیدا باسی ئەو مرۆڤانە بکات کە لەگەڵ ژیان، لەگەڵ یەکتری و خواشدا نەگونجاون و شەڕیان کردووە. باسی ئافرەت و کێشەکانی، ئافرەت و پەیوەندییەکانی بەجیهانی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پیاوەوە. هەر لەبەر ئەمەشە کە شانۆنامەکانی کێشەو ململانێیەکی گرانی دەروونی و فیزیکی لەخۆدەگرێت.

شانۆی ئەمڕۆی سویدیش زۆر جیاوازو بەربڵاوە. جگە لەشانۆی پادشایەتی و شانۆی شار، کۆمەڵێ گرۆی سەربەستی جۆراوجۆر هەیە. شانۆی بووکە شووشەو شانۆی منداڵان بەهایەکی گرنگیان هەیە. جگە لەستۆکهۆڵم لەزۆربەی شارە گەورەکاندا شانۆی (شار) هەیە. هەروەها شانۆیەکی نەتەوایەتی گەرۆکی گەورەشیان هەیە. ئەم شانۆ گەرۆکە لەساڵەکانی (1930)دا دامەزراوەو نمایشی شانۆیی جۆراوجۆر دەهێنێتە بەرهەمو لەگەشتی هونەریدا لەو شاروشارۆچکانەی کە شانۆیان تیادا نییە پێشکەشی دەکەن.

نامەوێت لەمە زیاتر بچمە باسەکەوە، بەتایبەتی کە ئەم مەسەلانە زۆر بەوردی و قووڵی و دوورودرێژی لەکتێبەکەمدا باسیان دەکەم.

***(ستریندباری)یش ناوێکی زۆر دیارە لەشانۆی سویدی و ئەورووپیدا، بەڕێزت کتێبێکی سەنگینت لەسەر نووسیووە، دیسانەوە دەمانەوێت، لەسەر ئەو سەنگینەی (ستریندباری) بۆمان بدوێت لای شانۆی هاوچەرخی سویدی؟**

–ستریندباری تەنها (63) ساڵ ژیاوە. بەڵام شەستو سێ ساڵی پڕ لەڕووداو، نووسین، سەفەر، داهێنانو ژیانێکی پڕ لەشێتێتی. هەروەها لەماوەی ئەم شەستوسێ ساڵەدا، وڵاتی سویدیش بەکۆمەڵێ گۆڕانکاری زۆر خێراو گرنگدا دەڕوات. لەساڵی (1849)دا کە ستریندباری لەدایک دەبێت، سوید بریتیی بووە لەکۆمەڵگایەکی هەژاری کشتوکاڵی. بەڵام لەساڵی (1912)دا کە کۆچی دوایی دەکات، سویدیش بووبووە وڵاتێکی پیشەسازی و کۆمەڵگایەکی پێشکەوتووی جیاواز لەهەموو رووەکانیەوە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ســـتریندباری زۆر بـــەوردی و لەنزیکـــەوە ئاگـــاداری رووداوو گۆڕانکارییەکانی ئەو کاتەی ئەورووپا بووە، نەك هەر ئەوە، بەڵکو لەزۆر رووەوە پێش سەردەمەکەی خۆی کەوتبوو. هەروەها وەك نووسەرێکی داهێنـــەریش هەمیشـــە لـــەگۆڕانکاری گرنگـــدا بـــووە، هـــەر ئەمـــەش وایکردووە کە تاکو ئێستا نووسینەکانی زیندوون و دەکرێت هەمیشەو بەدیدو شێوازی جیاوازو تازە بخوێندرێتەوە.

ستریندباری خوێندنی باڵا تەواو ناکات، بەڵام هەر لەگەنجییەوە ئارەزوویەکی گەورەو بەتینی بۆ شانۆ بووە. یەکێك لەخەونەکانیشی ئەوە بووە کە ببێتە ئەکتەر. بۆ ئەم مەبەستەش هەوڵی زۆر ئەدات بەڵام سەرکەوتوو نابێت. لەبەرئەنجامدا بۆ ئەوەی لەشانۆ دوورنەکەوێتەوە، لـەبری ئـەوەی ببێتـە ئەکتـەر دەکەوێتـە تەقـەلای نووسـینی پیەسـی شانۆیی.

لەسـاڵی (1870)دا یەکـەم پیەسـی خـۆی بەناونیشـانی (لـەڕۆم) دەنوسـێ و لەسـەر شـانۆی پادشـایەتی پێشـکەش دەکرێـت. ئەمـەش سەرکەوتنێکی گەورە دەبێت بۆ ئەو گەنجە پڕ لەووزەو عەشقە گەورەیە بۆ شانۆ. دوای ئەو تەقەلا بچوکە، تەنها دوای دوو ساڵ، واتە لەساڵی (1872)داو بەتـەنها دوو مـانگ شـانۆنامەی (میسـتەر ئۆلـۆف)، وەك شانۆنامەیەکی مێژوویی سەرکەوتوو دەنووسێت. ستریندباری تەمەنی تـەنها (23) سـاڵان بـووە کـە ئـەو شـاکارە گەورەیـەی نووسـیووە. ستریندباری بەشانۆنامەی (میستەر ئۆلـۆف) وەك نووسـەرێکی گـەورە ئامـاژەی بـۆ دەکرێـت. ئـەم شـانۆنامەیە سـترکتورێکی بـەهێزی هەیـەو ناوەرۆکی چڕو دیدێکی قوڵی شانۆیی و زمانێکی ساکار بوونیادەکانی پێکدەهێنێ. ستریندباری لەو تەمەنەیدا سوودێکی زۆری لەتـەکنیکی شـانۆییە مێژووییـەکانی شەکسـپیر وەرگرتـووە. شـانۆییەکەش باسـی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

کەسایەتی (ئولاوس پێتری) قەشە دەکات. ئەم قەشەیە گەنجێکی خواپەرستە، بەڵام ئەزموونی کاری قەشەیی زۆر ساکارو کاڵو کرچە. لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵیداوە سەرکردایەتی تەوژمێکی رادیکاڵو پڕ لەگۆڕانکاری بکات لەکۆمەڵگای سویدیدا، بەڵام ئولاوس پێتری لەکارو پلانەکانیدا سەرکەوتوو نابێت. هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ لاوازی کەسایەتی ئەم قەشەیە لەبەرامبەر یاساکانی دەوڵەتو هێزی دەسەلات، ئەم قەشەبە لەزەمەنی (گۆستاڤ ڤاسا)دا ژیاوە، گۆستاڤ ڤاساش پادشایەکی بەدەسەلاتو زۆر بەهێز بووە، لەبەر ئەوە ئولاوس پێتری نەیتوانیوە بەهیچ شێوەیەك ململانێی ئەو پادشایە بکات.

ستریندباری بۆ ماوەیەکی کورت لەساڵەکانی (1870)دا وەك رۆژنامەنووس کاری کردووە، لەم قۆناغەدا کۆمەڵێ ووتاری رەخنەی شانۆیی نووسیووە. ئەو وتارە رەخنەییانە دواتر دەبێتە بنەمایەك بۆ دیدو بۆچوونە هونەریەکانی سەبارەت بەهونەری نواندنو ریژی. ستریندباری لەساڵی (1879)دا رۆمانی (ژووری سوور) بلاودەکاتەوە. ئەم رۆمانە تەنها سەرکەوتنێکی ئەدەبی گەورە نابێت بۆ ستریندباری، بەڵکو تێپەڕاندنو نوێکردنەوەیەکی بێسنورو وەرچەرخانێکی گرنگ بووە لەهەموو ئەدەبی سویدیدا. ستریندباری لەساڵی (1883)دا ولاتی سوید بەجێدەهێڵێو تا ساڵی (1889) ناگەڕێتەوە. لەم قۆناغەی ژیانیدا، بەشێوەیەکی نیمچە گەرۆك لەفەرەنسا، نەمسا، سویسرا، ئەڵمانیاو دانیمارك ژیاوە. بێگومان تەوژمەکانی شانۆو رەوتی شانۆی ئەورووپی زۆر کاریتێدەکات. ئەم کارتێکردنەش هێندەیتر ستریندباری لەهونەری شانۆ نزیك دەکاتەوە. بەڵام شانۆکانی سوید خەونەکانی ئەو ناهێننەدی، لەبەر ئەوە دامەزراندنی شانۆیەکی تایبەت بەخۆی خەونێکی هەمیشەیی بووە. یەکەم هەوڵەکانیشی لەم بارەیەوە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی (1880). دوای ئەوە چەندین هەوڵی تری داوە، بەلام هیچ کام لەو هەولانەی سەرینەگرتووە. بەلام لەساڵی (1888)داو دوای هەموو هەوڵەکانی سویدی، لەشۆپێنهامنی پایتەختی دانیمارك لەگەڵ (سیری ڤۆن ئێست)ی ژنی شانۆیەکی ئەزموونگەری ئەسکەندەناڤی دامەزراندووە. تەمەنی ئەم شانۆیە زۆر نابێت و هەردوای نمایشکردنی چەند شانۆییەك دادەخرێت. سیری ڤۆن ئێست ئەکتەرێکی ناسراوی ئەوکاتە دەبێت و لەیەکەم نمایشی کردنەوەی ئەو گرۆ ئەزموونگەرییەدا بەڕۆڵی (خاتو ژۆلیا) لەهەمان شانۆنامەدا بەشداریدەکات.

بزووتنەوەی شانۆی ناتورالیزم لەفەرەنساوە بەهەموو ئەورووپادا بلاودەبێتەوە. (ئەندریە ئەنتوان) و شانۆی سەربەست، لەگەڵ (ئەمیل زۆلا) وەك نووسەرێکی ئەو شانۆیە دەبنە زمان حاڵی ئەو بزووتنەوە هونەری و ئەدەبییە. ستریندباری لەم شانۆیەدا هەوایەکی پاك هەڵدەمژێ و ئەو شانۆیانەشی کە لەسوید قەدەغە دەکرێت، لەسەر شانۆی سەربەست لەپاریس پێشکەش دەکرێت. هەر لەم قۆناغەشدا شانۆنامە ناتورالیزمە گرنگەکانی (باوك) 1887 و (خاتو ژۆلیا) 1988 دەنووسێت. ئەم دوو شانۆنامەیە دەبێتە شۆڕشێکی گەورە بۆ شانۆی ناتورالیزم لەجیهاندا. ستریندباری خۆی لەیەکێ لەنامەکانیدا سەبارەت بەڕۆڵ و شوێنی شانۆنامەی (باوك) دەڵێت: شانۆگەری (باوك) بەرجەستەیەکی درامای سەردەمە، مۆرکێکی زۆر نامۆ لەخۆدەگرێت. نامۆیە لەبەرئەوەی ململانێ لەنێوان گیانداینە نەك پاڵەوانەکان، لەبەرئەوەی جەنگی بیروباوەڕە نەك خەنجەر. ئەدیبەکانی فەرەنسا تائێستا دەگەڕێن بۆ شێوازێکی راست، بەلام من دۆزیمەوە.

قەیرانێکی دەروونی دنیادیدەیەکی تری شانۆیی لەلای ستریندباری دەخولقێنێ. ئەم نووسەرە گەورەیە تووشی نەخۆشی و ئالۆزیەکی گرانی دەروونی و کۆمەڵایەتی دەبێت. ستریندباری وا دەزانێ هەموو خەڵکی بەدوای ئەوەوەن و راوی دەنێن. هەروەها هەستکردن بەگوناه بەتەواوەتی شپرزەی دەکات. بەڵام ئەم هەستکردنە بەگوناهو راوەدوونانە هەستێکی قوڵی ئاینی لەلا دروست دەکات. ئەم قۆناغە گرانەی ژیانی ستریندباری لەپایزی ساڵی (1894)ەوە دەستپێدەکات و تا هاوینی ساڵی (1897) دەخایەنێ. هەر لەم قۆناغەی ژیانیدا کتێبی (دۆزەخ) دەنووسێ. ئەم کتێبە وێنەیەکی بیۆگرافی ژیانێکی ئالۆزی پڕ لەکێشەی دەروونی و دۆزەخی ئەو قۆناغەی ستریندبارییە. هەر لەو روانگەیەشەوە، لەمێژووی کلتورو ئەدەبی سویدیدا، ئەو قۆناغە لەژیانی ستریندباریدا بە(دۆزەخ) ناودەبرێت.

ئەم قەیرانە دینییە، ئەم قەیرانە دەروونیە، دیدو بۆچوونەکانی ستریندباری بەتەواوەتی دەگۆڕێت و وەك نووسەرێکی نوێ سەرلەنوێ دەردەکەوێتەوە. ئازارەکانی مرۆڤ و هێزە سروشتیە گەورەکان دەبێتە فەلسەفەی دیدو بۆچوونەکانی. بێگومان ئەو قۆناغە دۆزەخیە دەبێتە زەمینەی ئەزموونێکی دەوڵەمەندو لەنووسینەکانیدا رەنگ ئەداتەوە. ئەوەی جێگای ئاماژە پێکردنە ئەوەیە کە ستریندباری لەنووسینەکانی دوای قۆناغی دۆزەخدا، بەتەواوەتی لەڕێبازی ناتورالیزم و ریالیزم دووردەکەوێتەوەو شانۆنامەکانی زیاتر مۆرك و سیمایەکی دەربڕین، سوریالی و پڕ لەخەون لەخۆدەگرێت.

ساڵی (1898) بەشی یەکەمی سێ کوچکەی شانۆنامەی (بەرەو دیمەشق) بڵاودەکاتەوە. ئەم شانۆنامەیەش لەسێ بەش پێکهاتووەو دادەنرێت بەسەرەتایەکی گرنگی ڕێبازی (دەربڕین) لەشانۆی

هاوچـەرخی جیهانیـدا. رووداوەکـانی ئـەم شـانۆنامەیە بەشـێوەیەکی مەجازی لەدیدو بۆچوونەکانی کەسایەتی سـەرەکی پیسـەکەوە، کابرای (نەناسـراو)ەوە دەبینرێت. ئەم کارەکتـەرەش هیچ ناوێکی نییـەو تـەنها بەکابرایەکی غەریب (نەناسراو) ناونراوە. ئەم کەسایەتییە، لەڕوانگەی رووداوەکـانی شـانۆنامەکەدا، دابەشـدەبێت بـۆ چـەندین کەسـایەتی‌تر، بەمـەش هەریەکـەیان لایـەنێك لەلایەنـەکانی کەسـایەتیە سـەرەکیەکە، کـابرای (نەناســراو) دەردەخــات. لەهەمانکاتــدا ئــەو کەســایەتیە جیاوازانــەش پێکــەوە کێشــەکانی بیروهۆشــی نــاوەوەی خودەکــە رووندەکەنەوە.

شـــانۆنامەکەش، بەهەرســـێ بەشـــەکەیەوە، رەنگدانەوەیـــەکی راســـتەوخۆی ژیـــانی تایبـــەتی ســـتریندبارییە. لەهەمانکاتـــدا بەوەرچـــەخانێکی گرنگـــی هونـــەری، سێکســـی و دینـــی دادەنرێـــت لەمێژووی شـانۆو درامـای ستریندباریدا. ستریندباری لـەم پیەسـەیداو لەڕوانگەی ئەندێشەیەکی پڕ لەفەنتازیاوە رووناکی، مۆسیقا، سیمبول، خـەون و شـیعری بـەکارهێناوە تـا راسـتی و بنـەما گرنگـە رۆحیـەکانی ژیان و مرۆڤ دوور لەڕواڵەتە مادییەکانەوە بەرجەستە بکات. کارەکتـەرە (نەناسـراو)ەکـە بەدەسـت ئـازار، ژان و هەسـتکردن بەگوناهەکانیـەوە دەتلێتـەوەو گێنگـڵ ئـەدات. هـەروەها ئـەو کەسـایەتیە دەیـەوێت لەگەشـتێکدا ئـەو ژان و ئـازارە لەگـەڵ (خـانم)ێکـدا بـەش بکـات. ئـەو خانمەش بەئاشکرا رەنگدانەوەی هاوسەرەکانی ستریندباری خۆیەتی.

ناونیشانی پیەسەکەش (بەرەو دیمەشق) ئاماژەیەکە بۆ گەشـتەکەی (شائوول) بەرەو دیمەشق و بڕواهێنانی بەمەسیحیەت. ستریندباری ئـەو ناونیشـــانەی لـــە(تـــەورات)ەوە وەرگرتـــووە، وەك وێنەیـــەکی گـــرنگ بەرجەستەی گەشتە ئەفسونیەکەی کارەکتەری (نەناسراو) دەکات.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

من خۆم بەشی یەکەمی ئەم شانۆنامەیەم لەساڵی (1997)دا لەڤێستیڤاڵی نێونەتەوەیی ستریندباری لەستۆکهۆڵم و لەیەکێك لەڤارگۆنەکانی شەمەندەڤەری هێڵی ناوشارداو بەزمانی سویدی پێشکەشکردووە. نمایشەکە لەڕێژی و نواندنی خۆم بوو. هەروەها بووە هۆی گفتوگۆیەکی بەربڵاوی شانۆیی لەنێوەندە هونەرییەکەی ستۆکهۆڵم و سویددا.

ستریندباری لەساڵی (1902)دا یەکێك لەگرنگترین شانۆنامەکانی تری (خەونە یاری) دەنوسێ. لەم ساڵانەشدا ستریندباری بەقوڵی بیری لەوە کردۆتەوە کە بەتەواوەتی کۆتایی بەژیانی بێنێت و خۆی بکوژێت. فەلسەفەی ئەم شانۆییەش ئاماژەکردنی ژیانە وەك لایەنێکی شەڕانگێزە، بەڵام لەهەمانکاتدا دووپاتی ئەوەش دەکاتەوە کە ژیان تەنها خەون و خەیاڵە، لەم خەونەشدا مرۆڤ دەبێتە کەسانی شەڕانگێزە، لەبەرئەوەی ژیان ژەهراوییان دەکات. ئەوەی پەردەش لەڕووی ئەم ژیانە پڕ لەژانەش هەڵدەماڵێ کچی ئیندرای خواوەندە.

ستریندباری شانۆنامەی (خەونەیاری) بەخۆشەویسترین بەرهەمی خۆی دادەنێت، لە(خەونەیاری)دا ژیان، خەون، شیعر دەکاتە یەکەیەکی هونەری و ناوەرۆك و هزری پیەسەکە. ئیندرای خواوەند کچەکەی خۆی دەنێرێتە خوارەوە بۆ سەر زەوی تا لەبارودۆخی ژیانی مرۆڤ بڕوانێ. ئەم کچی خواوەندە لەسەر زەوی کۆمەڵێك خەڵك دەبینێ، لەوانە ئەفسەر، پارێزەرو شاعیرێك. کچی خاوەند لەکۆمەڵێ ژان و ئازار، بێئومێدی و نووشوستی لەژیانی خەڵکیدا هیچ شتێکی تر بەولاوە نابینێ. هەر لەبەر ئەوەشە ئەم کچی خواوەندە بەردەوام دەڵێت: (مرۆڤ جێگای بەزەییە!) ئەوەی جێگای سەرنجە ئەوەیە کە ستریندباری، بەشێوازێکی زۆر بەرز، تەکنیکی خەون لەشانۆنامەی (خەونە یاری)دا

بەکاردەهێنیٚ. خەون و ژیان لەگەمەیەکی سەرسوڕهێنەردا پێکدادەچن. لەپانتاییەکانی ئەم شانۆییەدا هەموو شتێك شایانی روودانە، کات و شوێن هیچ بوونێکی نییە، رووداوەکان لەناو کۆمەڵیٚ وێنەی جیاوازو نالۆژیکیدا بەرجەستە دەبن" پێکداچوونێکە لەبیرەوەری، ئەزموونی سەیر، رووداوی زۆر سەربەست، شتی نابەجیٚ و راگوزاری. کارەکتەرەکان دەبن بەدوو کەرتەوە، دەبن بەدووان، دەبن بەهەڵم، چڕدەبنەوە، پێکدادەچن، بڵاودەبنەوەو کۆدەبنەوە. شانۆنامەی (خەونە یاری) یەکێکە لەگرنگترین پیسەکانی شانۆی هاوچەرخی جیهانی و کاریگەرییەکی راستەوخۆو تەواوەتیشی نەك بەسەر شانۆی سویدییەوە، بەڵکو بەسەر تێکڕای بزاڤی شانۆی جیهانییەوە هەیە.

ستریندباری زۆر بە بەرهەم بووە، لەهەموو بوارەکاندا بەقووڵی شاکاری جۆراوجۆری نووسیووە. جگە لەشانۆنامە ناتورالیزم و ئەو شانۆ دەربڕینە هەمەچەشنانە، شانۆنامەی سیبمولی و مێژوویشی نووسییووە.

ساڵی (1902) شانۆنامەی (گۆستاڤی سێیەم) دەنووسێت. گۆستاڤی سێیەمیش پادشایەکی خەیاڵ پلاّوبووەو گرنگیەکی زۆری داوە بەشانۆ. شانۆی پادشایەتی و ئۆپێرای پادشایەتیش هەر ئەو دایمەزراندوون. ستریندباری بەشێکی زۆری مێژووی سویدو ژیانی پادشاکانی دەکاتە قۆناخێکی گرنگی شانۆییە مێژووییەکانی. دراما شاهانەییە مێژووییەکانی ستریندباری بریتیە لە: گۆستاڤ ڤاسا، ئێریکی چواردە، گۆستاڤی سێیەم، گۆستاڤ ئادۆڵف، کریستیناو کارلی دوانزە. ستریندباری بۆ نووسینی ئەم شانۆنامە مێژووییانە کاتێکی زۆری بەپشکنین و لێکۆڵینەوەی سەرچاوەو رووداوە مێژووییەکانەوە خەریك نەکردووە. بەڵکو لەبری ئەوە زۆر لەو گرفت و کێشانەی کە لەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆییە مێژووییانەدا خستونیەتە روو، راستەوخۆ لەهەڵوێستەو ژیانی خۆیەوەوەریگرتوون.

ستریندباری بۆ نووسینی ئەو شانۆییە مێژووییانەی سودێکی زۆری لەمێتودو تەکنیکی شانۆییە مێژووییەکانی شەکسپیر وەرگرتووە، بەتایبەتیش لەو رووەوەی کە ئەو کارەکتەرە مێژووییانەی بەشێوەیەکی ساکار بەرجەستەی گرفت و کێشە رۆژانەییەکانی ناو ژیانی رۆژانە کردووە. (گۆستاڤ ڤاسا) دادەنرێت بەیەکێك لەباشترین شانۆنامە مێژووییەکانی.

ستریندباری بۆ نووسینی ئەم شانۆنامەیە سنوورو رووداوە مێژووییەکانی وەك خۆی وەرگرتوو. هەر بەو شێوەیەش کارەکتەرو پاڵەوانەکانی ئەو سەردەمەی هێناوە. بەڵام بەشێوەیەکی هونەری و تازە دایڕشتوونەتەوە، قۆناغێکی درێژی مێژوویی بەشێوازێکی چڕ لەهێڵ و رووداوێکی شانۆیی و رۆنانێکی درامی سەرکەوتووانەدا کۆکردۆتەوە.

ستریندباری لەپایزیساڵی (1907)دا خەونە دێرینەکەی بۆ دامەزراندنی شانۆیەکی تایبەت بەخۆی دێتەدی. لەم ساڵەداو لەگەڵ هونەرمەندی شانۆیی (ئاگۆست فالك) (1882–1938) شانۆی ئینتیم دادەمەزرێنێت و هەر خۆشی بەڕێوەبەرایەتی و سەرپەرشتی ئەو شانۆیە دەکات. ستریندباری وەك ریژیسۆریش لەم شانۆیەدا کاردەکات و بەردەوام یارمەتی ئەکتەرەکانی ئەدات بۆ بەرجەستەکردنی کارەکتەرەکانیان. ئەم شانۆیە تەنها پیەسەکانی ستریندباری خۆی پێشکەش دەکات و هەندێ پیەسی تایبەتیش هەر بۆ ئەم شانۆیە دەنووسێ. بۆ نموونە هەر لەم ساڵانەدا شانۆییەکانی گەمەی ژوور (زریان، زەوی سووتاو، سۆناتای تارمایی، سەقاقوش، دەستکێشی رەش) دەنوسێ. ئەم پیەسانەی گەمەی ژوور، یان شانۆی هۆدە،

پێکداچوونێکی خەون، دەربڕین، جیهانێکی سوریالیزم و ناتورالیزمێکی پڕ لەشیعرە. ئەم شانۆنامانە گرنگیەکی بێهاوتایان لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا هەیە.

ستریندباری ئەم شانۆیە لەژێر کاریگەری شانۆی سەربەستی فەرەنسی و شانۆی ژووری ئەڵمانیدا دادەمەزرێنێ. ئەم شانۆ گرنگە تەنها چوار ساڵ بەردەوامدەبێت و بەهۆی بارێکی گرانی داراییەوە ناچاردەبێت لەساڵی (1910)دا دابخرێت. ستریندباری خۆشی دوای دووساڵ، واتە ساڵی (1912) کۆچی دوایی دەکات.

***شانۆی شەقام لەئەوروپا باس دەکرێت، کە گروپی شانۆکان لەشەقامەکاندا کاردەکەن، ئایا فەلسەفەی شەقام لەکوێوە هاتووەو بەرەو چ ئاراستەو شوێنێك دەڕوات؟**

–بەڕاستی من بۆ خۆم تاکو ئێستا، وەك چەمکێکی تایبەتمەندی شانۆ، یەك جار شانۆی شەقامم لەئەوروپا دیووە. ئەویش لەساڵی 1995دا لەڤێستیڤاڵێکی گەورەی نێونەتەوەیی شانۆیی لەشاری تامەرفۆشی وڵاتی فینلاند. یەك دوو گروپی ئینگلیزی هەندێ نمایشیان لەسەر شەقامەکانی ئەو شارەدا پێشکەش کرد.

بەڵام نەژادو سەرەتاکانی چەمکی شانۆی شەقام بەڕای من دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی 1500ی ئیتالیا و کۆمیدیای دیلارتی. کۆمیدیای دیلارتی بنەمایەکی گرنگی بۆ شانۆی راگوزاری و شانۆی شەقام و هەموو جۆرە شانۆکانی تری لەو بارەیەوە داناوە.

کە لەو سەردەمەدا هونەرمەندەکانی کۆمیدیای دیلارتی شانۆنامەکانیان لەکۆڵان و سەر شەقام و باخچەکانی شارو شارۆچکەکانی ئیتالیادا پێشکەش کردووە، سەرەتایەکی گرنگیان بۆ تەقەلاکانی شانۆی شەقام لەئەوروپا داناوە. ئەم ترادیشۆنە تاکو ئێستا

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەئیتالیا و شارەکانی تری ئەوروپا، بەشێوەو شێوازێکی‌تر پێشکەش دەکرێت. بەڵام شانۆی شەقام و چەمکە نوێیەکانی زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ شەستەکانی هەزارەی رابردوو. لەشەستەکاندا چەندین گروپی شانۆیی، بەتایبەتیش گروپی سەر بەچەپەکان دروست بوون کە پەیامێکی رامیاریان هەبوو. ئەو گرۆیانە بۆ گەیاندن و بڵاوکردنەوەی ئەو پەیامە رامیارییانە روویان کردە سەر شەقام و باخچە گشتیەکانی شارە گەورەکان.

شانۆی شەقام وەك شانۆیەکی رامیاری توانی تەوژمێکی بەهێزو بەربڵاو دەستەبەر بکات. بێگومان گۆرانی، مۆسیقا، هونەری ئۆکرۆپات و شانۆ وەك بنەمایەکی سەراپاگیر سترکتوری ئەو شانۆی شەقامەی خوڵقاندبوو. هونەری شانۆیەکی راگوزاری و تێکستی ئامادەکراویش، شانەکانی پیەسەکانیانی پێکهێناوە. لەم هاوکێشەیەدا جەماوەر توخمێکی گرنگی ئەو پرۆسە شانۆییە. ئەم گرۆ گەرۆکانە، لەسەر شەقامەکان رووداوی گرنگی ژیانی رۆژانە، لەرووی ئابووری، کۆمەڵایەتی و رامیارییەوە، بەبێ هیچ رتووشکردنێك و راستەوخۆ خستۆتە بەردەمی جەماوەر. زۆرجار تەوەرەکانی ئەم نمایشانە مەسەلە گرنگەکانی سیاسەتی دەرەوەی وڵاتە گەورەکانی دەخستەڕوو، بۆ نموونە جەنگی ڤێتنام.

بێگومان ئەم گرۆ شانۆییانە زۆر بەتوندی هێرشیان دەکردە سەر کۆمەڵگای بۆرژوازی و داموودەزگاکانیان. دژی شانۆ باوەکان بوون، دژی نرخی بلیت و چۆنیەتی بەرهەمهێنان و تەنانەت خانووبەرە شانۆییەکانیش بوون.

ئەم گرۆیانە بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە شانۆ دەبێت بۆ هەموو چینەکانی کۆمەڵ، بەبێ یەکسانی بێت. هەر لەبەر ئەوەش بوو کە

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شـانۆکانیان گوێزایـەوە بـۆ سـەر شـەقام و شـوێنە گشـتییەکان. بۆچـوونەکانی ئـەم گـرۆ شـانۆییانە لـەڕزگارکردنی مرۆڤـی تـاك و کۆمەڵگایەکی یەکسانەوە سەرچاوەی وەرگرتووە. ئەم تەوژمەی شانۆیە زیـاتر لەئـەمریکاوە سـەری هەڵـداو زۆر زوو بەوڵاتـە ئەوروپییەکانیشـدا بڵاوبـووەوە. شـانۆ سەربەسـتەکانی پـەنجاو شەسـتەکان، بـۆ نموونـە ژۆلیـان بێـك، یودیـتماڵینـا و یۆشـایکین کاریگەرییـەکی راسـتەوخۆی بەسەر شانۆی شەقامی شەست و حەفتاکانەوە هەبووە.

ئەم شانۆ رامیارییە لەحەفتاکاندای لەئەوروپا زیاتر پەردەسێنیّ و پرسـیارە رامیارییـەکانی رۆژانـەی خـەڵکی دەبێتـە بنەمایـەکی گرنگـی وروژاندنی نمایشەکانیان. بەڵام ئەم شانۆیە ئێستا بەهەمان ئاراستەو وزەو هێـزی شەسـت و حەفتاکانـەوە کارناکـات. بـەڵکو ئـەمڕۆ شـانۆی شەقام زیاتر ئامرازێکی چێژوەرگرتن و پەیوەندیکردنە بەجەماوەرەوە. هەروەها لایەنێکی گرنگی گەشت و گوزاری ئەمڕۆی خەڵکیشە.

لەبەرئـەوە نمایشـەکان زیـاتر لەیـەك کـەس پێکهـاتووەو شـێوازێکی لێبـوك ئاسـای لـەخۆگرتووەو بەسـەر شـەقام و باخچـەکانی شـارە گـەورەکانی ئـەوروپادا بڵاوبوونەتـەوە. نمایشـەکانیان کورتـەو زیـاتر پشت بەهونەری پانتۆمایم دەبەستێت. هەندێ جار گۆرانی و مۆسیقا و هەنـدێك جـاریتر هونەرمەنـدانی شـارەزای سـێرك رۆڵـی گرنگیـان لـەم نمایشـانەدا هەیـە. ئـەوەشمان لـەیاد نەچـێت کـە ئـەم هونەرمەندانـەو بەتایبـەتی لـەوەرزی هاوینـدا بەشـێوەیەکی گـەڕۆك بـەناو هـەموو پایتەختەکانی وڵاتە ئەوروپییەکاندا دەگەڕێن و نمایشەکانیان پێشکەش دەکەن.

***شانۆی کلاسیك تاموچێژ و ئێسـتاتیکایەکی تایـەتی هەیـە، ئایـا لەئـەوروپا بەگشتی و سوید بەتایبەتی شانۆکاران چۆن لەشانۆی کلاسیك ئەدوێن؟**

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

–شانۆی سویدی لەزۆر مێژە مامەڵەی لەگەڵ شانۆی کلاسیك کردووە. بێگومان ئەم مامەڵەکردنە تەنها سوید ناگرێتەوە، بەڵکو شانۆی ئەوروپی هەمیشەو بەشێوەو شێوازی جۆراوجۆر چارەسەری شانۆی کلاسیکیان کردووە. لەولاتی گریك زۆر زوو، زۆر خێرا فۆرمە دراماتیکیەکانو فۆرمە شانۆییەکان گەشەی کردو بەرەوپێشەوەچوو. دوای ئەوە نووسینی شانۆیش، وەك یەکێك لەدێرینترین فۆرمەکانی هونەر، شان بەشانی پرۆسەی شانۆیی بەردەوام بووە.

بەدرێژایی مێژوو ریژیسۆرە گەورەو داهێنەرەکانی ئەوروپاو جیهان رووبەڕووی بەها فیکریو ئێستاتیکیو مرۆییەکانی شاکارە کلاسیکیەکان بوونەتەوە. لەشانەکانی شانۆی کلاسیكو پانتاییە فراوانەکانیدا، زۆر بەئاسانی پەیوەندیەکانی مرۆڤی سەردەم دەدۆزرێتەوە. نهێنییە شاراوەکانی ژیان بەهەموو لایەنەکانیەوە: پەیوەندیەکانی نێوان ژنو پیاو، خێزان، داوێن پیسی، چەمکە فەلسەفیەکانی بوونو نەبوون، مەسەلەی دەسەڵاتو مەسەلە دەروونیەکانیتر ریژیسۆرو شانۆکارانی لەهەموو جیهاندا بەلای خۆیدا راکێشاوە.

شانۆنامەی هاملێت چۆن لەلای ریژیسۆری ئینگلیزی (گۆردن گریك) لەنەوەدەکانی سەدەی رابردوودا، تەوەری گۆڕانکاریو فەلسەفە شانۆییە ئەزموونگەرییەکەی بووە، بەهەمان شێوە ئەمڕۆ لەلای پیتەر بروك هەمان شانۆنامە چەمکێکی پۆست مۆدێرنیزم لەخۆدەگرێتو بەرجەستەی خانە کۆمەلایەتی، رامیاریو دەروونیەکانی ئەم سەردەمە دەکات. گەر (گۆردن گریك) بۆ ئەو پرۆژەیەی ئەو سەردەمە چووبێتە رووسیاو لەگەڵ داهێنەرێکی تری وەك ستانیسلاڤیسکیدا پێکەوە کاریان کردبێت، ئەوا ئەمڕۆ پیتەر بروك بۆ هەمان پرۆژە کۆمەڵێ

ئەکتەری سەر بەنەژادی جیاواز کۆدەکاتەوە. شانۆی کلاسیکی هەمیشە شایەنی خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەی جیاواز بووە. ئەمەش نەمری ئەو تێکستانەیە.

مامەڵەکردنی شانۆی سویدیش سەبارەت بەشانۆنامە کلاسیکیەکان دەگەڕێتەوە بۆ سییەکانی هەزارەی رابردوو. ریژیسۆرێکی گەورەی وەك (ئۆلۆڤ مۆلاندەر) لەساڵەکانی 1935 بەدواوەو لەشانۆی پادشایەتی لەستۆکهۆڵم شێوازێکی نوێ و تایبەت بەخۆی دەدۆزێتەوە بۆ خوێندنەوە جیاوازەکانی ستریندباری. چەمکەکانی شانۆیەکی ریالیزمی شیعر ئامێز دەبێتە بنەمایەکی گرنگی ئەزموونە جیاوازەکانی ئەم ریژیسۆرە. بەڵام هیچ ریژیسۆرێك لەسوید، هێندەی (ئەلڤ شێوباری) گرنگی نەداوە بەخوێندنەوەو مامەڵەکردنی شانۆی کلاسیکی بەگشتی و شاکارەکانی شەکسپیر بەتایبەتی. ئەم هونەرمەندە کاریگەرییەکی لەبەرچاوی بەرەوت و مێژووی شانۆی سویدییەوە هەیە. ئەلڤ شێوباری لەبەرهەمە شکسپیرییەکانیدا پانتاییەکی قوڵ و شێوازێکی جیاواز بۆ خوێندنەوەی شەکسپیر دەستە بەردەکات. ئەم ریژیسۆرە لەرێبازەکانی دەربڕینەوە دەست پێدەکات و دواتریش پیەسەکانی شەکسپیر دەبێتە زەمینەیەکی گونجاو بۆ خوڵقاندن و بەرجەستەکردنی نمایشە وێنەییە ئەزموونگەرییەکانی.

بێگومان شانۆی کلاسیکی چەمکێکی قوڵی مرۆڤایەتی و شێوازێکی بەرزی شانۆیی بۆ ئەو ریژیسۆرانە دەستەبەرکردووە. ئەمە جگە لەوەی شانۆی کلاسیکی راستەوخۆ گوزارشت لەئازارەکانی مرۆڤو گیروگرفتەکانی ئەمرۆمان دەکات و لەهەمانکاتدا شاکاری زیندوون و بەردەوام بریسکەکانی ژیان لەشانەکانی ئەم بەرهەمانەدا دەبریسکێتەوە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ریژیسۆری گەورەی سویدی (ئینگمار بێریمان)یش لەم بوارەدا رۆڵێکی گەورەو لەبەرچاوی هەیە. بێریمان زۆر کەم مامەڵەی لەگەڵ نووسەرە گەنج و نوێیەکاندا کردووە. دیدی ئەم هونەرمەندە لەهێڵێکی تەریبی و ئەزموونێکی دووروودرێژی چڕی شانۆییدا لەبەرهەمەکانی سێکوچکەی ستریندباری، ئیبسن و مۆلییردا گەشەو سەقامگیر دەبێت. دواتر ئەم هێڵە تەریبییە لەگۆڕانکارییەکی ئەزموونە شانۆییەکاندا دەبێتە ستریندباری، ئیبسن و شەکسپیر. بێریمان دوای ئەوەی کە لەساڵی 1982دا لەئەڵمانیا دەگەڕێتەوە بۆ ولاّتی سوید، یەکسەر شانۆنامەی (شالیر) پێکەش دەکات. دوای ئەوە هاملێت و بە(چیرۆکی زستانە)ش، دوا شانۆنامەی شەکسپیر، دەبێتە دوا وێستگەی ئەم هونەرمەندەش لەگەڵ شەکسپیردا.

بێریمان لەهەموو ئەو ئەزموونە کلاسیکیانەدا زۆر بەڕێزەوە گوزارشتی لەبیروباوەڕی نووسەرە شانۆییەکان کردووە. بەلاّم لەڕوانگەی پرۆسە شانۆییەکەوە، پیەسە شانۆییەکان و لەدیدی شانۆیی خۆیەوە ئامادە دەکاتەوە. بۆ ئەم مەبەستە زمانێکی تایبەت و تەکنیکێکی هونەری جیاوازی دۆزیوەتەوە. بێریمان هەمیشە هەوڵیداوە لەپرۆسەیەکی دۆزینەوەو گەڕانێکی فرە لایەندا گرفتەکانی مرۆڤ لەشانۆنامەکانی ستریندباری، ئیبسن و شەکسپیردا بدۆزێتەوە. هەروەها بێریمان توانیویەتی لەم چارەسەرە هاوچەرخانەی شانۆی کلاسیکدا، پەیوەندییەکی جەدەلی چڕ لەنێوان خانە نهێنییەکانی چەمکەکانی شانۆی کلاسیك و هۆشمەندی مرۆڤی هاوچەرخدا بدۆزێتەوە. لەم روانگەیەشەوە هاوکێشەی بینەر پرۆسەیەکی گرنگی نمایشە شانۆییەکانی ئینگمار بێریمانە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بێگومان لەم دە ساڵەی دوایشدا، بەتایبەتی ئەم قۆناغەی کە من لەسوید گیرساومەتەوە، کۆمەڵێ ڕیژیسۆری زیرەك و بەتوانا دەرکەوتوون، گرنگترینیان لەسوید: تۆشتن فلینك، پیتەر ئۆسکارشۆن، ڕاگنالیند، ستاڤان لارشۆن..هتد. ئەم ڕیژیسۆرانەو هەریەکەو بەدیدو بۆچوونی جیاوازەوە هەوڵیانداوە شاکارە کلاسیکییەکان بخوێننەوە.

بۆ نموونە تۆشتن فلینك لەشانۆنامەی (سێ خوشکەکەی) شیکۆڤدا، چاوەڕوانی ئەو سێ خوشکەی کردبووە شانەی خوێندنەوەکەی. بینەران هەستیان بەچاوەڕوانییەکی هەتاهەتایی دەکرد. پەژارەو نەبوونی دڵدارێکی ڕاست لەچاوەڕوانی و حەزی گەشتی ئەو کارەکتەرانەدا بۆ مۆسکۆی پایتەخت بووبووە خەمێکی گەورەی بینەرانیش.

پیتەر ئۆسکارشۆن شالیر، خەونی نیوەشەوێکی هاوین و هێنریکی چوارەمی شەکسپیری کردبووە وزەیەکی گەورەی ئەزموونگەری و بەستنەوەی بەڕووداوەکانی ئەمڕۆی وڵاتانی یەکگرتووی ئەوروپاوە. ئەوەی ڕاستی بێت ئەمڕۆ بەردەوام شانۆی کلاسیکی بوون و بەردەوامیەکی هەمیشەیی لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا هەیە.

ئیبسن، شیکۆڤ، ستریندباری، مۆلییر شان بەشانی شەکسپیر لەسەر زۆربەی زۆری شانۆکانی ئەمریکا، ئەوروپا و وڵاتەکانی تری جیهان پێشکەش دەکرێت. بەردەوامیش لەم هەڵکۆڵینانەدا تێزی نوێ، دیدی نوێ، پانتایی نوێ و پەیوەندییە نوێیەکان دەدۆزرێتەوە. گرفتەکانی ئەمڕۆ و لەهەموو ڕووەکانیەوە و لەسەر هەموو ئاستەکان، مرۆڤی ئەمڕۆ لەپاریس بێت یان لەندەن و

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ســـتۆکهۆڵم شـــانەکانی خوێندنـــەوە نوێیـــەکانی ئـــەو پیەســـە کلاسیکیانەن. نەك هەر ئەوە بەڵکو هەندێ لەخوێندنەوە نوێیەکان سنورەکانی ئەوروپا و ئەوروپای یەکگرتوو دەبڕی. ئەمڕۆ ئەوروپا لەپێکداچوونێکی چڕی کلتوری جیاوازو مەزهەبی جیاوازدایە.

فرە کلتوری، ترادیشوون، دین، باوك سالاری، مەسەلەی نامووس، ئیسلامیە توندڕەوەکان و مەسەلەی تۆرۆریست دەبێتە دیدو دنیابینی هەندێ لەخوێندنەوە ئەزموونگەرییەکانی شاکارەکانی شەکسپیر، ئیبسن و مۆلییر.

بۆ نموونە لەناوەڕاستی نەوەدەکانی هەزارەی رابردوودا، لەفەرەنسا شانۆنامەی (تەرتۆف)ی مۆلییر بووە نمایشێکی زۆر سەرسوڕهێنەر. ریژیسۆری شانۆنامەکە لەشانۆی (هەتاو) کارەکتەری (تەرتۆف)ی کردبووە مەلایەکی توندڕەوی دەست خوێناوی ئیسلام و لەم ریگایەوە هێرشێکی توندی کردبووە سەر ئیسلام وەك چەمکێکی رامیاری توندڕەو. یان هەڵکۆڵین و خوێندنەوە زۆر تایبەتییەکانی ریژیسۆرێکی گەورەی وەك (پیتەر شتاین) و (فراك کاسترۆڤ) لەئەڵمانیا. پیتەر شتاین گەردوونێکی ترو جیاوازی بۆ شەکسپیر خوڵقاندووە. فرانك کاسترۆڤیش (ئیبسن) دەکاتە بنەمایەکی گرنگی شانۆیەکی توڕەکردن. کاسترۆڤ لەنمایشەکانیدا هەوڵی ئەوە ئەدات بینەران توڕەو نارەحەت بکات و ناچاری کاردانەوەیەکی راستەوخۆیان بکات. بۆ نموونە لەنمایشی (خانمی دەریا)ی (هێنریك ئیبسن)دا بینەران هێندە نارەحەت دەبن هەریەکەو لەجێگای خۆیەوە، بەپێکەنین یان تەعلیقێکی گاڵتە ئامێزەوە بێزاری خۆیان دەردەبڕی.

هەروەها شانۆی کلاسیکی بۆتە کێڵگەیەکی بەپیتی هونەری سەمای هاوچەرخی جیهانیش. زۆر کۆریۆگرافی بەسلیقەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەسەرانسەری ئەوروپادا دەگەڕێتەوە سەر شاکارە کلاسیکیەکان و دەیکەنە سەما، پێرفۆرمێنس و هەندێ جاریش نمایشی پۆست مۆدێرنیزم. بێگومان ئەمەش وزەو ڕەنگێکی تری بەخشیوە بەشانۆی کلاسیکی، چ لەڕووی ناوەڕۆک و چ لەڕووی فۆرم و لایەنە ئێستاتیکییەکانەوە.

لەسوید هونەرمەند (ماتس ئێک) دەسەلاتێکی گەورەی سەمای هاوچەرخی سویدیە. ماتس ئێک لەسەر ئاستی جیهانی وەک داهێنەرو کۆریۆگرافێکی گەورە ئاماژەی بۆ دەکرێت. لەپاڵ نمایشە سەمائامێزە زۆر بەرزەکانیدا، هەندێ جار دەگەڕێتەوە بۆ سەر شانۆی کلاسیکی و دەیکاتە نمایشێکی سەمائامێزی پۆست مۆدێرنیزم. دۆن ژوانی مۆلییر، ئەندرۆماکی راسین و شایلۆکی شەکسپیر سێ نموونەی دیاری ئەم هونەرمەندەن.

لەئەلمانیا (ساشا ڤالتس) و لەفەرەنسا گرۆی Tg Stan و ئەزموونە گرنگەکانیان لەبواری بەسەماکردنی مۆلییردا، نموونەی دیاری ئەم بوارەن.

بێگومان لەوەلامدانەوەی ئەم پرسیارەدا نابێت رۆڵی پیتەر بروکمان لەیاد بچێت. پیتەر بروک لەماوەی زیاتر لەپەنجا ساڵدا بەقوولی مامەڵەی لەگەڵ شەکسپیر کردووە. تەقەلاکانی پیتەر بروک لەحەفتاکاندا بەنمایشی (خەونی نیوە شەوی هاوین) دەگاتە ترۆپک.

پیتەر بروک لەکتێبی (پانتایی بۆش)دا کە لەشەستەکاندا بلاویکردۆتەوە دەلێت (شانۆی شەکسپیر برێشت و بێکێت لەخۆدەگرێت، بەلام لەهەردووکیان باشترە. ئەوەی لەشانۆدا پێویستە لەدوای برێشتەوە، ئەوەیە کە رێگایەک بدۆزینەوە بۆ پێشەوە، تا بگەڕێینەوە بۆ شەکسپیر). پیتەر بروک جگە لەشەکسپیر، کاری

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەکۆمەڵێ بەرهەمی تری کلاسیکیدا کردووە. بۆ نموونە شانۆنامەکانی سنیکا، ئیبسن و شیکۆڤ نموونەی ئەو تەقەلا بێوچانەی پیتەر بروکن.

***(شەکسپیر، چیخۆف و ئیبسن)ی سێ کۆڵەکەی گەورەی شانۆی جیهانین، تۆ چۆن لەگرنگیان ئەدوێیت لەڕەوتی شانۆی هاوچەرخدا، ئایا هیچ پرۆژەیەکت بەدەستەوە نییە بۆ کارکردتن لەم سێ کەڵە شانۆکارەدا، چ بە(تیۆری یان پراکتیك)؟**

–تاکو ئێستا شانۆی هاوچەرخ و مۆدێرن لەهەموو جیهاندا پیەسەکانی ئەم سێ کوچکە درامیە پێشکەش دەکات. شەکسپیر، ئیبسن و شیکۆف جێگای سەرنج و تێڕوانینی هونەرمەندانە لەهەموو بەشە جیاجیاکانی جیهاندا.

ئازارو ژانی مرۆڤ، گرفتە کۆمەڵایەتی، دەروونی و رامیارییەکان، مەسەلەی خود و پێناس و گەڕان بەدوی راستی و گەوهەری شتەکان، مەسەلەی ئافرەت و پەیوەندیەکانی بەرەگەزی پیاو و خێزان، دەسەڵات و پەیوەندییە ئاڵۆزەکانی ستركتوری دەوڵەت و مرۆڤی تاك. ئەمانە و گەلێ پرسیاری گرنگی هەنووکەیی تر کرۆکی فەلسەفەو ناواخنی پیەسەکانی ئەم نووسەرانەیە. شەکسپیر (1564–1616) کە کۆچی دوایی کردووە تەمەنی تەنها (52) ساڵ بووە. بەڵام لەو تەمەنە کورتەدا فریای زۆر شت کەوتووە. لە(18) ساڵیدا ژنی هێناوەو لەتەمەنی (30)ساڵیشدا وەك نووسەرێکی گەورەی شانۆیی ناوبانگی دەرکردووە. لەدوای خۆشی چل شانۆنامەو کۆمەڵێ سۆناتای بەجێهێشتووە. لەکۆتایی ساڵانی (1500)ەکانی ئینگلستاندا شانۆ هونەرێکی زۆر بڵاو میللی بووە. شانۆی ئێلیزسابێتی بەهایەکی گەورەی لەنێو کۆشکە شاهانەییەکان، هۆڵی زانکۆ، کۆمەڵگا دەرەبەکیەکان، لەناو هەژارو کۆڵان و شەقامەکاندا هەبووە. شەکسپیریش لەم قۆناغەدا ژیاوەو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پیشەکەی باش زانیوە. پیەسەکانی لەسەر راسپاردەی پادشاو پیاوە گەورەکانی کۆشكو شانۆو دەوڵەمەندەکان نووسیووە. زمانێکی قووڵو بەرزی ئینگلیزی زانیوە. شێوە قسەکردنی چینە بەرزەکەی کۆمەڵ، وتوویژی ژیانی رۆژانە، دیالێکتە جیاوازەکانی زمانی ئینگلیزی تێکەڵاوکردووە. هەروەها ئاستێکی بەرزی وێنەیش، زمانی شانۆییەکانی شەکسپیر پێکدەهێنێ. لەپاڵ هەموو ئەمانەشدا، زمانە دەوڵەمەندەکەی شەکسپیر هەمەلایەنەو کۆمەڵێ سیمبولی قووڵ لەخۆدەگرێت. نووسەرە فەرەنسییەکان هەمیشە ئاماژەی ئەوە دەکەن کە (تەنها خوا لەشەکسپیر زیاتری خوڵقاندووە).

فەلسەفەی شەکسپیر لەهەموو شانۆنامەکانیدا هەر یەکێکە: هەستی مرۆڤ لەکاتی کارەساتو زریانێکی گەورەدا، لەکاتی نوقمبوونی کەشتیە گەورەکاندا، لەمەیدانی جەنگدا، لەمامەڵەی سۆزانییەکاندا، لەکاتی ژوانی دڵدارەکانو لەڕووبەڕووبوونەوەی مەرگدا. لەوانەیە یەکێك لەسیما گرنگەکانی شانۆنامەکانی شەکسپیر ئەوەبێت کە هەرگیز مرۆڤی بەرجەستەی هەڵوێستەیەك نەکردووە کە (دەبێتو پێویستە وابێت)، بەڵکو شانۆنامەکانی شکسپینر مرۆڤ خۆی چۆنە، هەرواش بەرجەستەی کردوون.

مرۆڤ بەهەموو رووناکیە شاراوەکانیەوە، مرۆڤ بەهەموو تاریکییە شاراوەکانیەوە، شانە گرنگەکانی شەکسپیرن. (یان کۆت) دەڵێت: (هاملێت، شالیر، ریشاردی سێیەم، کەسانی سەر بەڕابردووی ناو کتێبە مێژووییەکان نین. ئۆتێللۆو دەزدەمۆنە هەندێ کەسایەتی خەونە ئامێزی رۆمانسی، یان جیهانێکی ئەبستراكو فەنتازیا نین. رووداوەکانی ئەو شانۆنامانە راڤەیەکی راستەوخۆو چارەنووسسازی ئێمەو رووداوەکانمانە، ژیانی ئەو کارەکتەرانە پەیوەندی بەژیانی ئێمەوە هەیە، تراژیدیاکانیان تراژیدیای ئێمەو ئەم سەردەمەیە).

شەکسپیر تەنها شانۆنامەی تراژیدی نەنووسیووە، بەڵکو سەرەتای ژیانی کۆمەڵێ نووسینی بەشانۆنامەی کۆمیدی دەست پێدەکات، دوای ئەوە کۆمەڵێ شانۆنامەی مێژوویی دەنووسێت و بەشانۆنامە تراژیدیاکانیشی دەگاتە ئاستی ترۆپك.

شانۆنامە کۆمیدیەکانی لەساڵی 1595ەوە دەست پێدەکات و گرنگترینیان: خەونی شەوێك لەنیوە شەوەکانی هاوین، شەوی دوانزەهەم، زریان، کۆمیدیای هەڵەکان. شانۆنامە مێژووییەکانی لەساڵی 1590ەوە دەست پێدەکات و گرنگترینیان: شاهنری چوارەم (دوو بەشە)، شاهنری پێنجەم، هنری شەشەم (سێ بەشە)، شاریتشاردی دووەم، شاریتشاردی سێیەم، شاجۆن. بەڵام شانۆنامە تراژیدییەکانی لەساڵانی (1601)ەوە دەست پێدەکات و لەساڵەکانی (1608)دا کۆتایی هاتووە. ئەم قۆناغەش دادەنرێت بەلوتکەی بەرەوپێشەوەچوونی شانۆی شەکسپیر. گرنگترین بەرهەم تراژیدیەکانیشی: هاملێت، ئۆتێلۆ، ماکیث، شالیرو سیزەرە.

هێنریك ئیبسن (1828–1906) هەروەك شەکسپیر لەخودی شانۆکانەوە دەست پێدەکات. ئیبسن لەساڵەکانی (1850)دا لەشانۆی نەرویژی و لەشاری بێرگن، وەك نووسەری شانۆیی دادەمەزرێ. بەڵام لەم شانۆیەدا زیاتر وەك یاریدەدەرێکی ریژیسۆرەکان کاردەکات. لەم قۆناغەدا ئیبسن کۆمەڵێ شانۆنامەی مێژوویی دەنووسێت.

لەساڵی 1857دا دەبێتە بەڕێوەبەری شانۆی نەرویژی لەئۆسلۆ. ئەم قۆناغەی دادەنرێت بەقۆناغێکی گرنگی ژیانی هونەری ئیبسن. لەم ماوەیەدا، وەك بەڕێوەبەری ئەو شانۆیە پەیوەندییەکی راستەوخۆ لەگەڵ شانۆ، گرفتە پراکتیکییەکان و تەکنیکی بەرجەستەکردنی شانۆدا دەکات. کاریگەری و گرنگیی کارەکانی ئەم قۆناغە، دواتر

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەپرۆژە شانۆییەکانیدا ڕەنگدەداتەوە. هەر لەم قۆناغەشدا ئاوڕێکی ئایدیایی لەگرفتەکانی خێزان و ژن و مێردایەتی ئەداتەوە. دوای داخستنی ئەم شانۆیە، هێنریك ئیبسن وڵاتی نەرویژ بەجێدەهێڵێ. سەرەتا ڕوودەکاتە شاری ڕۆم لەئیتالیا، دوای ئەوە دەچێتە ئەڵمانیا. لەم ماوەی دووره وڵاتییەیدا (1864–1891) ئیبسن گرنگترین بەرهەمە شانۆییەکانی خۆی نووسیووە.

ئیبسن لەساڵی 1867دا شانۆنامەی (پێرگێنت)، یەکێك لەشانۆنامە گرنگەکانی دەنووسێ، کارەکتەرە سەرەکییەکەی ئەم شانۆنامەیەی لەچیرۆکە میللییەکانی نەرویژەوە وەرگرتووە. دواتر ئیبسن هێدی هێدی لەدیدە ڕۆمانسییەکانی دوور دەکەوێتەوەو دەکەوێتە چارەسەرکردن و ڕووبەڕووبوونەوەی گیروگرفتە هەنووکەییەکانی ئەو سەردەمە. شانۆنامەی (ماڵی بووکە شووشە) کە لەساڵی 1879دا دەینووسێ، سەرکەوتنێکی گەورە لەبواری ڕەخنەی کۆمەڵایەتیدا بەدەست دەهێنێ. خودی (بووکە شووشە) دەبێتە سیمبولی ئافرەتێك کە لەکۆمەڵگایەکی پیاو سالاریدا هەموو ڕێگاکانی بەرەوپێشەوەچوون و گۆڕانکارییەکانی لێگیراوەو مافەکانی بەتەواوەتی زەوت کراوە. (نورا) کارەکتەرە سەرەکییەکەی ئەم شانۆنامەیە، لەم خێزانە پیاو سالارییەدا ڕووبەڕووی ڕاستیەکی ڕەها دەبێتەوە. مێردەکەی کە هەڵەیەکی نورای بۆ دەردەکەوێت، هەرچەندە هەڵەکەش نورا بۆ بەرژەوەندی مێردەکەی و ڕزگارکرد تەندروستی ئەو کردوویەتی، تووشی لێپرسینەوەو ڕووبەڕووبوونەوەیەکی توندوتیژی مێردەکەی دەبێتەوە. ئەم هەڵوێستەی مێردەکەی، نورا بەتەواوەتی وریاو ئاگادار دەکاتەوەو بەرپرسیاری خۆی سەبارەت بەهەڵوێستی خۆی بەڕاکشاوی دەردەبڕێ: ماڵ، منداڵ و مێردەکەی بەجێدەهێڵێ و

دەرگای ماڵەکەش بەتوندی دەدات بەیەکدا. ئەم نووسەرە گەورەیە لەساڵی 1881و بەشانۆنامەی (تارمایی) وزەیەکی گەورە دەبەخشێتە ڕێبازی ناتورالزم. شانۆنامە هەنوکەیەکانی ئیبسن بەشێوەیەکی بەردەوام باس لەپەیوەندی و گرفتەکانی مرۆڤی تاك لەگەڵ کۆمەڵگادا دەکات. ئەم مەسەلیەش لەشانۆنامەی (دوژمنی گەل)دا دەگاتە ئاستێکی بەرز. لەنێوان ساڵانی (1883–1884)دا شانۆنامەی (مراوی کێوی) دەنووسێت. مراوی کێوی بەڕای زۆربەی رەخنەگرو شانۆکاران بەترۆپکی شانۆنامەکانی ئیبسن دادەنرێت. لەم شانۆنامەیەدا سیمبول و واقیع لەیەکەیەکی هونەری و فیکرییدا پێکدادەچن. سیمبوولی (مراوی کێوی) تەنها وێنەیەك نیە، یان خەیاڵێکی ساکار. بەڵکو مراوی کێوی دەبێتە سیمبولێکی قووڵ بۆ شتە ناتەباو لەهەمانکاتدا بۆ سەربەستی. دواتر بەشانۆنامەی (هێدا گابلەر) کە لەساڵی (1890)دا نووسیوویەتی دەگەڕێتەوە بۆ تەوژمەکانی شانۆی ناتورالیزم و ریالیزم. لەهێدا گابلەردا هەندێ لەبەکارهێنانی سیمبولەکان دووردەکەوێتەوەو زیاتر ڕێچکەیەکی سایکۆلۆژی دەگرێتەبەر. ڕێبازی ریالیزمی سایکۆلۆژیی ئیبسن بەشۆڕشێکی گەورەو گرنگ دادەنرێت لەمێژووی دراماو شانۆی ئەوروپی و جیهانیدا.

هێنریك ئیبسن، لەهەرسێ شێوازەکەی نووسینی شانۆییدا، مێژوویی، ریالیزمی سایکۆلۆژی و سیمبۆلیدا، هەنگاوێکی گەورەی ناوەو شانۆی هاوچەرخی ئەوروپی گەیاندۆتە ئاستێکی بەرز. شەکسپیر، ئیبسن و شیکۆڤ هەرسێکیان پەیوەندییەکی توندوتۆڵ و راستەوخۆیان بەهونەری شانۆوە هەبووە.

شیکۆڤ (1860–1904) لەشانۆی هونەری مۆسکۆوە پرۆسەی نووسینی شانۆنامەکانی گەشە دەسێنێ. ئەم گەشەسەندنەش راستەوخۆ کاریگەرییەکی لەبەرچاوی هەبووە بەسەر ڕێپۆرتوارو رەوتی

شانۆی رووسیەوە. شیکۆڤ شانۆی رووسی دەگەیەنێتە ئاستێکی بەرزی شانۆی جیهانی، هەروەها دەرکەوتنی شیکۆڤ خۆشی سەرەتایەکی گرنگی شانۆی هاوچەرخی جیهانییە. شیکۆڤ کۆمەڵێ شانۆنامەی یەك پەردەیی نووسیووە، هەروەها هەندێ شانۆنامەی درێژیش. بەلاّم شانۆنامە مەزنەکانی: باڵندەی دەریا (1896)، لالۆ ڤانیا (1897)، سێ خوشك (1901)و باخی گێلاسە (1904). شیکۆڤ خۆی ئەم بەرهەمانەی وەك شانۆنامەی کۆمیدی نووسیووە. بەلاّم لەم پیەسە کۆمیدیانەدا کۆمەڵێ پرسی زۆر قوڵ و گرفتی پەیوەندییە مرۆڤایەتیەکان و مەسەلە خودیەکانی خستۆتە روو. بەلاّم ئەم شانۆنامە کۆمیدیانە لەخوێندنەوەو نمایشەکانی ستانیسلاڤیسکیدا، لەشانۆی هونەری مۆسکۆ، دەبێتە نمایشی تراژیدی و ئەمەش شیکۆڤ بێزار دەکات و دەبێتە هۆی یەکێك لەگرفتە هونەرییە گەورەکانی نێوان شیکۆڤ و ستانیسلاڤیسکی.

پیەسەکانی شیکۆڤ کۆمەڵێ هێماو سیمبولی قووڵ لەخۆدەگرن. بۆ نموونە لەباڵندەی دەریادا ئەو باڵندە مردووە سیمبولێکی قووڵەو شانۆنامەی (مراوی کێوی)ی (ئیبسن)مان دێنێتەوە یاد. بەلاّم شیکۆڤ بەشێوازێکی زۆر بەرزو دانسقە توانیویەتی شانۆنامە سیمبولیەکانی بەهەناسەیەکی لیریکی و تەماشاکردنێکی وردی ژیانی رۆژانەوە ببەستێتەوە. باڵندەی دەریا بۆ یەکەمجار لەساڵی 1896دا لەشاری شانپێتەشبۆری تووشی نووشوستیەکی گەورە دێت. بەلاّم لەساڵی (1898)داو لەسەر شانۆی هونەری مۆسکۆ سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست دەهێنێ. سەرکەوتنێك کە دەروازەیەکی گەورە بەڕووی شانۆی هونەری مۆسکۆ، شیکۆڤ و شانۆی هاوچەرخی جیهانیدا دەکاتەوە. پیتەر بروك سەبارەت بەشیکۆڤ دەڵێت: (شیکۆڤ سینەما

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

سازێکی گەورەیە، لەبری ئەوەی لەدیمەنێکەوە بچێتە سەر دیمەنێکی‌تر-یان لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی‌تر- لەهەست و سۆزێکەوە، بەرلەوەی قورس و گران ببێت، دەگوێزێتەوە بۆ هەست و سۆزێکی‌تر. هیچ شتێك جێگیر نییە. شیکۆڤ وێنەی تاك و کۆمەڵ لەبزاڤێکی بەردەوامدا دەکێشێ، درامای بزاڤی ژیان، لەم وێنەیەشدا جدی و زەردەخەنە، گەمەو پەژارە کۆدەبێتەوە. هەموو کارەکتەرێکیش کەسایەتی و بوونی تایبەتی خۆی هەیە کە بەهیچ شێوەیەك لەوانیتر ناچێت).

لەشانۆنامەی (سێ خوشك)دا هەست بوە دەکرێت کە گۆڕانکارییەکان بەڕێوەن. شیکۆڤ لەم شانۆنامەیەو دواتر لەباخی گێلاسدا ئاماژەی ئەو گۆڕانکارییە بنەڕەتیانە دەکات کە کۆمەڵگای رووسی رووبەڕووی دەبێتەوە. شۆڕش وەك گێژەڵوکەیەکی دوورەو نزیك لەدەروازەی پیەسەکانی ئەم نووسەرەوە دەردەکەوێت. کارەکتەری خوێندکارەکەی باخی گێلاس (ترۆڤیمۆڤ) بەڕاشکاوی دەڵێت: من مرۆڤێکی سەربەستم.

سەبارەت بەخۆم هیچ پرۆژەیەکی تیئۆری یان پراکتیکیم سەبارەت بەهیچ یەکێك لەم نووسەرە گەورانە نیە. بەلاّم هێندە نابێت شانۆنامەی هاملێتم پێشکەشکردووە. لەسەرەتای ساڵی (2004)دا لەگەڵ قوتابیەکانم کەوتینە مەشق و دوای چوار مانگ و بەرلەوەی بگەڕێمەوە بۆ کوردستان لەنمایشێکی جواندا هاملێتم نمایش کرد و ئێستەش لەگەڵ هەمان گروپدا خەریکی شانۆنامەی (پیسەکە)ی مۆلیێڕین و نیازمان وایە لەناوەڕاستی مانگی چواری ساڵی 2005دا پێشکەشیبکەین.

***لەولاّتی سوید لەقوتابخانە سەرەتایی و ناوەندیەکاندا گرنگی زۆر بەهونەرو میناتۆر ئەدرێت، بەڕێزیشت مامۆستای شانۆی لەیەکێك لەناوەندەکانی ئەوێ، فەلسەفەی شانۆ لەقوتابخانەکاندا لەکوێوە سەرچاوەی گرتووەو میتۆدی کارەکانی جەنابتان پشت بەکامە رێبازو قوتابخانە دەبەستێت؟**

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

-چاوگەکانی هونەر لەقوتابخانەکانی سویددا دەگەڕێتەوە بۆ مێژوویەکی دوورودرێژ. بۆ نموونە مۆسیقا لەڕێگای گۆرانی و کۆرسی کلێساکانەوە، وێنەکێشان بەهۆی پێداویستیەکانی تەکنیکەکانی وێنەکێشانەوە، شانۆ لەڕێگای وانەکانی لاتین و زمان و ئەدەبی سویدییەوە، سەماش لەڕێگای پەروەردەکردنی جەستەو ڕۆحەوە هاتووە. ئەم لایەنانەش لەو پرۆسە مێژوییەدا گۆڕانکاری زۆرو بەرەوپێشەوەچوونی لەبەرچاوی بەخۆوەگرتووە. بێگومان هەموو قوتابخانەکانی سویدیش ئەم بەشانەی تیا نیەو لەقوتابخانەیەکەوە بۆ یەکێکیتر دەگۆڕێت. بەلاّم گەر لێرەدا باس لەشانۆ بکەین ئەوە دەبێت لەپێش هەموو شتێکدا ئاماژە بەوە بکەین کە هونەری شانۆ، وەك هەموو بەشەکانی‌تر سێ ساڵەو قوتابیەکان لەماوەی ئەم سێ ساڵەدا زۆر بەشێوەیەکی فراوان، تیئۆری و پراکتیك دەخوێنن.

لەبەشە تیئۆرییەکەیدا مێژووی شانۆ، ڕێبازە هونەریەکان، شێوازەکانی نواندن و ریژی و هەروەها هەموو پێکهێنەرەکانی تری نمایشی شانۆو زانیارییە نوێیەکانی شانۆ دەخوێندرێت. لەبەشە پراکتیکیەکەشدا، ڕۆژانە مەشقی جۆراوجۆری هونەری و دواتریش، بەتایبەتی قوتابیەکانی قۆناغی کۆتایی، واتە پۆلی (سێیەم) نمایشێکی شانۆیی دەکەنە دەروازەیەکی گرنگی ڕووبەڕووبوونەوەی خۆیان لەگەڵ بینەراندا. بۆ نموونە من بەشێکی زۆری وانەکانم تەرخان دەکەم بۆ ڕاهێنانی قوتابیەکانم بەشێوەی تاك، کۆمەڵ، واتە گروپ و چۆنیەتی خۆئامادەکردن بۆ یەکەم ڕووبەڕووبوونەوەی تێکست و ڕاڤەکردنی، دووەمیش ڕووبەڕووبوونەوەی بینەران. لەم پرۆسەیەشدا، پەیوەندیەکانی قوتابیەکان بەیەکترییەوە، بەمنەوە و منیش بەوانەوە گرنگییەکی زۆری پێدەدەین. نەخشەی وانە ووتنەوەکانم، جگە

لەمەشقە جۆراوجۆرەکانمان، کارکردن لەگەڵ تێکست لەگەڵ رۆڵەکان و بوونیاتنانی نمایشە شانۆییەکانیش دەگرێتەوە. مەشقی ئەکتەرو پێگەیاندنی قوتابی هونەر لەهەموو قوتابخانە شانۆییەکانی ئەوروپادا دەگەڕێتەوە بۆ سەر رێبازو میتۆدەکانی (کۆنستانتین ستانیسلاڤیسکی). ستانیسلاڤیسکی مرۆڤی پشت دەمامکە شانۆییەکان زۆر سەرنجی رادەکێشا، یەکێکیش لەگرنگترین کتێبەکانی (کاری ئەکتەر لەگەڵ خودی خۆیدا)یە.

پەروەردەکردنی ئەکتەرو بەپێی رێبازەکانی ستانیسلاڤیسکی، بەتایبەتی لەڕووی چۆنیەتی پەروەدەکردنی خەیاڵ، بڕواو هەستکردن بەڕاستگۆیی و..هتد بەدرێژایی مێژوو تاکە رێبازو پرۆگرامی خوێندنی هونەری نواندن بووە لەئەوروپا و زۆربەی وڵاتانی دنیادا.

ئەوەی زۆر گرنگیشە لەم رێبازەدا ئەوەیە کە ستانیسلاڤیسکی لەکتێب، نووسین و وانە هونەرییەکانیدا پرۆسەی کاری ئەکتەر دەخاتە رو، نەك بەرئەنجامێکی تەواوەتی و کۆتایی پێهاتوو. لەبەرئەوەشە میتۆدەکانی هەر بەنەمری ماوەتەوەو زۆر مامۆستاو هونەرمەندی گەورە لەهەموو جیهاندا تەقەلای بەردەوامی و بەرەوپێشەوەبردنی وانەو بۆچوونەکانی ستانیسلاڤیسکیان داوە. ستانیسلاڤیسکی زەمینەیەکی گەڵ لەبارو دەروازەیەکی گەڵی فراوانی بۆ هونەری پەروەردەو پێگەیاندنی ئەکتەر لەجیهاندا کردۆتەوە.

بێگومان منیش لەقوتابخانەو لەگەڵ قوتابیەکانمدا، بەپێی توانا کار لەسەر میتودەکانی ستانیسلاڤیسکی دەکەین. هەروەها لەپاڵ ستانیسلاڤیسکیدا گرنگیەکی زۆر بەمەشقەکانی راگوزاری دەدەین، پرۆژەی نووسینی شانۆنامەو خوڵقاندنی پرۆژەی تاکەکەسی، مەبەست لەیەك قوتابیەکە پرۆژەیەکی سەربەست و تایبەت بەخۆی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دەکات، هەروەها پرۆژەی گروپ و بەکۆمەڵیش بەشێکن لەمیتۆدی کارەکانم.

مەبەست لەکارەکانیشمان پرۆسەیەکی بەردەوامە، واتا بەردەوامی وەك پرۆسەیەکی هونەری و پەروەردەیی، نەك بەرەنجام. پرۆسەکانمان بەکۆمەڵی مەشق، گەمە، گۆرانی، سەما، راگوزاری و مەشقەکانی جوومگەو جەستەدا تێپەڕ دەبێت. قوتابیەکان هەرزەکارو زۆر گەنجن، ئەم مەشقانەش یاریدەدەرێکی گەورەیە بۆ پێگەیاندن، خۆدۆزینەوە، رماندنی بەربەستە دەروونیەکان، خوڵقاندنی پانتاییەکی سەربەست بۆ خۆنواندن و تێکەڵ بوون.

***دوای باسکردنی ئەو رۆڵە گرنگەی شانۆ لەقوتابخانەکاندا ئەی ئێستا شانۆی قوتابخانەکان چۆن دەبینی؟ چ رۆڵێك دەبینن بۆ پێگەیاندنی نەوەیەکی هۆشیار لەشانۆدا؟**

–لەوەڵامی پرسیاری پێشوودا هەندێ تیشکی زانیاریم خستبووە سەر ئەم مەسەلەیە. لێرەشدا هەوڵ ئەدەم زیاتر دەربارەی ئەم مەسەلەیە بدوێم. ئەوەی جێگای ئاماژەپێکردنە ئەوەیە کە سەرەتای چالاکییە شانۆییەکانی قوتابخانەکان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی (1930)ی هەزارەی رابردوو. ئەمەش مێژوویەکی درێژەو ئێستە ئاستی بەشی شانۆو پێداویستییەکانی گەیشتۆتە ئاستێکی جیاوازو لەبەرچاو. هەر لەم رووەوە شانۆی قوتابخانەکان کارەکتەرو رۆڵێکی شیاویی هەیە. بێگومان هەموو ئەو قوتابیانەی کە دێنە ئەم بەشەشەوە، نابنە ئەکتەری دیار، یان لەپەیمانگاو کۆلێژەکانی هونەری شانۆدا بەردەوامی بەئارەزووەکانیان نادەن و شانۆش نابێتە پیشەو کاری رۆژانەو بەردەوامی ئەم گەنجانە. بەڵام بەهەمان شێوە قوتابی واش هەن کە هەر لەسەرەتاوە ئامانجیان ئەوەیە بەردەوامی بەخوێندنی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆ، لەسەر ئاستێکی بەرز بدەن. بەڵام لەهەردوو حاڵەتەکەدا ئەو قوتابیانە، لەماوەی ئەو سێ ساڵی خوێندنەدا، کۆمەڵێ زانیاری گرنگ سەبارەت بەهونەری شانۆ، مێژووی شانۆو هەموو لایەنەکانی تری ئەم هونەرە کۆدەکەنەوە. ئێمە لەڕێگای قوتابخانەو لەگەڵ قوتابیەکانمان، بەردەوام سەردانی شانۆکان دەکەین، شانۆ گەورەکانی دەوڵەت و گروپە بچوک و تیپە سەربەستەکانیش. لەنمایشەکانیان دەکۆڵینەوەو بەم شێوەیەش هەموو قوتابیەکان شارەزاییەکی باشیان بەشانۆکانیش دەبێت. مەبەستم شارەزاییان سەبارەت بەخودی شانۆکان و ڕێپۆرتوارەکانیان دەبێت. لەبەرئەوە بەبڕوای من ئەو قوتابیانە لەئایندەدا رووبکەنە هەر بوارێکی تری ژیان، ئەوا شارەزاییەکی سەراپاگیرو باشیشیان دەربارەی شانۆو هونەری شانۆ دەبێت. بەلایەنی کەمەوە کە نمایشێکی شانۆییان بینی ئەزانن باشە یان خراپە. ئەمەش دەسکەوتێکی گەورەیە بۆ شانۆ. وابزانم بەمەش دەتوانین بینەرو نەوەیەکی هۆشیار بۆ شانۆکان بخوڵقێنین.

دەکرێت لەکوردستانیش گرنگی بدرێت بەهونەرە جوانەکان لەقوتابخانەکاندا. ئێمە هەفتەی وانەیەکمان هەیەو پێیدەوترێت وەرزش، سروود و وێنە. ئەم وانانەش زۆر لەپەراوێزدان و هیچ گرنگی و بەهایەکیان نیە. ساڵانە لەکوردستان سەدەها قوتابی لەپەیمانگای هونەرەجوانەکان دەردەچێت و بەشێوەیەکی باش سوود لەتواناکانیان وەرناگیرێت. دەکرێت بوارەکانی شانۆو لایەنەکانی تری هونەرەجوانەکان، مۆسیقاو سەماو وێنەکێشان لەقوتابخانەکاندا (ناوەندی و ئامادەیی) بکرێتەوە. دەرچوانی پەیمانگای هونەرەجوانەکانیش لەو قوتابخانانەدا کادێری هونەری پەروەدە بکەن، لەبری ئەوە ئێستا ئەو دەرچوانە لەشوێن و جێگای جیاوازو دوور

لەبوارەکەی خۆیاندا دایاندەمەزرێنن. هیچ نەبێت ئەم بەشە هونەرییانە، توانایەکی باش ئامادە دەکات بۆ ئەکادیمیاو پەیمانگای هونەرەجوانەکان و نەوەیەکی هۆشیاری تێگەیشتووش دەخولقێنێ.

بریا وەزارەتەکان و بەرپرسیارانی پەروەردەو خوێندن لەکوردستان بەجدی بیریان لەم مەسەلەیە دەکردەوە.

***پەیوەندی نێوان بینەرو شانۆ چۆن دەبینی، شانۆیەك هەیە بێ بینەر، پێگەی بینەر لەشانۆی هاوچەرخدا چۆن هەڵدەسەنگێنیت؟**

–هیچ هونەرێك هێندەی هونەری شانۆ چڕنیە، هیچ هونەرێك هێندەی هونەری شانۆ هەمەلایەن نیەو هیچ هونەرێکیش هێندەی هونەری شانۆ لەمرۆڤەوە نزیك نیە. تەنها هونەری شانۆشە کە زۆربەی هونەرەکانی تر کۆدەکاتەوەو پەیوەندییەکی راستەوخۆشی بەبەرهەمهێنان و چالاکیەکانی مرۆڤەوە هەیە. بەهای نمایشێکی شانۆیش تەنها لەبەها مرۆڤایەتیەکانی پیەس و خودی نمایشەکەدا کۆنابێتەوە" بەڵکو توانا گەورەکانی رووبەڕووبوونەوەی زیندوی مرۆڤایەتی و لەسەر هەموو ئاستەکان: ئێستاتیکی، فیکری و کۆمەڵایەتی رۆڵێکی گەورەو مەزن دەگێڕێ لەو هاوکێشە گرانەدا.

پرۆسێسی نمایشە شانۆییەکان، یاریدەدەرێکی بێوێنەی (تەواوبوون) و گەشەکردنی لایەنە تیئۆری و پراکتیکییەکانە. تیئۆری و پراکتیك لەپرۆسەیەکی گرانی پێکداچوونی توخمە جیاوازەکان و ئامادەبوونی بینەراندا دەبێتە نمایشە شانۆییەکان. لەم دەروازەیەوە پێکگەیشتن و کۆبوونەوەی وزە دەروونیەکان، توانا جەستەیی، بەکارهێنانی سەرچاوە فیزیکیەکانی مرۆڤ و نزیکبوونەوەش لەهەست و هۆش و لایەنە سیمۆلۆژیەکانیشەوە، دەبێتە یەکەیەکی یەکگرتووی هەموو رووبەڕووبوونەوەیەکی چاوەڕوانکراوو چاوەڕوان نەکراو.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

نمایشێکی شانۆیی هەر لەسەرەتاوە: دەستنیشانکردنی پیەس، رۆژانی مەشقو بەگەڕخستنی پرۆسە شانۆییەکە بەوردی بیر لەئامادەبوونو کاردانەوەکانی جەماوەر دەکرێتەوە. رۆژانی مەشق زیاتر لەپرۆژەو ئەزموونێکی لابوری دەچێت" لەم ئەزموونەدا کۆمەڵێ چارەسەری ئەزموونگەری جیاواز دەخرێتە روو.

تێگەیشتنو کاردانەوەکانی بینەرانیش زۆر بەوردی لەم لابورە زانیارییە شانۆییەدا بیری لێدەکرێتەوە. ئەمەش مانای ئەوەیە کە نمایشێکی شانۆیی بەدوو ئاراستەی جیاوازدا گەشە دەکات. ئاراستە کردەییە سەراپاگیرییەکەی نمایشو ئامادەبوونی رووبەڕووبوونەوەی بینەران لەلایەكو لەلایەکی دیکەشەوە ئاراستە ئەبستراکیەکانی پرۆسەی پێگەیشتنو پێکداچوونی هاوکێشە رۆشنبیرییە هەمەلایەنەکەی نمایشی شانۆیی.

نمایشێکی شانۆیی کۆمەڵێ کۆدی رۆشنبیریو شارستانی تایبەت بەخۆی هەڵدەگرێ. لەم کۆدانەدا، شانۆیەکی سەرکەوتو، یان شانۆیەکی مۆدێرن، پۆست مۆدانیزم شانەکانی پێگەی بینەران دەستنیشان دەکات.

لەنمایشێکی شانۆیدا پێکداچوونێکی دووفاقی هاوکێشەی هونەرمەند–بینەر پێکدەهێنێ. ئەم حاڵەتە دووفاقیەش لەکاری ئەکتەر، وەك (نێرەر)و رووبەڕووبوونەوەی بینەراندا (وەرگر) بەرجەستە دەبێت. کێشەو ململانێی رووداوە شانۆییەکەو بەرجەستەکردنی ئەم کێشەیە لەڕۆڵی ئەکتەردا پلەی یەکەمی ئەم دوو جەمسەرەیە. پێکداچوونی ئەم کێشەیەش لەسەر ئاستی رووبەڕووبوونەوەی بینەران لەڕوانگەی کاردانەوەیەکی پڕ لەئەفراندنو تەقەلای ئەکتەر بۆ بوونیاتنانی جیهانێکی راستگۆو هەستپێکراودا دەبێتە تەواوکەری ئەو هاوکێشەیە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

خودی دیدی هەموو نمایشێکی شانۆیش وەك رووداوێکی هونەری لەبەرەنجامی پێگەیشتنی ئەکتەرو بینەراندا روودەدات. هەردوو لاش (ئەکتەر/بینەران) زۆر بەوریایی هەست بەڕۆڵی گرنگی خۆیان دەکەن: هەردوو لا بەشداری یەك پرۆسەن، ئەویش نمایشە شانۆییەکەیە. بەلاّم لەوانەیە جیاوازییەکی سەراپاگیری لەڕووی تێگەیشتن و راڤەکردنەوە هەبێ.

رۆڵی بینەران لەشانۆی هاوچەرخدا لەنمایشێکەوە بۆ نمایشێکیتر دەگۆڕدرێت. ئەمەش پەیوەندی بەستیلی کارو چۆنیەتی پرۆژەو خودی شانۆییەکانەوە هەیە. لەوانەیە لەهەندێ نمایشدا بینەران بەتەواوەتی دابڕابێت لەنمایشەکەو تەنها وەك بینەرێکی بێگیان مامەڵەی لەگەڵ کرابێت. بێگومان ئەم شانۆیە خۆشی شانۆیەکی مردووە. لەوانەشە بەپێچەوانەوە بێت و بینەران رۆڵێکی ئەکتیڤ و گرنگیان هەبێت. نمایشێکی ریالیزمی سایکۆلۆژی جیاوازە لەنمایشێکی ئەزموونگەری یان ریتواڵیەوە. بینەر لەنمایشە سایکۆلۆژییەکاندا تەنها وەرگرەو هیچ رۆڵێکی بەشداریان نیە. بەلاّم لەنمایشە ئەزموونگەری یاخود ریتواڵیەکاندا، بینەران توخمێکی گرنگی ئامادەو بەشدارە.

بینەران سەرەتاو دەروازەیەکی گرنگی هەموو بنەما هونەرییەکانی نمایشێکی شانۆیی سەرکەوتووە.

بۆ نموونە ئەکتەرێکی سەرکەوتووش لەنمایشێکی ئەزموونگەری یان ریتواڵیدا (بینەران) لەئامرازێکی پاسیڤ و وەرگردا دەگۆڕێت بۆ بینەرێکی بەشدارو چالاکی نمایشەکە. بەمەش بینەر دەبێتە بەشێکی گرنگی شانەکانی سیمۆلۆژیای رووداوە شانۆییەکان. ئەفسونی نواندنێکی بەرز وا لەبینەر دەکات کە هەست بکات، راستەوخۆ لەنێوەندی رووداوەکانی نمایشەکەدایە، لەهەمانکاتیشدا دەبێتە پاڵ

پێوەنەرێکی ئاشکرای دیالیکتیەتی نمایشەکە. بەم شێوەیەش هەموو بەربەستەکانی نێوان تەختەی شانۆو هۆڵی بینەران نامێنێ‌و یەکەیەکی ئێستاتیکی، فیکری‌و کۆمەڵایەتی نمایش‌و هۆڵی بینەران-ئەکتەروو بینەر-پێکەوە دەبەستێتەوە.

نابێ ئەوەشمان لەیاد بچێت کە بینەران لەشانۆدا کەناڵێکی گرنگی گەیاندن‌و پەیوەندییەکانە: تەنها بینەران دەتوانێ ببێتە گەیەنەرێکی راستگۆی ئەفراندنی پرۆسە شانۆییەکان لەنێوان رۆشنبیری‌و شارستانیەتی مرۆڤایەتیدا.

بینەران تاکە ئامرازی گەیاندن‌و گۆڕانی بەهاو هێماکانی هونەرمەندە بۆ واقیعێکی دیاریکراوو ئاشکرا. لەبەرئەوە بەلای منەوە زۆر گرانە شانۆیەك بەبێ بینەر ببینم. بینەر بنماو شانە گرنگەکانی هەموو نمایشە سەرکەوتووەکان پێکدەهێنێ. هەرگیز هیچ شانۆیەك بەبێ بینەر نابێت. شانۆو ئەکتەر هاوکێشەیەکی گرنگەو بەبوونی بینەر ئەو هاوکێشەیە، ئەو پرۆسێسە دەگاتە ئاستەکانی تەواوبوون.

پیتەر بروك لەساڵی (1968) یەکەم دێڕەکانی کتێبی (پانتایی بۆش)ی بەم شێوەیە دەست پێدەکات: (من دەتوانم هەر پانتاییەك دەڵێت وەریبگرم‌و ناوی بنێم سەکۆیەکی بۆش. مرۆڤێك بەسەر ئەم پانتاییەدا دەڕوات‌و یەکێکیتر تەماشای دەکات. ئەمەش هەموو ئەو شتانەیە کە پێویستە بۆ ئەوەی ئەو شتە ناوبنێت شانۆ). واتە ئەکتەرو بینەر، ئەمەش گرنگترین میاکانیزمیەتی بەکارخستنی کردەی شانۆیە.

***شانۆی کۆمیدی لایەنێکی زۆر سەرەکی شانۆیە، بەڵام لای ئێمە (کۆمیدی‌و تەهریج) تێکەڵاو کراوە، دەکرێت بزانین شانۆی کۆمیدی لەئەوروپا بەگشتی‌و سوید بەتایبەتی بەکوێ گەیشتووە؟**

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

–شانۆی کۆمیدی لایەنێکی زۆر گرانی شانۆیە. دەتوانم بڵێم شانۆی کۆمیدی گرانترین و ئاڵۆزترین بەشەکانی شانۆیە. ساڵانە هەزارەها ئەکتەری تازە دێتە سەر شانۆکان، بەڵام چەندییان ئەکتەری کۆمیدین. کۆمیدیا هەمیشە چەکێکی گرنگی هونەر بووەو سەرەتاکانی شانۆی کۆمیدیش دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی شانۆی گریکی و پیەسەکانی (ئەرستۆڤانیس).

ئەرستۆڤانیس لەڕێگای پیەسە کۆمیدییەکانیەوە کۆمەڵگای گریکی شڵەژاندبوو. شانۆنامە کۆمیدییەکانی بوارەکانی رامیاری، ئاکار، بازرگانی، کۆمەڵایەتی و رەخنەی دراماو شانۆیشی دەگرتەوە. دوای ئەوە بەدرێژایی مێژوو، لەهەموو سەدەو سەردەمێکدا، شانۆی کۆمیدیش رۆڵی شیاوو لەبەرچاوی خۆی هەبووە. ئەم بوارەی شانۆ لەلای شەکسپیر دەگاتە ئاستێکی بەرزو بەهایەکی گەورە لەخۆدەگرێت. شانۆنامە کۆمیدییەکانی شەکسپیر، ئەمڕۆ لەهەموو رۆژێك زیاتر، لەسەر هەموو شانۆ بچوك و گەورەو گرنگەکانی جیهاندا پێشکەش و پێشکەشدەکرێتەوە. (خەونی شەوێك لەنیوە شەوەکانی هاوین) (شەوی دوانزەهەم) (کۆمیدیای هەڵەکان) و (بازرگانی ڤینێدیك) بەشێکی گرنگی ئەو کلتورە دەوڵەمەندەی مرۆڤایەتیە.

مۆلییر برەوێکی‌ترو وزەیەکی جیاوازتر دەبەخشێتە بزوتنەوەی شانۆیەکی کۆمیدی لەئەوروپا.

یەکێك لەخاڵە هەڵەکانی تێگەیشتنی ئێمەش بۆ کۆمیدیا دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئێمە بەهەڵوێستە دژوارەکانی پێناکەنین، بەڵکو بەئەکتەرەکان پێدەکەنین. ئەمەش هەڵەیەکی کوشندەی هونەری کۆمیدیایە. ئەمەش حاڵەتێکی زۆر جیاوازە کە بینەران لەگەڵ ئەکتەرەکان پێکەوە پێکەنن، لەوەی کە بینەران بەخودی ئەکتەرەکان

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پێبکـەنن. خـاڵی جیاوازییەکـەش لەوەدایـە کـە ئێمـە، واتـە (بینـەران) لـەڕێگای ئـەو نمایشـە کۆمیدییـەوە کـە حاڵـەتێکی دژوارو گرفتێکـی کۆمەڵایەتی یان رامیاری بەرجەستە دەکات، لەگەڵ خودی ئەکتەرەکان بەو دیاردەیە پێبکەین. ئەمەش خستنەڕوویەکی ئاشکراو راستەوخۆی ئـەو گرفتەیـەو وا لەبینـەر دەکـات کـە وریـا ببێتـەوەو هەڵوێسـتێکی ئاشـکراش وەربگرێـت. نـەك بەپێچـەوانەوە کـە ئـەو دیـاردە ناهـەموارە، لەنمایشـێکی کۆمیـدی تەهریجیـدا، وون ببێـتو لـەبری ئـەوە بـەخودی ئەکتەرەکان پێبکەنین.

نابێت ئەوەشمان لەیاد بچێت کە شانۆی کۆمیدی تـەنها هـەر ئەکتـەر نییـە" بـەڵکو ئـەم پرۆسـەیە لەنووسـەروە دەسـت پێـدەکاتو دوای ریژیسۆر بەئەکتەر کۆتایی دێت.

سـەرەتا زۆر گرنگـە بزانرێـت چ پیەسـێكو بۆچـی ئـەو پیەسـە هەڵدەبـژێردرێت: واتـە نووسـەری شـانۆنامیەکی کۆمیـدی زۆر گرنگـە بزانێـت بـەچ شـێوەیەكو چ جـۆرە وشـەو رسـتەیەك بـەکاردەهێنیٚ بـۆ نووسـینی کۆمیدیاکـەی. ئـەم پرۆسـەیەش دواتـر بەئاشـکرا لـەکاری ریژیسۆرو نواندنی ئەکتەرەکاندا دەردەکەوێت. ئەوەی جێگای ئامـاژەو سـەرنجە ئەوەیـە کـە ئێمـە لەنمایشـە کوردیـە کۆمیدییـەکانی ئـەم دە ساڵەی دوایدا نەمانتوانیووە بە(ڕووداوەکە) پێبکـەنین، بەڵکو بـەخودی ئەکتـەرەکان پێکـەنیووین. ئەمـەش کـارێکی هەڵـەو لەهەمانکاتیشـدا پـڕ لـەئازارە. شـانۆی کۆمیـدی لەئـەوروپا زۆر جیـاوازەو ناکرێـت بـەهیچ شـێوەیەك بـەراورد کاریبکـەین لەگـەڵ شـانۆی کـوردی یـان کۆمیـدیای کـوردی. بـەر لەهـەموو شـتێك شـانۆی کۆمیـدی ئـەوروپی، وەك لـەلای سـەرەوە ئامـاژەم بـۆ کـردووە، مێژوویـەکی دێرینـی هەیـەو بەشـێکە لەترادیشـوونو کلتـورێکی دێـرین. (کۆمیـدیای دیلارتـی) تـا ئێسـتاش

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

راستەوخۆ کاریگەری گەورەی بەسەر فۆرم‌و ناوەرۆکی رەوتی شانۆی جیهانییەوە هەیە. کۆمیدیاش پرۆسەیەکی گرنگە‌و پەیوەستە بەمەسەلەکانی دیموکراتی، دەسەلاّت‌و ئازادی بیروباوەڕو سەربەستی دەربڕینی وشەو هەڵوێستەکان. ئێمە نە ئەویانمان هەیەو نەئەمیشیانمان هەیە. واتە نەئازادی‌و نەڕابردوویەکی درێژو نەتەکنیکی شانۆی کۆمیدی. بەلاّم پێویستە لێرەدا ئاماژە بەوە بکەین کە لەحەفتاکانی هەزارەی رابردوودا، لەسلێمانی کۆمەڵێ شاکاری کۆمیدی بەرز پێشکەشکراوە، هەر بۆ نموونە (لانەوازان)، (پیسکەی تەڕپیر)، (خولە چەخماخە)..و.

***بەدەر لەشانۆی کۆمیدی زۆرجار شانۆی بازرگانی ناوێکە لەئەدەبیاتی شانۆدا باسی لێوەدەکرێت، دەکرێت بزانین زاراوەیەك بەم شێوەیە لەئەوروپا هەیە؟**

–بەڵێ هەیە! شانۆی بازرگانی شانۆی بلیت‌و ختوکەدانی هەستی خەڵکییە. شانۆیەکی کۆمیدی تەهریجیی‌و ساکارە. ئەم شانۆیە زیاتر شانۆی ئەکتەرە کۆمیدییە ناسراوەکانی تەلەفزیۆن‌و سینەمایە. شانۆی بازرگانی سەر بەکەرتی تایبەتییەو پشت بەداهاتی نرخی بلیت‌و نمایشەکانیان دەبەستێت بۆ بەردەوامی‌و بەرهەمهێنانی ئەو شانۆنامانەی کە پێشکەش دەکرێت.

بینەرانی ئەم شانۆیەش خاوەن کارو موچەخۆرە گەورەکانن‌و لەڕووی داراییەوە بژێوییان زۆر باشە. ئەم خەڵکانە زیاتر بۆ کات بەسەربردن‌و پشودانێکی کاتی پڕ لەگاڵتەوگەپ روودەکەنە ئەم شانۆیانە.

***هونەری دەرهێنان بەکۆمەڵێ گۆڕانکاری گرنگی جۆراوجۆردا تێپەڕبووە. گرنگترین ئاراستەکانی ئەم هونەرە لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا چۆن دەبینی؟**

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

-بەڕای من وڵاتی گرێك یەكەم مەڵبەندی لەدایكبوونی هونەری ریژییە. یەكەم وێستگەكانی دەركەوتنی ئەم هونەرە دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاكان و لەدایكبوونی درامای گرێكی. ئەسكیلیۆس (406)پ.ز و سۆفۆكلیس (405)پ.ز، لەسەرەتاوە وەك دوو رابەری گەورەی شانۆو درامای گرێكی، خۆیان بەكاری ریژی شانۆنامەكانیان هەستاون، مەشقیان بەئەكتەرەكانیان كردووەو سەماو جووڵەو دابەشكردنی كۆرس و رێكخستنی پانتایی بیناسازی شانۆییەكانیان ئامادەكردووە. هەر خۆشیان ئەكتەرەكانیان هەڵبژاردووەو جلوبەرگەكانیان دەستنیشانكردووە. ئەمەش بەئاشكرا بەتێكستەكانیانەوە دیارەو تێكستەكانیان كۆمەڵێ تێبینی وردی كردەیی و هونەری لەخۆدەگرێت. بەلاّم بیرۆكەی دراماو شانۆ لەگرێكی كۆندا، تێكست و نمایشی پێكەوە لەخۆگرتووەو وەك دوو لقی جیاواز: ئەدەب و نمایش، لەشانۆیان نەڕوانیووە. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هۆكارە ساكارەی كە ئەو نووسەرانە، خۆیان دەقەكانیان نووسیووە، تاكو خۆیان بەریامەتی كەسانیتر لەسەر شانۆ پێشكەشی بكەن. بەتایبەتیش لەڕۆژانی جەژنەكانی دیونسیوس و پێشبڕكێ هونەرییە شانۆییەكانی ئەو سەردەمە. ئەو ڤێستیڤاڵانەش رۆڵێكی گەورەی گێڕاوە لەنەشونماكردن و بەرەوپێشەوەچوونی هونەری دراماو ریژی و تەنانەت رەخنەی شانۆیشدا. بەلاّم تا كۆتاییەكانی سەدەی حەڤدەهەم، بەشێوەیەكی تەواوەتی و سەربەخۆ دیاردەو كاروپیشەی ریژیسۆر دەرنەكەوتووە. یەكەم نووسینیش سەبارەت بەئێستاتیكای شانۆ دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (1895). لەم ساڵەدا (ئەدۆڵف ئاپیا) بەیاننامە گرنگەكەی خۆی سەبارەت بە(ریژی درامای ڤاگنەر) بلاّودەكاتەوە. ئاپیا لەم نووسراوەییداو بەشێوەیەكی زۆر هۆشیار باس لەجیاوازی و سەربەخۆیی نمایشی شانۆیی دەكات.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بەدرێژایی سەدەی حەڤدەهەم کۆمەڵێکی ئێجگار زۆر ئەزموونی شانۆیی لەئەوروپادا سەری هەڵداوە. بەڵام هیچ پرۆژەیەك، یان هیچ ئەزموونێکی شانۆیی سنور بۆ بنەما سەرەکیەکانی شانۆ دانانێت.

لەئەڵمانیا هەندێ دیدی تیئۆری و بۆچوونی جیاواز دەربارەی شانۆ بڵاودەکرێتەوە. بەتایبەتیش بۆچوونەکانی لێسینگ، دیدرۆ و گۆتە هانی شانۆکارانی ئەو سەردەمە دەدات. بەڵام سەرەتا راستەقینەکانی هونەری ریژی دەگەڕێتەوە بۆ کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم و بەتایبەتیش تیپی (ماینگەر)ی شانۆیی. ئەم گروپەش لەسەر دەستی (سایکن ماینگەر)ی قەشەدا دامەزراوەو لەنێوان سالأنی (1870–1890)دا کۆمەڵێ گەشتی هونەرییان بەوڵاتە ئەوروپییەکاندا کردووە. ئەم گروپە بۆ بەرجەستەکردنی کارەکانیان زۆر بەوردی لەتێکستە شانۆییەکانیان کۆڵیوەتەوە. لێکۆڵینەوەو راڤە زمانەوانییەکانیان، گرنگیدان بەوردەکاری، بنیاتنانەوەی واقیع بەشێوەیەکی گشتگرو لۆژیکی، بەشێك بووە لەخودی لێکۆڵینەوەکانیان. یەکێك لەهەنگاوە گرنگەکانی ئەم تیپە شانۆییە، گرنگیدان بووە بەئامادەکردنی سەکۆی شانۆ، سینۆگرافیا، بەکارهێنانی رووناکی، کەرەستەو جلوبەرگی تایبەت بەکارە شانۆییەکان.

(سایکن ماینگەر) بۆ یەکەمجار توانی رۆڵی ئەکتەری ئەستێرەو پاڵەوانەکانی سەر شانۆکان وەلاوەنێ. بەمەش پاڵەوان و ئەکتەری یەکەمی لەسەر شانۆ نەهێشتووەو رۆڵەکانی بەیەکسانی و بەپێی توانای ئەکتەرەکانی، بەسەر ئەندامانی تیپەکەدا دابەشکردووە. ئەم تیپە هونەرییە شانۆنامەکانی (شەکسپیر)، (مۆلییر)، (لیسینگ)، (شیلر)و هەروەها (هێنریك ئیبسن) یان پێشکەش کردووە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

تیپەکەی (مایـنگەر) دەروازەیەکی گەورە بەڕووی شانۆی ئەوروپپیدا دەکاتـەوەو کاریگەرییـەکانی راسـتەوخۆ لەسـەر شـانۆکانی پایتەختـە ئەوروپپیەکاندا رەنگ ئەداتەوە.

ئەندریــــە ئــــەنتوان (1856–1943) زۆر زوو دیــــدو تێڕوانینــــە هونەری و جوانکارییەکانی سایکن مایـنگەر دەقۆزێتەوە.

ئەندریــــە ئــــەنتوان لەســــاڵی (1887)دا شــــانۆی سەربەســــت دادەمــــەزرێنێ. ئــــەم هونەرمەنــــدە لەگــــەڵ (ئــــەمیل زۆلا)دا گەشــــە بەشانۆیەکی سروشـتی (نـاتورالیزم) ئـەدەن و بـۆ مـاوەی شانزە سـاڵ لەگـەڵ گروپەکـەی بـەردەوام دەبێـت. شـانۆی سەربەسـت و ئەندریـە ئـەنتوان بەهـەموو شـێوەیەك هەوڵیانـداوە ژیـان، واقیـع بەهـەموو وردەکارییەکانیەوە، بگوێزنەوە بۆ سەر تەختەی شانۆ. دیواری چوارەم یـەکێك بـووە لەبنـەما سـەرەکیەکانی ئـەم شـانۆیەو سنورێکی گـرنگ و گرانـی نێـوان تەختـەی شانۆو بینـەران بـووە. ئەندریـە ئـەنتوان بنـەما سەرەکیەکانی هونەرێکی شانۆیی و ریـژی نوێخـواز بۆ ئەوکاتـەی شـانۆ دادەڕێژێ.

بۆچوون و گۆڕانکارییەکانی (ریتشارد ڤاگنەر)یش (1813–1883) لـەبواری شـانۆو مۆسـیقادا، کاریگەریـەکی گـەورەو بنـەڕەتی دەبێـت بەسـەر بەرەوپێشچـوونی هونـەری ریژییـەوە. ڤاگنـەر خانووبـەرەو ئەنـدازەی شـانۆکانی بەتـەواوەتی گـۆڕی. لەسـاڵی (1872)دا شـانۆی (بایروت)ی دروستکرد، شوێنی ئۆرکستراکەی خستە چاڵێکی نادیاری بـەردەمی شـانۆکەوە، بـۆ دروسـتکردنی بـارودۆخێکی هونـەریش، روونـاکی هـۆڵی شـانۆکانی کوژانـەوە، تـا پەیوەندییـەکی راسـتەوخۆ لـەنێوان هـۆڵی شـانۆو تەختـەی سـەر شـانۆکەدا دروسـت بکـات. لـەم شـانۆیەدا وشـەو تـۆنی مۆسـیقا لەیەکەیـەکی هونـەری و هونـەرێکی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

گشتگردا کۆدەبێتەوە. ڤاگنەر دەیویست بگەڕێتەوە بۆ سەر بنەما شانۆییەکانی گریك و لەو ئەزموونە سودمەند بێت.

پرۆژە تیئۆرییەکانی ئەدۆڵف ئاپیا (1862–1928) بەشدارییەکی گرنگ دەکات لەبەدیهێنانی تیئۆرێکی تازە بۆ چارەسەرکردنی شانۆو پێکهێنەرە گرنگەکانی. ئاپیا لەبۆچوونێکی جیاوازو دیدێکی زانستی و هەمەلایەنەوە رووپکردە نەخشەکێشانی سینۆگرافیا و بەکارهێنانێکی جیاوازی سەرچاوەکانی تیشك و رووناکی. ئاپیا جگە لەپرۆژە تیئۆرییەکانی، وەك ریژیسۆر، سینۆگرافۆ ئامادەکردنی رووناکی کاریکردووە. هەروەها ئاپیا کۆمەڵێ کتێبی گرنگیشی نووسیووە، لەوانە: کاری هونەری زیندوو (1921)، ریژی درامای ڤاگنەر (1895)، مۆسیقاو ریژی (1899)، سروشتییەکی مردوو یان هونەری زیندوو (1923)، هونەری دراما (1924)و..هتد. بەلاّم هیچ کەسێك هێندەی ریژیسۆری ئینگلیزی (ئەدوارد گۆردن گریك) (1872–1966) کاریگەری بەسەر هونەری ریژی بەتایبەتی و هونەری شانۆ بەگشتی یەوە نەبووە. ئەم هونەرمەندە جگە لەکارە کردەییە ئەزموونگەرییە شۆڕشگێڕییەکانی، کۆمەڵێ بابەتی گرنگی تیئۆریشی نووسیووە. هەروەها گۆڤارێکی گرنگی شانۆیشی دەرکردووە.

یەکێك لەسەرکەوتنە گەورە هونەرییەکانی ئەم ریژیسۆرە نمایشی (هاملێت) دەبێت. ئەدوارد گۆردن گریك لەساڵی (1911)داو بەریامەتی ستاینسلاڤیسکی لەشانۆی هونەری لەمۆسکۆ هاملێت پێشکەش دەکات.

هەر لەم قۆناغەشدا ستانیسلاڤیسکی (1865–1938) دەردەکەوێت. چالاکیە شانۆییەکانی ستانیسلاڤیسکی لەساڵەکانی (1877)وە، وەك ئەکتەرێکی بەتوانا پەردەستێنێ. لەم سالآنەشدا

لەڕووسیا هیچ شانۆیەکی دیارو باوەڕپێکراو نەبووە، بەڵام کارەکانی ئەو گەنجە دەبێتە جێگای سەرنج و سەرسوڕمانی خەڵکانێکی زۆرو ستاینسلاڤیسکی خۆشی بەهیچ شێوەیەك دەستبەرداری شانۆ نابێت و پەیوەندییەکانی بەهونەری شانۆوە دەبێتە پەیوەندییەکی قوڵ و دینی پیرۆز.

دواتر ستاینسلاڤیسکی (فلادیمیر نیمیروفیتش داتنشنکۆ (1858–1943) دەبینێ. ناسینی ئەم هونەرمەندەش دەبێتە پاڵپشتێکی گەورەو بەرەوپێشەوەچوونی فیکرو هونەر لەلای ستاینسلاڤیسکی. دانتشنکۆ مامۆستای شانۆ، نووسەرو ڕەخنەگرێکی شانۆیی دەبێت و لەتەقەلای چاکسازی و ئەزموونی شانۆییدا زۆر بەخێرایی دەردەکەوێت. تەقەلاکانی دانتشنکۆ زیاتر پەیوەست دەبێت بەلێکۆڵینەوەو ڕاڤەکردنێکی ڕاست و دروستی تێکستە شانۆییەکانەوە. پەیوەندییە توندوتۆڵەکانی نێوان ئەم دوو هونەرمەندە لەساڵی (1857)دا دەبێتە هۆی دامەزراندنی شانۆی هونەری مۆسکۆ.

ستانیسلاڤیسکی لەسەرتای تەقەلا شانۆییەکانیدا کاریگەری تیپی (ماینگەر)ی بەسەرەوە دەبێت. ئەم تیپە لەیەکێك لەگەشتە هونەرییەکانیاندا سەردانی مۆسکۆیان کردووە و ستانیسلاڤیسکی لەنزیکەوە لەنمایشە شانۆییەکانیان دەڕوانی و هەست بە بەهاو نرخی شانۆ، وەك ئامرازێکی گرنگی شارستانی و ڕۆشنبیری دەکات. دواتر ستانیسلاڤیسکی و لەگەڵ ئەکتەرەکانی شانۆی هونەری مۆسکۆ پەرە بەمیتۆدەکانی ئامادەکردن و پەروەردەکردنی ئەکتەر ئەدات. نهێنیە سایکۆلۆژیەکانی مرۆڤ دەبێتە سەرەتایەکی گرنگ بۆ مەشق و پەروەردەکردنی ئەکتەر.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ستانیسلاڤیسکی لەڕوانگەی زانستە سایکۆلۆژییەکانەوە بەوردی لەو گۆڕانکارییانەی دەکۆڵییەوە کە لەنەستی ئەکتەرەکانیدا، بۆ چوونە نێو رۆڵەکانیانەوە روویئەدا. بێگومان ئەو میتودە دەروونیانە، لەوەوبەر بەهەزارەها ساڵ لەشانۆی ئیتالیدا بەکارهێنرابوون، بەڵام ستانیسلاڤیسکی بەڕێگایەکی وردو زیرەکانەی زانستی هەموو ئەو بنەماییانە دەکاتە میتۆدێکی گرنگی بەردەوامی تاقیگەو تەقەلاکانی لەگەڵ ئەکتەرەکانیدا. پرۆژەکانی ستانیسلاڤیسکی بۆ پەروەردەکردنی ئەکتەرەکانی لایەنە تیئۆری و پراکتیکیەکانی پێکەوە دەگرێتەوە. بێگومان ناکرێت لێرەدا باسی هەموو بۆچوونە پەروەردەییەکانی ستانیسلاڤیسکی بکرێت، بەڵکو هەوڵ ئەدەین زۆر بەکورتی ئاماژە بەڕۆڵی ئەم هونەرمەندەو شانۆی هونەری لەمۆسکۆ بدەین. بەتایبەتی کاریگەری تەقەلاکانی شانۆکەیان لەڕووی بەرەوپێشەوەچوونی هونەری ریژی لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا. شانۆکەیان لە(14)ی مانگی دەی ساڵی 1898دا بەشانۆنامەی (فیدور)ی تۆلستوی و (سیزەر)ی شەکسپیر دەکرێتەوە. دواتر شانۆنامەکانی (هێنریك ئیبسن)و (ستریندباری)یش دەبێتە بەشێکی گرنگی ریپۆرتوارەکانیان. بەڵام لەدوای ئەوەی لەساڵی 1898دا شانۆنامەی (باڵندەی دەریا)ی شیکۆڤ پێشکەش دەکەن، بەتەواوەتی روودەکەنە شانۆنامەکانی ئەم نووسەرە گەورەیە. دواتر سەرلەنوێ باڵندەی دەریا، لالۆ ڤانیا، باخی گێلاس و سێ خوشك ئاستی تەقەلاکانی شانۆی هونەر لەمۆسکۆ دەگەیەنێتە ئاستێکی زۆر بەرز. دوای مردنی شیکۆڤیش، هەرچەندە (مەکسیم گۆرکی)و بەتایبەتی لەڕێگای شانۆنامەکانی (بۆرژوازییە بچوکەکان)و (داماوەکان)ەوە بەردەوامی بەخشییە تەقەلاکانی ستانیسلاڤیسکی. بەڵام کەس نەیتوانی ئەو بۆشاییە گەورەیەی شیکۆڤ

بــۆ شــانۆی هونــەرو سیتانیسلاڤیســکی پڕبکاتــەوە. لەبەرئــەوە ستانیسلاڤیسکی لـەپاڵ چالاکییەکانی تیپە هونەرییەکەیاندا چەندین ســتۆدیۆی ئەزموونگــەری بــۆ هاوکــارو قوتابیــەکانی دەکاتــەوە. شانۆکەشی تا ئەو ڕۆژەی ستانیسلاڤیسکی لەساڵی 1938دا دەمرێت، بەهەمان ئاستو وزەو تواناوە بەردەوام دەبێت. ستانیسلاڤیسکی وەك هونەرمەنـدێکی گـەورە ڕێگـای بـۆ قوتابیـەکانی دەکـردەوەو یارمـەتی دەدان. بـۆ نموونـە بەوپـەڕی توانـاوە پشـتگیری لێکۆڵینـەوە هونەرییـە هێماکارییـــە جیاوازەکـــانی (مایرهۆڵـــد)ی دەکـــرد. ئەمـــەش دووپاتکردنەوەیەکی گەورەیی ئەو هونەرمەندە دەردەخات.

تیئۆرو بۆچوونەکانی ستانیسلاڤیسکی سەبارەت بەپەروەردەکردنی ئەکتەر تا ئێستاش بەیەکێك لەبنەما هەرە گرنگەکانی شانۆی جیهانی دادەنرێـت. هـەر کەسـێك لەشـانۆدا کاربکـات نـاتوانێ پشـت بکاتـە وانـەکانی ستانیسلاڤیسـکی. نـەك هـەر ئـەوە بـەڵکو کتێـبو وانـەو بۆچـــوونەکانی بنەمایـــەکی گرنگـــی لێکۆڵینـــەوەو ئـــەزموونکاریو بەرەوپێشەوەچـــوونی شـــانۆیە. ستانیسلاڤیســـکی کاریگەریـــەکی گەورەشـی بەسـەر پاشـەڕۆژی شـانۆی رووسیشـەوە دەبێـتو کۆمـەڵێ ڕیژیســۆرو شـانۆکاری گــەورە دێنــە ئــاراوە. تــاییرۆڤ، مایرهۆڵــدو ڤاختـانکۆف نموونەیـەکی ئـەو بەرەوپێشەوەچـوونەنو کاریگەریـەکی گەورەشـیان بەسـەر تێکـڕای دروسـتبوونو خوڵقانـدنێکی گـەورەی هونەری ڕیژییەوە هەیە.

ئەلێکســی تــایرۆڤ (1885–1950) لەشــانۆ جۆراوجۆرەکــانی ئەوکاتـەی رووسـیادا کـاریکردووە. چـەمکەکانی مۆسـیقاو ریتمـی مۆسـیقی بنەمایـەکی گرنگـی ئەزموونـەکانی ئـەم ڕیژیسـۆرە بـووە. بـۆ نموونـە کـە شـانۆنامەی (لالـۆ ڤانیـا) لەشـانۆی (مـاڵی گـەل) پێشـکەش

دەکات، ئەکتەرەکان بەپێی ریتمێکی مۆسیقی دیاریکراو رۆڵەکانیان بینیووە. بۆ ئەم مەبەستە مۆسیقاکانی (شۆپان) و (شایکۆڤسکی) رۆڵێکی گرنگی گێڕاوە. دواتر لەشانۆی سەربەستی (مارتدەنۆڤ)دا هەوڵیداوە گۆرانی، ئاماژەو نواندن لەیەکەیەکی یەکگرتوودا کۆبکاتەوە. ئەکتەرەکانی ئەو ئەزموونانەشی ناونابوو (ئەکتەری گشتی) کە توانای هەموو بارودۆخە جۆراوجۆرەکانی نواندنیان هەبێ.

تایرۆڤ لەسالی 1914 بەدواوە ئەزموونە شانۆییەکانی ناوناوە (شانۆی ژوور). بەلأم شانۆکەی شانۆیەکی بچوکی ژوور ئاسا نەبووە، هێندەی ویستوویەتی بەوناوە دووپاتی ئەزموونگەرییەتی پرۆژەکانی بکاتەوە.

پرۆژەکانی ئەم ریژیسۆرە زۆر جۆراوجۆرە، نمایشی سایکۆلۆژی بەپێی تێزەکانی ستانیسلاڤیسکی، ریالیزمی خەیالأوی، دەربڕین ئاساو شانۆیەکی شیعر ئامێز دەگرێتەوە. بەلأم مایرهۆڵد (1874–1940) دادەنرێت بەهۆشیارترین و رۆشنبیرترین نەوە رۆشنبیرو شانۆکارەکانی رووسیا. ئەم هونەرمەندە سەرەتا لەشانۆی هونەری مۆسکۆو لەژێردەستی ستانیسلاڤیسکیدا پەروەردە دەبێت.

بەلأم لەسالی (1902)دا لەشانۆی هونەری مۆسکۆ دەکشێتەوەو دەبێتە ریژیسۆر لە(کۆمەڵەی درامای نوێ). دواتر ستانیسلاڤیسکی لەسالی 1905دا مایرهۆڵد هانئەدات سەرپەرشتی یەکەم تەقەلاکانی (شانۆ–ستۆدیۆ)کەی بکات. لەم ستۆدیۆ شانۆیەدا مایرهۆڵد هەموو تەقەلا و تواناکانی بەکاردەهێنێ بۆ بەدیهێنانی شانۆیەکی نوێ. هەر لێرەشەوە جیاوازی بیروباوەڕو دیدی شانۆیی نێوان ستانیسلاڤیسکی و مایرهۆڵد دەبێتە دەلاقەیەکی گەورە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دوای ئەم جیاوازییە گەورەیە مایرهۆڵد دەچێتە شاری لینینگرادو بەرەو بەئەزموونە جیاوازەکەی خۆی ئەدات. مایرهۆڵد گرنگی بەڕێساکانی هونەری شێوەکاری و مۆسیقا ئەداو زیاتر پیەسە هێماداریییەکانی (میترلینک) و (هاوبتمان)ی دەکردە بنەمای ئەزموونەکانی. مایرهۆڵد یەکەم کەس بوو کە پەردەی بەردەمی شانۆی وەلاوەنا، خودی ئەندازەی شانۆی گۆڕی و گۆڕانکارییەکانی هەموو بوارەکانی پێکهێنەرەکانی هونەری شانۆی گرتەوە. هەر لەم رووەوە شێوازی ئەسلەبەو بێومیکانیکی کردە سترکتورێکی گرنگی هونەری نواندن و دیدی ریژی خۆی.

لەدوای شۆڕشەوە، دوژمنەکانی بەجۆرەها تاوانی هەڵبەستراو تاوانباری دەکەن. دواتر دەگیرێ و لەیەکێك لەبەندینخانەکانی ستالیندا وون دەبێت و ژنەکەشی، کە ئەکتەرێکی ناسراوی ئەو کاتەی رووسیا دەبێت، لەماڵەکەی خۆیدا بەچەقۆو بەشێوەیەکی دڕندانە پارچە پارچەی دەکەن.

لەفەرەنسا ئەزموونی پرۆسەی ریژی دوای (ئەندریە ئەنتوان) بەردەوامیەکی بەبرەو لەخۆدەگرێت. مێژووی هونەری ریژی لەفەرەنسا، هاوشان و بەشێوەیەکی تەریبی لەگەڵ تەقەلا و ئەزموونەکانی رووسیادا دەڕوات.

ژاك کۆبو (1897–1946) لەم دەروازەیەدا دەنگێکی گرنگ و رەنگێکی جیاوازی مێژووی شانۆو هونەری ریژییە. ئەم هونەرمەندە لەساڵی 1912دا یەکەم گرۆی شانۆیی تایبەت بەخۆی لەهۆڵێکی بچوکی (300)کورسیداو بەسەرمایەیەکی زۆر کەم دادەمەزرێنێ. بەر لەجەنگی جیهانی یەکەم ئەزموونەکانی لەبواری پیەس و شانۆنامە کلاسیکییەکاندا دەسوڕێتەوە. لەگەڵ هەڵگیرسانی جەنگیشدا

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

شانۆکەی دادەخرێت و لەبری ئەوە گەشتێکی هونەری دوورودرێژ دەکات بەولاتە یەککگرتووەکانی ئەمریکاداو چەندین پرۆژەی شانۆیی سەرکەوتوو پێشکەش دەکات و بەم شێوەیەش ناوبانگێکی جیهانیش بۆ خۆی پەیدا دەکات. لەساڵی 1920دا سەرلەنوێ شانۆکەی دەکاتەوەو تا ساڵی 1924 بەردەوام دەبێت.

خوێندنەوەکانی ژاك کۆپو بۆ شاکارە کلاسیکییەکان رۆح و شێوازێکی نوێ دەبەخشێ بەشانۆی فەرەنسی. ژاك کۆپو گەشتێکی چەند ساڵی بەگوندو هەرێمە بچوکەکانی فەرەنسادا دەکات. روودەکاتە بینەرێکی ساکارو میللی و زۆر جار لەکلێسا و گۆرەپانی گوندەکاندا نمایشەکانیان پێشکەش دەکەن. ئەم هونەرمەندە لەدوا رۆژەکانی ژیانیداو بەتایبەتی لەساڵی 1944دا ئەزموونەکانی خۆی لەکتێبێکدا کۆدەکاتەوەو بەناوی (شانۆی گەل)ەوە بلاویدەکاتەوە. لەئەڵمانیاش ماکس راینهارت (1873–1943) بەرەو بەو رەوتە ئەدات و بەشدارییەکی راستەوخۆ لەپرۆسەی دامەزراندنی شانۆیەکی مۆدێرنی ئەوروپیدا دەکات. لەلای ئەم هونەرمەندە تەکنیکی هونەری ریژی زۆر بەرەوپێشەوە دەچێت. هێندەی گرنگی بەشێوازەکانی فۆرم و کتوپری رووبەرووبوونەوەی بینەران ئەدات، هێندە گرنگی بەناوەرۆك و بابەتی شانۆییەکان نادات. راینهارت تەمەنی تەنها حەڤدە ساڵ دەبێت کە (ئۆتۆبراهم) رۆڵێکی گەورەو گرنگی لە(شانۆی ئەڵمانیدا) پێدەبەخشێ. (ئۆتۆبراهم) بڕوایەکی تەواوەتی بەناتورالیزمیەتی هێنریك ئیبسن بوو، ئەم دیدەش فێرگەیەکی گەورە دەبێت بۆ راینهارتێکی گەنج. بەلام دواتر تەوژمەکانی هێماداری و دەربڕین دەروازەیەکی تری فراوان بۆ ماکس راینهارت دەکاتەوە. پیەسەکانی شەکسپیر، مۆلیێر، درامای گریك و کلاسیکی ئەڵمانی جێگای سەرنج و ستایشی بووە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لەساڵی 1905داو بەنمایشکردنی (خەونی نیوە شەوێکی هاوین)ی شەکسپیر ناوبانگێکی جیهانی دەردەکات. دوای ئەوە چەندین شانۆی سەربەخۆ دادەمەزرێنێت و دەبێتە بەرپرسیاری یەکەمی ئەو شانۆیانە. بۆ نموونە لەساڵی 1906دا شانۆی گەمەی ژوور دەکاتەوە. ئەمەش وەك لق و شانۆیەکی بچوکی سەر بە(شانۆی ئەڵمانی) لەبەرلین.

(گەمەی ژوور) ئەزموونێك بووە راینهارت لەوەوبەر لەڕوانگەی شانۆ بچووکەکەیەوە کاریتیاکردووە. ئەمەش ئەزموونێکی دەوڵەمەند بووە بۆ ئەو قۆناغەی راینهارت، بەتایبەتی لەو کاتەدا گەیشتبووە ئەو بەرئەنجامەی هەندێ ڕیپۆرتوار پێویستی بەشانۆیەکی بچوك و بینەرێکی هەڵبژاردەو ڕۆشنبیرو هۆشیار هەیە.

هەر لەئەڵمانیا تەقەلا و ئەزموونەکانی بیسکاتۆرو برێشت بەردەوامیەکی گەورەو مەزن دەبەخشێتە بزووتنەوەی شانۆی جیهانی و پرۆسەی هونەری ریژی. لەهەندێ لەگفتوگۆکانی پێشوماندا، ئاماژەم بەدیدو ڕۆڵی هونەری بیسکاتۆرو برێشت کردووە، لەبەرئەوە لێرەدا بازیان بەسەردا ئەدەم و لەبری ئەوان هەندێ بەکورتی باسی (کۆمەڵەی کارتل) دەکەم.

ئەم کۆمەڵەیەش گەرەکی بوو بەها شیعرییەکانی شانۆ تازە بکاتەوە. کۆمەڵەی کارتل لەلایەن چوار ریژیسۆری فەرەنسییەوە دادەمەزرێ. ئەو ریژیسۆرانەش دوانییان قوتابیە نزیکەکانی ژاك کۆبو و یەکێکیشیان یەکێك بووە لەهاوڕێ نزیکەکانی. یەکێك لەپەیامە گرنگەکانی مانیڤێست و تەقەلاکانی ئەم کۆمەڵەیە دژایەتیکردنی تەوژمەکانی ناتورالیزم و شانۆی بازرگانی بووە. ریژیسۆرەکانی کۆمەڵەی کارتل بریتی بوون لە: (لویس جۆفیە، شارڵ دۆلان، جۆرج بیتۆئیف و گاستۆن باتی).

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دواتر ئەنتونان ئارتۆو ژان لویس بارۆ لەژێر کاریگەرییەکانی ئەم کۆمەڵەیەدا پەروەردە دەبن و هەردووکیشیان دادەنرێن بەقوتابیە زۆر بەئەمەکەکانی شارڵ دۆلات و لویس جوفییە. کۆمەڵەی کارتل رۆڵێکی گەورەی گێڕاوە لەبەرجەستەکردنی چەمکەکانی پرۆسەی ریژی و پیشەی ریژیسۆر لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا. پرۆژەکانی ئەم ریژیسۆرانە مەودایەکی فراوان و چەمکێکی وێنەیی و شیعر ئامێزیان بەخشییە ئێستاتیکای شانۆو دواتریش وزەو هێزێکی گەورەشیان بەخشییە شانۆی فەرەنسی. پریشکەکانیان تەنها شانۆی فەرەنسی نەگرتەوە، بەڵکو دواتر شانۆی ئەوروپیش دەگرێتەوە.

هەر لەژێر ئەو کاریگەرییەدا ئەنتونان ئارتۆو شانۆی توندوتیژی دەردەکەوێت. ریژیسۆرانی وەك ژان لویس بارۆ، ژان فیلار، رۆحیە بلان و دواتریش نەوەی دوای جەنگی جیهانی دووەم لەدایك دەبێت.

بێگومان ئەم ریژیسۆرانەش رێگایان کردەوە بۆ دامەزراندن و دروست بوونی کۆمەڵێ ریژیسۆری گەورەی وەك (ستریهلر) لەئیتاڵیا، (پیتەر بروك) لەئینگلستان، (گرۆتۆفسکی) لەپۆلۆژنیاو دەیەها هونەرمەندو شانۆکاری تری جیهانی. ئەمە خستنەڕوویەکی زۆر کورتی مێژووی هونەری ریژییە لەشانۆی هاوچەرخی جیهانیدا، لەهەمانکاتدا ئاماژەیەکی راستەوخۆی هەموو ئەو تەقەلایانەشە بۆ بەدیهێنانی هونەرێکی جیاوازو سەربەخۆی شانۆ.

***شانۆ زیاد لەهەموو هونەرەکانیتر پەیوەندی جەدەلی بەفیکرو مەعریفەوە هەیە، بەڕێزت رایەڵە گرنگەکانی نێوان مەعریفەو شانۆدا لەکوێدا دەستنیشان دەکەیت؟**

-شانۆی کلاسیکی هەروەك شانۆی هاوچەرخ و مۆدێرن باسی مەسەلەی سیاسی، ئاکار، دین، شەرەف، خۆشەویستی،

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤ، مەرگ و ژیان دەکات. من لەو باوەڕەدام کە هەموو بیرمەندان و فەیلەسوفەکانی دنیاش، لەهەموو قۆناغەکانی مێژوودا، هەوڵیانداوە لەنهێنی پێوەندییەکان و ریشاڵە دژوارەکانی مرۆڤ بەجیهانەوە، بەگەردوونەوەو بەیەکترییەوە بکۆڵنەوە.

بێگومان خودی مرۆڤ، مرۆڤ و ژیان تەوەرو سەرچاوەیەکی گرنگی ئەم بەرهەمە گەورەو مەزنەی بیری مرۆڤایەتی پێکهێناوە زۆر ئاسان و ئاشکرا نییە، بەڵکو خودی ئەو پەیوەندییانە زۆر چڕو گرانەو بەکۆمەڵێ بارو هۆکاری جیاوازدا تێدەپەڕێت. ئەم مەسەلانەش جەدەلی فیکری و فەلسەفی دروستکردووە. شانۆش بەدرێژایی مێژوو خاڵێکی گرنگی تێڕوانین و تێفکرینی زۆربەی فەیلەسوفەکان بووە. (ئەرستۆ) بەکتێبە گرنگەکەی (هونەری شیعر) سەرەتاکانی ئەو بنەما فەلسەفیە جوانکارییە بیرییە دادەڕێژێ. دواتر پیەسەکانی (سنیکا)، لەشارستانیەتی رۆمادا، رەنگدانەوەیەکی فەلسەفەی رەواقییەکانە. فەیلەسوفی ئەڵمانیش (هیگل) لەکتێبە گرنگەکەیدا بەناوی (هونەری شیعری) خوێندنەوەیەکی فەلسەفییانەی بۆ دروستبوونی دراماو شانۆی گریکی هەیە. لەسەدەی حەڤدە، هەژدەو نۆزدەشدا، چەندین فەیلەسوف و بیرکاری گەورە هەوڵیانداوە لەدەروازەی تێکستە تیئۆرییە فەلسەفییەکانییانەوە راڤەی شانۆ، هونەری نواندن و سترکتورە فراوانەکەی ئەم لایەنە کلتورییەی جیهان بکەن. هەر بۆ نموونە: (لسینگ، گوێتە، دیدرۆ) و دواتریش کەسانی وەك (نیتشە) و لەشەست و حەفتاکانیشدا (ئەلبێر کامۆ، ژان پۆڵ سارتەر، رۆلان بارت، ژاك دریدا) و چەندانیتر. لەهەموو ئەم تێزانەدا چەمکەکانی مرۆڤ و ژیان خاڵی سەرەکی و بنەمای تیئۆرە فیکرییەکان بووە.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

سارتەرو کامۆ شانۆیان کردە ناوەندێکی گرنگ بۆ بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕە فەلسەفییەکانیان لەناو خەڵکیدا. پیەسە شانۆییەکانیان شاکارێکی فەلسەفی، ئەدەبی گرنگەو راستەوخۆ رۆڵێکی گرنگی گێڕاوە لەبە(ژیان کردن و بەواقیعیکردنی تێزە فەلسەفیەکان). جەدەلی فیکری/ جەدەلی شانۆییەو ریشاڵە گرنگەکانی بنەما کۆمەلآیەتییەکان، خودی مرۆڤی تاك، سەربەستی، هەڵبژاردن و بەرپرسیاریەتی جەمسەرێکی بەهێزی ئەو هاوکێشە دوو فاقە: فیکر، شانۆییە.

سارتەر دەڵێت: (هەرچەندە ئێمە دەمانەوێت شانۆ هێمادارەکان وەلاوە بنێن، بەلآم لەگەڵ ئەوەشدا، لەهەوڵێکی بەردەوامداین بۆ ئەوەی بوونمان بکەینە گەمەیەکی میتۆلۆژی. ئێمە دەمانەوێت بەرجەستەی میتۆلۆژیا گەورەکان بکەین، کە باسی مەرگ، دابڕان و خۆشەویستی دەکات).

ئەم زەمەنەش بەکۆمەڵێ گۆڕانکاری زۆر خێراو کتوپڕدا تێدەپەڕێ. زەمەن بۆتە مەودایەکی فراوان و تەنها چرکەیەك چەندین ئاراستەی فیکری، تەکنەلۆژی، هونەری، رامیاری..و لەخۆدەگرێت. گەر هەوڵی وەستانی تەنها چرکەیەکیش بدەین و لەمەوداکانی بکۆڵینەوە" بۆ نموونە لەگۆڕانکارییەکانی ئەو چرکەساتە، کە بەسەر جیهاندا دێت، ووردببینەوە، بەتایبەتی بەرەوپێشەوەچوونەکانی ژیان لەهەموو رووەکانیەوە، دەبینین، کە ئەو چرکەساتە زۆر لەوە گەورەترە کە ئێمە هەستی پێدەکەین. ئەو شتانەی کە لەماوەی چەند ساڵێك لەمەوبەردا، کاتێکی زۆری دەویست بۆ ئامادەکردن و بەرهەمهێنانی، ئەمڕۆ لەچاوتروکاندنێکدا ئامادە دەکرێت. جیهان بۆتە ئامێرێکی جەنجاڵی گەورەی پڕ لەدیدو بۆچوونەکان: زانیاری، تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو، کۆمپیوتەر. مرۆڤی هاوچەرخیش لەم رووەوە زیاتر لەژیانێك لەناو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ژیانە تایبەتەکەی خۆیدا دەژی و زیاتر لەڕۆڵێك دەبینێت. ئەم بارودۆخەش چەندە کاریگەری خۆی بەسەر فیکرو فەلسەفەوە هەیە، هێندەش کاریگەری بەسەر شانۆوە هەیە، شانۆش لەم گێژاوەدا، هەروەك جاران پرۆسەیەکی بەردەوامی ژیانە-ژیان لەو ئامێرە جەنجاڵە مۆدێرنەدا رووبەڕووی تواناکانی مرۆڤ دەبێتەوە. پیتەر بروك دەڵێت: (شانۆ بەر لەهەموو شتێك ماناکانی ژیان دەگەیەنێ. ئەمەش خاڵێکی گرنگی پێویستی سەرەتای هەموو هەنگاوەکانە. هەروەها هیچ شتێکی‌تر لەدەرەوەی بازنەکانی ژیانەوە، ناتوانێت ببێتە جێگای سەرنج و گرنگی‌پێدان، هیچ شتێك جگە لەژیان ناتوانێت سەرنجمان راکێشێ: شانۆ بریتییە لەژیان. بەڵام لەهەمانکاتدا ناتوانین بڵێین کە هیچ جیاوازییەك لەنێوان شانۆو ژیاندا نییە). کەواتە ژیان بەهەموو کێشەکانییەوە پرۆسەیەکی گرنگی شانۆیە، لەهەمانکاتدا پرۆسەیەکی گرنگی جەدەلی فیکریشە. فیکرو شانۆ بەشێوەیەکی هاوتەریب دەڕۆن و لەزۆر رووەوە یەکتری تەواو دەکەن.

***زمان یەکەمین وێستگەی گرنگە بۆ شانۆکار چ فێربوونی زمانی بیانی چ لیاقەو توانستی زمانەوانی، گرنگی و بایەخی زمان بۆ شانۆکار بۆ پەی بردن بەشاکارە جیهانیەکان لەچیدا دەبینیت؟**

-زمان بەهایەکی ئێجگار گرنگی هەیە" کەرەستەیەکی راستەوخۆو پێویستە بۆ هەموو مرۆڤێك تا بتوانێت پەیوەندییەکانی خۆی بەکۆمەڵگاو کەسانی ترەوە دەستەبەر بکات. لەهەمانکاتدا زمان پرۆسەیەکی گرنگی گەشەکردن و دروستکردنی پێناسی خودی هەموو کەسێکە. زمان دەسەڵاتەو دەسەڵاتی زمان سنورەکانی ئێجگار فراوانە. من وەکو کوردێك کە بەکوردی قسە دەکەم، دەسەڵاتم بەسەر وشە کوردییەکاندا هەیە، بەڵام بەپێچەوانەوە کە بەسویدی قسە دەکەم

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

هەست دەکەم وشە سویدییەکان دەسەڵاتیان بەسەر مندا هەیە. ئەمەش هاوکێشەیەکی گرنگی خەڵکی بیانیە لەوڵاتە ئەوروپیەکان. زمان فێربوون یەکێکە لەگرنگترین ئەرکە سەرەتاییەکان. هەمیشە وشە وتراوەکان دەبێتە فۆرمێکی کاریگەر لەلای کەسی دووەم. کە ئێمە لەگەڵ کەسێکدا قسە دەکەین، تەنها پەردە لەسەر خۆمان هەڵنامالین بۆ ئەو کەسەی قسەی بۆ دەکەین، بەڵکو پەردە لەسەر ئەو کەسانەش هەڵدەمالین. بێگومان زمان کەرەسەیەکی زۆر گرنگە بۆ شانۆکار، چ وەك بەکارهێنانی زمان لەسەر شانۆو چ بەکارهێنانی زمان و لەئاستێکی بەرزداو بۆ خوێندنەوەو تێگەیشتن. بەبێ هەڵکۆڵینێکی قوڵ بەدوای نهێنییەکانی زماندا، ناتوانین بگەینە گەوهەری شتەکان.

زمان وەك وتم دەسەڵاتە، بەبێ دەسەڵاتی زمانیش ناتوانین لەشاکارە شانۆییەکان، ریشاڵە نهێنییەکانی، چەمکە جۆراوجۆرەکانی و بنەما فیکری و ئێستاتیکییەکانی بگەین. هەموو شتەکان بەستراوەتەوە بەزمانەوە. ئێمە چەندین ساڵە لەڕێگای زمانی عەرەبیەوە، بەدەستی دوو شتەکانمان وەرگرتووە. هەندێ جار بەدەستی سێ و چواریش. بەرهەمێك لەفەرەنسییەوە، یان لەهەر زمانێکی ترەوە کراوەتە ئینگلیزی و دوایش ئینگلیزییەکە کراوەتە عەرەبی و عەرەبیەکە کوردی. ئەمەش دەلاقەو کەلێنێکی گەورە بووە لەژیانی هونەری و فیکریماندا. زۆربەی زۆری وەرگێڕە عەرەبەکانیش ئەو شاکارانەیان شێواندووە، پەرەگراڤیان لابردووە، یان بەهەڵە شتەکانیان وەرگێڕاوە.

هەندێ جار زۆر گرانە هەست وسۆز، یان بۆن و بەرامەو ئەتمۆسڤارێکی شاکاری شانۆیی یان ئەدەبی وەربگێڕیتە سەر زمانێکی تر. زمان تەنها وشە نیە، زمان جیهانێکی گەورەیەو داب و نەریت، کلتور، دەروونناسی، هەست وسۆزو زۆر شتی تر لەخۆدەگرێت.

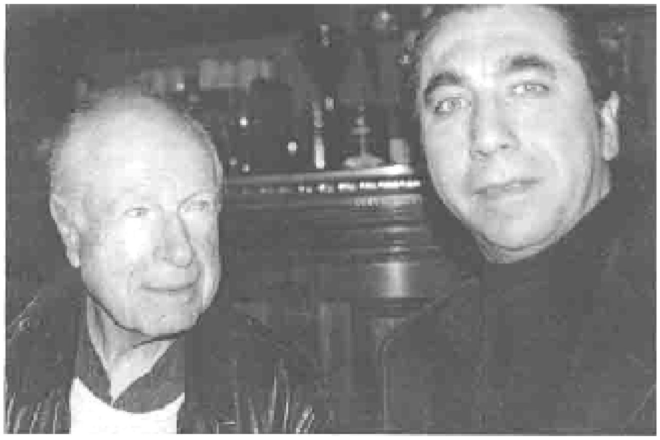

دانا رەئووف لەگەڵ هونەرمەندی جیهانی (پیتەر بروك) پاریس،
زستانی ساڵی 2004

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێك لەشانۆنامەی (راشامۆن) ساڵی 1979

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

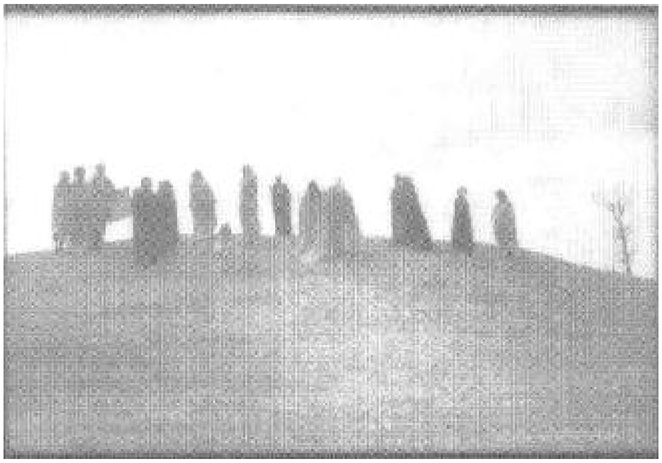

دیمەنێك لەشانۆنامەی (گارلیۆكس ریونە) ستۆكهۆڵم 1995

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێك لەشانۆنامەی (گارلیۆکس ریونه) ستۆکهۆڵم 1995

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێك لە(بەرەو دیمەشق) لەریژی دانا رەئووف ساڵی 1997

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێک لەشانۆنامەی (بەرەو دیمەشق)
نواندن و ڕیژی دانا ڕەئووف، ساڵی 1997

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دانا رەئووف لەسەردانێك دا بۆ ولآتی (چین)
بۆ لێکۆڵینەوەی بنەماکانی شانۆی (پەکین ئۆپێرا)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێك لەشانۆنامەی (گوڵی بیابان) ساڵی 1999

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێك لەشانۆنامەی (گلادیاتور) ساڵی 1999

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

دیمەنێك لەشانۆنامەی (گلادیاتور) ساڵی 1999

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com